

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BO BRAMSEN

LUDVIG BRAMSEN

Forsikringsnestor og Socialpolitiker

Udsendt af Forsikringsaktieselskabet NYE DANSKE AF 1864
København 1968

Tidligere udsendt i samme serie

Bo Bramsen
LUIS BRAMSEN
En Københavnsk Forsikringspioner
København 1964

I kommission hos Nyt Nordisk Forlag

BORDING
BOGTRYK

Indhold

Forord	7
Den meget unge Ludvig	9
Napoleon III's Paris	24
Flygtning i Schweiz	48
Paris efter belejring og borgerkrig	61
Familiefader	65
Gennembrudsår	84
Forsikringsforeningens start	99
Tietgens lærling	106
Den vordende socialpolitiker	109
Majestät braucht Sonne	118
Uafhængig frisindet højremand	125
Mit statelige hjem	138
Før systemskiftet	152
Hans Excellence	162
Systemskiftet	180
På flugt fra virkeligheden	192
Livet skal jo leves	201
Sidste kapitel	216

*Miniature af Fanny Falkner af Ludvig Bramsen som indenrigsminister.
– Malet efter fotografi 1960.*

Forord

Da *Nye Danske* i april 1964 fejrede 100-året for selskabets grundlæggelse blev jeg opfordret til at udarbejde en levnedsskildring af LUIS BRAMSEN, virksomhedens stifter og første direktør.

Allerede i forordet til den således fremkomne jubilæumsbog foreslog jeg med direktionens og bestyrelsens tilslutning, at der ad åre burde udsendes endnu et bind eller to om Luis Bramsens afløser i selskabets ledelse, sønnen LUDVIG BRAMSEN (1847-1914) og sønnesønnen EIGIL BRAMSEN (1877-1952), der sammen med den gamle Luis forestod selskabets ledelse i de første 88 år og som begge – ganske som grundlæggeren – blev forgrundsskikkelser i dansk forsikring i hver deres generation.

Når et selskab er så gammelt, at dets grundlægger er kommet til verden på Napoleons tid, og hans søn og efterfølger er født under enevælden, er det en rimelig tanke at få selskabets historieskrivning i orden.

Da det netop nu er omkring 100 år siden, at Luis Bramsens næstældste søn Ludvig, som nybagt student og cand.phil. startede sin karriere hos faderen i Stormgade 2, og i de følgende 48 år arbejdede lige trofast for både sit selskab og sit fag, har »Nye Danske«s bestyrelse fundet det rimeligt at benytte denne anledning til at udsende nærværende bind. Ludvig Bramsens levnedsløb dækker ikke blot som faderens et stykke ret markant forsikringshistorie, men da sønnen tillige var overordentlig aktiv i århundredskiftets danske socialpolitik, får hans alsidige virke så mange andre aspekter, der som tidsbillede må formodes at have interesse også uden for slægts- og forsikringskredse.

Det har dog unægtelig forekommet mig at være en betydelig taknemmeligere opgave at skrive om den gamle Luis, end om hans søn. Dels var Luis' natur lige så ukompliceret som hans løbebane, hvor overraskende den end nu og da formede sig, dels havde han selv

nedskrevet så meget om sit liv, at den røde tråd oftest var let at følge gennem det meste af hans tilværelse.

Betragter man derimod sønnen, Ludvig, møder man en mand, som er langt vanskeligere at lodde. Ikke bare forudsætter hans følsomme sind en ikke ringe indlevelsesevne for at forstå hans handle-måde i mange af hans livs afgørende valg, men tillige er hans ubændige ærgerrighed for at tjene land og konge på værdig vis en så afgørende drivfjeder i hans tilværelse, at han er umulig at måle med den glatpolerede, materialistiske målestok i vore dages velfærdsstat. Dertil kommer, at han – ligesom faderen – oftest svigter i egne optegnelser, når der er vigtige ting på dagsordenen, og at hans tanker og ideer i større perioder i hans liv derfor kun foreligger sporadisk belyst. Havde ikke hans datter CAMILLA PERS (1879-1964) på sine ældre dage nedskrevet en række indtryk fra barndomshjemmet, ville det have været vanskeligt at give et indtryk af Ludvig Bramsen som han egentlig var. Og uden mulighed for at vise ham uden for det officielle rampelys, ville fremstillingen nemt have kommet til at mangle det liv, som altid må være afgørende for en biografis mulighed for at blive fængslende læsning.

I håb om at bogen vil falde i læserens smag, må jeg måske til slut have lov til at tilføje, at blodets bånd ofte kan lette forståelsen af forhold, som en helt udenforstående forfatter ville stå fremmed overfor. Selv om jeg aldrig har kendt min fader, fordi han døde som en temmelig gammel mand, før jeg var fyldt to år, har jeg alligevel gang på gang under arbejdet med manuskriptet følt, at jeg forstod ham, og at jeg i givne situationer ville have reageret ligesom han. Denne fornemmelse har ofte givet mig en tryghed under arbejdet, der samtidig følte som en stor glæde.

Det er derfor mit håb at kunne videregive noget af denne glæde, som jeg selv har haft ved at lære denne særprægede, dygtige og utrættelige mand at kende.

København, sommeren 1967

BO BRAMSEN

Den meget unge Ludvig

»Jeg håber med tiden at blive en god patriot
og nyttig for samfundet«.

(Af den 17-årige Ludvigs optegnelser)

Ludvig Bramsen, der i 1886 kom til at afløse sin fader som direktør for »Nye Danske«, var af en ganske anden støbning end faderen. De var så vidt forskellige, at de aldrig rigtig kom på bølgelængde, skønt de i 21 år kom til at arbejde nært sammen. Ludvig var et langt følsommere gemyt end den robuste og temperamentsfulde Luis; i sin tyndhudede sårbarhed kunne han ofte røbe lighed med morfaderen NIELS FREDERIK LASSEN.

I sit forhold til omverdenen blev Ludvig tidlig præget af de gode materielle kår, hvorunder han voksede op. Meget af det, gamle Luis havde måttet kæmpe sig til, blev fra de helt unge år en selvfølge for Ludvig. Var den gamle fader en udpræget bedsteborger, blev sønnen den udprægede *bourgeois*. Havde Luis måttet arbejde sig frem til en position i samfundet, var Ludvig født til den. Penge spillede for Luis en afgørende rolle som statussymbol. For Ludvig syntes ære og hæder mere afgørende, hans forhold til penge var livet igennem bedst karakteriseret ved, at han som en af landets førende møntsamlere opfattede dem ud fra æstetiske og historiske synspunkter.

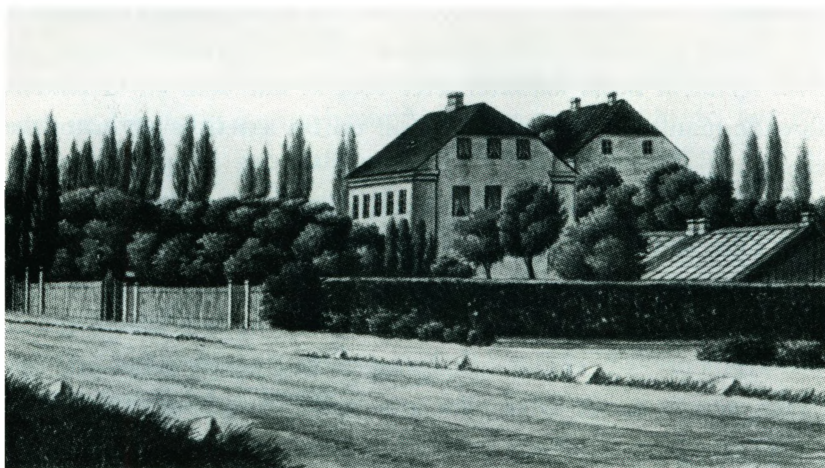
Ludvig startede i enhver henseende tilværelsen på et fordelagtigere plan end faderen havde gjort. Det forspring han fik fremfor sin fader med hensyn til opdragelse og uddannelse, bevarede han livet igennem. Det eneste, der bandt fader og søn sammen, var deres imponerende energi og udprægede pligtfølelse overfor de opgaver, de selv havde valgt, eller som andre pålagde dem.

Det er i denne forbindelse værd at sammenligne de livsmål, de to mænd satte sig i deres pure ungdom. Som vi har set i forrige bind, lagde den unge Luis ikke skjul på, at hans vigtigste mål i livet var »at fortjene penge«. Ludvig noterer derimod med selvfølelse i sin dag-

bog som 17-årig gymnasiast: »Jeg håber med tiden at blive en god patriot og nyttig for samfundet«. Begge efterlevede de hele deres liv deres valgte deviser.

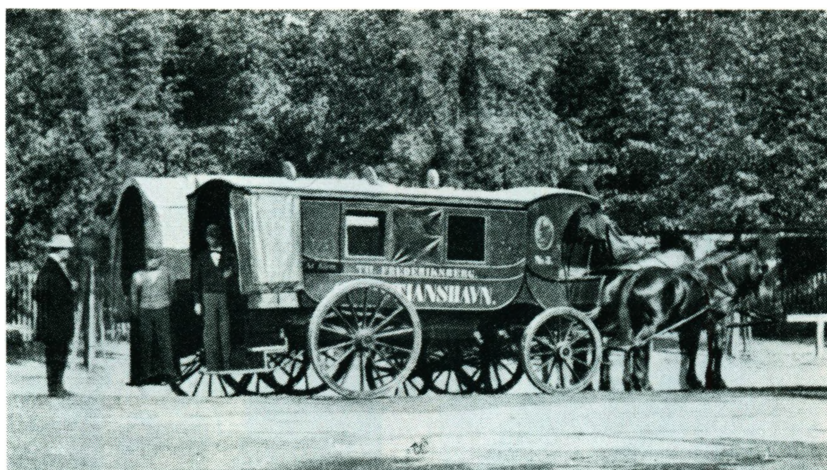
Som næstældste søn fødtes Ludvig i Bredgade den 9. september 1847 for senere at vokse op i faderens store, børnerige købmands- og forsikringshjem på Frederiksberg, hvorfra han ligesom sin ældre broder JULIUS (senere sparekassedirektør på Frederiksberg og fader til EIGIL BRAMSEN) daglig tilbagelagde den lange vej til skole langs Gammel Kongevejs marker og gartnerier i årene 1858-65.

Det *Westenske Institut* i Nørregade, hvis oprindelse skrev sig så langt tilbage som 1800, var anset som en af Københavns bedste skoler. Dens lærerstab talte adskillige gode navne; ikke mindst lederen, skolebestyrer, senere tituleret professor H. G. BOHR (1813-80) satte sit præg på det daglige arbejde. Han blev i øvrigt bedste-fader til det berømte brødrepar NIELS og HARALD BOHR. Særlig pris satte Ludvig på instituttets dansklærer, den af datiden højt vurderede forfatter H. P. HOLST (1811-93). Holst, med sit udprægede nationale sindelag og deltagelse i den første af treårskrigen i 1848-

Ludvigs daglige skolevej til Nørregade fulgte Gamle Kongevejs villaer og haver helt til Vesterport. Det var endnu i 1860'erne en smuk vej. Her ses gartner Frisettes ejendom overfor Værnedamsvej. Maleri fra 1844.

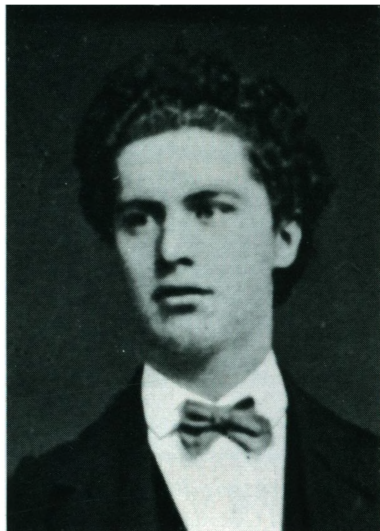
Fra Frederiksberg Runddel kunne familien Bramsen tage vognmand Larsens hesteomnibus til Christianshavn for at besøge familien Heering. Fotografii fra 1860'erne.

50, kunne ikke undgå at engagere eleverne i de begivenheder, han selv havde været vidne til.

Klassen var efter nutidsforhold stor. Ludvigs studenterhold i 1865 talte 34 dimittender. Her var bl. a. den senere kapelregissør FRITS BENDIX, fætter til brødrene Brandes og forfatter af det lille, fornøjelige kildeskrift *»Af en Kapelmusikers Erindringer«*; vekselerer GEDALIAS SØN CHARLES, der i virkeligheden hed Oscar og som fem år senere sammen med faderen for 12.000 lire blev baroner i San Marino; de to gode venner CHRISTIAN MYGIND (1846-94) og NIELS SMITH (1847-1916), der umiddelbart efter artium smøgede ærmerne op for at gå i lære som maskinsmede og som i 1872 grundlagde firmaet *Smith & Mygind*; den senere ortopæd og professor SIGFRED LEVY (1847-1916); LUDVIG SIMONSEN (1847-1905), der blev en af byens mest kendte jurister, og endelig maleren CARL THOMSEN (1847-1912), hvis meget store produktion er blevet kendt og værdsat af generationer.

Ludvigs bedste ven var EMIL KLEE (f. 1847) senere praktiserende læge på Frederiksberg, men den klassekammerat, som fascinerede ham mest, var den jævnaldrende, noget sky og adspredte EDVARD BRANDES, hvis barndomshjem prægedes af »nogen velstand, men

Til venstre Ludvig som 10-årig skoledreng, tegnet i 1857. Til højre er han fotografereet som nybegt 18-årig student 1865.

ingen jødedom«, som VILHELM ANDERSEN fastslår i sin litteraturhistorie.

Lidt forhåndskendskab til Brandes-familien havde Ludvig gennem sin seks år ældre fætter LUDVIG ERNST DAVID (1840-66), der var søn af finansminister C. N. DAVID og ven med Edwards fem år ældre broder GEORG BRANDES.

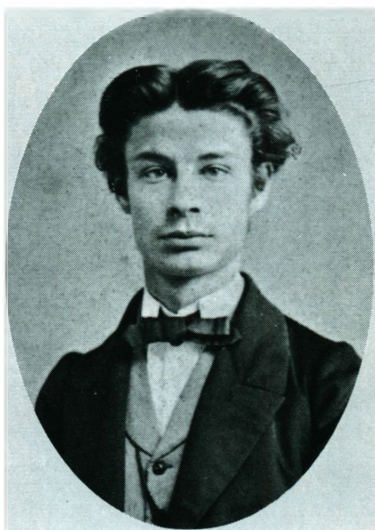
Vil man i denne bog ofte undres over, at den tidlige kontakt med de begavede brødre Brandes ikke kom til at sætte spor i Ludvigs udvikling og livsindstilling, men tværtimod gjorde ham til modstander, var sandheden vel, at det var mere en rent følelsesmæssig betonet end nøgtern litterær vurdering, der lå til grund for denne afstandtagen.

C. N. David havde tidlig fattet interesse for sin søns begavede skolekammerat Georg og viste ham i gymnasietiden og de første studieår en mageløs gæstfrihed. Den unge Georg Brandes boede således i lange perioder i det velhavende davidske hjem i Rungsted. Efter Ludvig Ernst Davids tragiske død som 26-årig i 1866 – han styrtede i febevildelse ud af et vindue i Rom – tog fader David sig

endnu mere af Georg Brandes, men interessen for ham endte brat i 1868, da den nu 26-årige Georg indlod sig på en liaison med Davids niece, den 36-årige CAROLINE DAVID (1832-78) og derved sprængte et – utvivlsomt lidet lykkeligt – ægteskab med 6 børn, dog uden at gifte sig med den udkårne!

I ægteskabets sidste sørgelige år boede Caroline David med sin 13 år ældre mand HARALD DAVID (1819-70) – ved Luis' mellemkomst – på 1ste sal i »Nye Danske«s ejendom i Stormgade 2, og man må således forestille sig, at Georg Brandes i slutningen af 1860'erne har været en stilfærdig, uofficiel gæst ad bagtrappen i dette hus, hvor Ludvig og hans fader arbejdede sammen i stueetagen i det nystartede forsikringsselskab.

Der er næppe tvivl om, at dette lidt for private nærbillede af Georg Brandes ikke har været egnet til at befordre forståelsen for Brandes' virkelige format hos den 5 år yngre, meget puritanske, Ludvig, og at Brandes' senere kamp for kvindens frigørelse altid i

To af Ludvigs skolekammerater fra instituttet i Nørregade. Til venstre studenterkammeraten Edvard, til højre hans 5 år ældre broder Georg. De to brødre skulle senere blive to af skolens kendteste elever: Edvard Brandes (1847-1932) og Georg Brandes (1842-1927). – Kgl. Biblioteks billedsamling.

Ludvigs øjne måtte være behæftet med lidt for kontante indtryk af det indsamlede erfaringsmateriales pinlige karakter.

Da Brandes i 1871 fik sit store gennembrud ved sin opsigtvækkende forelæsningsrække på Københavns Universitet, stod den yngre og sent modne Ludvig allerede på borgerskabets massive modstandsfront. Bourgeoisien foragtede rebellen. Brandes' stolte gudløshed var Ludvig fremmed. Kampen mod kirke og kristendom forekom ham smagløs, og den megen tale om den frie kærlighed oprørte hans asketiske tankegang ved sin forfærdende mangel på pietet.

Som vi skal se, kom Ludvigs sunde, sociale fremskridtstanker senere ofte i klemme, fordi han i kraft af sit miljø og opdragelse automatisk førtes ind i det hensygnende Højreparti. Det blev gavnligt for Højre, men ikke for Ludvigs tanker.

Med studenterkammeraten Edvard Brandes holdt Ludvig derimod livet igennem god kontakt. Hvor forskellige de end var, og hvor forskellig deres politiske bane end formede sig, respekterede de altid hinanden. Endnu ved Ludvigs død 1914 sad de som politiske modstandere i Landstinget, men altid med det personlige frimureri i behold, som gode skolekammerater sjældent sætter over styr, hvor gamle de end bliver.

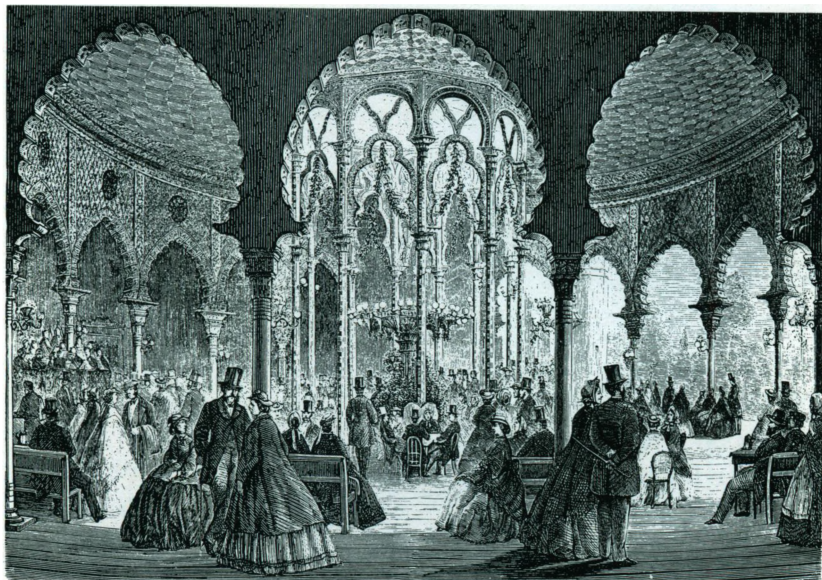
De fleste af studenterholdet fra Nørregade i 1865 gik til universitetet. Elleve valgte det medicinske studium og fire blev teologer. Edvard Brandes valgte studiet af asiatiske sprog. Men Ludvig blev ikke akademiker, sådan som den ældre broder, juristen JULIUS og den yngre broder, tandlægen ALFRED. Gamle Luis havde nemlig tidligt udset Ludvig til sin efterfølger i »Nye Danske«, og selv om Ludvig senere i sit liv ofte beklagede, at han ikke havde drevet det til mere end filosofikum, må man dog indrømme, at Luis' valg af denne søn til at gå forsikringsvejen skulle vise sig at blive et plet-skud: Havde faderen selv været banebryder i det grovere arbejde i den danske privatforsikrings barndom, blev Ludvig det store inter-skandinaviske navn i faget i hele den næste generation.

Hertil havde han også de bedste menneskelige betingelser, selv om JULIUS SCHOVELIN i sin smukke nekrolog i *Nationaltidende* i 1914

Lige bag konferensråd Lunns villa på Nyvej lå Frederiksborgs centrum med de mange bevertninger og gøglerboder. – Træsnit af Deichmann i Illustreret Tidende, 1862.

Også længere nede i Alléen oplevede Ludvig som dreng et frodigt forlystelseliv. Her lå det frederiksborgske Tivoli, som under navnet »Alhambra« blev en kortvarig – knap 12-årig – blandet succes. Navnet Alhambravej er i dag et minde om det store etablissement. – Træsnit fra 1865.

kun tegner den lyse side af hans sammensatte sind, når han skriver:

»Han var så blond, så vakker og vennesæl, så lys og så åben i udseende og væsen. Som født til fest. Og tilmed så blødt et sind. Egentlig et stort barn. Et stort, forkælet barn. Et søndagsbarn. Fuld af jubel og løjer, når bølgerne bar, og alt gik som en leg. Af og til med et stænk af kådhed i sin væremåde. Han var en stor charmeur, og når han ville vinde et menneske, kunne han være uimodståelig.«

Når man læser hans egne sporadiske optegnelser, både fra de helt unge år og senere, får man indtryk af en langt mere kompliceret natur: et nervøst og nærtagende sind, ingenlunde i tvivl om sine egne evner, men også klar over sine svagheder. Modgang gør ikke ham – sådan som faderen – hverken egocentrisk eller aggressiv, men lammer ham ganske og får ham ofte til helt at tabe modet.

Schovelin aner dog også noget af dette, når han i nekrologen tilføjer:

»Men han kunne også være vrippen og mut; når stemningen gik ham imod eller skød ham til side, kunne han surmule som en baby. Men selv så gjorde han et elskværdigt indtryk, så man mest af alt var tilbøjelig til at smile ad ham.«

Når Ludvig så »vrippen og mut« ud, var han ofte helt ude af balance. I hans tilsyneladende lette og ubesværede omgang med mennesker lå en selvbeskyttelse. Han ønskede ikke at komme ud for åndelig overbelastning eller bevidst at udsætte sig for sindsbevægelser. Ikke således at forstå, at han var en kujon, men han vidste, at til kamp kunne hans nerver næsten aldrig holde. Som hans liv formede sig, kom han også igennem det uden mange og virkelige rystelser.

Allerede fra dreng havde han et godt øje til faderen; i hans optegnelser fra skoletiden læser man eksempelvis påskelørdag 1863:

»Jeg er i meget slet humeur på grund af en uenighed med fader. Skjønt jeg er overbevist om, at retten er på min side, så havde jeg dog uret i at ville overbevise fader herom; thi det må jeg jo snart vide, at fader bliver hidsig, når han indser, at han har forurettet nogen.«

Nogen stor økonom var han ikke i drengeårene. På sin 16-års fødselsdag har han fået en pengegave af sin fader og noterer be-

Studentereksamen er overstået! Ludvig (tilvenstre) fotografert med sin tre år yngre broder William, der senere gjorde karriere i Japan, men døde før han var fyldt 30 år.

kymret: »et beløb, som dog desværre, hvor rigeligt det end er for mig i min stilling, dog så lidet forslår til min ødselhed«.

At gå i gymnasiet i 1860'erne måtte naturligt skærpe den politiske interesse. Mandag den 17. november 1863 noterer han:

»Et sorgens budskab gennemfoer i aftes Kjøbenhavn. Vor elskelige konge, FREDERIK DEN SYVENDE, er død! Klokkeren 2,35 i går middags! Depechen kom først til byen klokken 7 og blev ikke officielt bekendtgjort. EMIL (Klee) og jeg begav os straks til Christiansborg Slotsplads, hvor CHRISTIAN DEN NIENDE skulle udråbes til Konge. Efter vi havde ventet til klokken 11½, åbnedes altandørene under kanonerens sørgelige torden, hvorpå HALL trådte frem, gjentagende med høj stemme 3 gange:

»KONG FREDERIK DEN SYVENDE ER DØD,
KONG CHRISTIAN DEN NIENDE LEVE!«

Han fortsætter: »Ingen af forsamlingen havde nogen tillid til den tysktalende (og tysktænkende?) prins, og det er der måske heller ikke megen anledning til. Overalt hørtes mistillidsytringer, som vare udtryk for den almindelige mening«.

Krigen i 1864 optager Ludvig meget. I februar 1864 skriver han lange krigsberetninger i sin dagbog med meget bitre kommentarer til Dannevirkes rømning. I tiden op til Dybbøls fald har dagbogen karakter af en ren krigsberetning, og der er ingen plads til private indtryk udover enkelte teaterstykker, som har grebet ham stærkt. End ikke »Nye Danske«s åbning i april 1864 nævnes, skønt han dog nidkært har fulgt med i selskabets forberedelse året før. Først hen på efteråret vender han tilbage til virksomhedens anliggender, idet han jo kender sin faders hensigter med at få ham ind i Stormgade, når studentereksamen er overstået:

»Fader har endnu meget at bestille med sine forretninger og har fået endnu mere at gjøre gennem en polemik med forskellige assuranceselskaber om »gjensidig« og »ikke gjensidig« assurance; en polemik, der fra »Danmark«s side har fremkaldt et råt »Gjensvar«. Men Herr Berthelson vil ikke døe i synden, thi et svar fra fader vil en af dagene følge.«

I Ludvigs barndom var Frederiksberg sandelig ikke en bydel for pensionister. At »gå på Alléen« var dengang et begreb for hele hovedstaden. Her ses det store restaurationskompleks »Sommerlyst« ved Runddelen. Bygningen blev senere til Fønix Teatret. – Træsnit fra 1869.

I 1863 åbnedes den hestetrukne sporvogn fra Frederiksberg til Skt. Anne Plads. Her passerer den Frihedsstøtten i de gamle maleriske omgivelser. Der kunne være 18 passagerer inde i vognen og 18 på taget. – Træsnit fra 1863.

Hans forhold til det andet køn er typisk både for ham selv, for hans tid og hans miljø. Fra 13-14 års alderen har han været dødeligt forelsket i en af sine søstres veninder. De har løbet på skjorter sammen på søen i Landbohøjskolens nylig anlagte have på Bülowsvej, men en måned før den smukke HENNY LUNN (1845-99) skal konfirmeres, meddeler hun Ludvig, at hun hjemmefra har fået befaling af sin fader – konferensråd og overformynder C. D. LUNN – til at sige »De« til ham, ligesom *han* fremtidig skal tiltale *hende* på samme måde. I to år tilbeder han hende under den nye tiltaleform, skønt han afskyr det, men han får til gengæld hjertebanken og tårer i øjnene af lykke, når hun en enkelt gang forglemmer sig og siger »du« til den 15-årige dreng.

Det er *musikken*, der binder dem sammen. Nodebringning og nodebytning er det tilbagevendende motiv for hans besøg i Hennys hjem på Nyvej. Han elsker at spille firhændig med hende, men er frygtelig genert overfor hende. Har hun bare trykket hans hånd et øjeblik længere end sædvanligt, er han salig i flere dage, og har hun overset ham, er han utrøstelig og går hjem og græder.

Hans tidligt udviklede, følsomme og omstændigt reflekterende sind og hans mærkelige forstillelsesevne, forbundet med en ulykkelig trang til at dyrke den lettere litterære genre afspejler sig tydeligt i følgende optegnelse fra dagbogen i december 1864. Det er den nu 17-årige gymnasiast, der fører pennen, og sagen drejer sig om hans udkårne Henny, der har forvirret ham ved undtagelsesvis at forekomme ham ganske naturlig ved et selskab den foregående aften: »..... måske med undtagelse af den første halve time, røbede hun ikke een eneste gang noget af al den sindsbevægelse, som hun i den senere tid altid har udvist, når jeg traf hende, ja om jeg så blot mødte hende på gaden. I går forblev hun den samme hele aftenen igennem. Ikke kold, men aldeles naturlig. At hun forstår at forstille sig, har jeg allerede erfaret for flere år siden. Men i aftes var det ikke komediespil, derom er jeg overbevist. Og jeg tror, at jeg kan sige, at jeg selv kjender lidt til komediespil. Jeg har ofte spillet den overgivneste blandt de mest overgivne; jeg har ageret den tungsindige, ja, den sværmerisk-melankolske. Jeg har til tider spillet den fornærmedes rolle, skønt jeg kunne have kastet mig for hendes fødder. Ja, jeg har endog spillet den

rolle, der falder mig vanskeligst af alle, nemlig at gøre kur til en anden, medens hun var tilstede, for at se, hvilken virkning det gjorde.....

Men naturlig, nej, det har jeg aldrig været! Det er mig vist umuligt; at spille den ligegyldige overfor den elskede er ikke så svært, men at være mod hende som overfor enhver anden – hæftig, forekommende, elskværdig. Nej det er umuligt!

Jeg vil ikke – tør ikke – som resultat af alle mine undersøgelser antage den rimeligste forklaring som den rigtige, nemlig den, at jeg er hende ligegyldig. Men jeg skal ikke nægte, at jeg har været pint af den tanke siden i går. Jeg må om muligt nu være endnu mere agtpågivende end før. Jeg har bestemt, at det næste møde mellem os skal være af afgørende betydning for mig.

Jeg har nu spillet den ene trumf ud efter den anden og ikke sparet nogen anstrengelse. Jeg har anvendt al min kløgt på dette ene at vinde hendes kærlighed, men endnu ved hun ei, at jeg fører dagbog. Det skal hun nu med det allerførste erfare, og det er bedst at hun tror, at jeg har ført den i hele tre år i stedet for godt to. Jeg får da hint herlige foraar 1862 med. At hun vil blive nysgerrig og føle interesse for forfatteren for indholdets skyld er uden for al tvivl. Ja, måske hun endog vil hengive sig til mig på grund af det pikante og interessante ved at jeg – skjønt saa ung af aar – allerede er begyndt mine memoirer.....«

Da Henny i efteråret 1865 forlover sig med en såret løjtnant fra krigen, som har boet som rekonvalescent hos familien Lunn, er Ludvig aldeles utrøstelig i lange tider. Hans dagbogs notater opfører i mange måneder, og det varer længe, før han kommer i balance igen.

Det er da også typisk for hans stærke modtagelighed i de unge år, at han aldrig helt forvandt denne voldsomme barnekærlighed, der med årene forvandlede til trods og stolthed. Hans egen datter Camilla har på sine gamle dage fortalt, at når Ludvig i 1880 købte »Villa Luno« på Grundtvigsvej og udstyrede det store gitterværk foran haven med forgyldte spydspidser, var det for at markere overfor Henny, at her boede Ludvig, stort og flot, mens hun sad på en tredjesal på Gamle Kongevej.

Men her foregriber vi begivenhederne. Ludvig står endnu kun foran sin studentereksamen.

Da den nu nærmer sig, ved han, at han ingenlunde har været flittig. Dette pinlige faktum gør han op på sin sidste skoledag den 14. maj 1865 på følgende selvsugererende måde.

»Jeg har altid været omtrent, hvad man kalder »en doven rad«. Jeg skal dog langt fra undskylde mig selv, og undertiden gider jeg ikke engang forsvare mig selv mod denne beskyldning, når den fremsættes af andre. Men det ved jeg vist, at om jeg falder igennem i næste maaned (hvad himmelen og professor Bohr forbyde), vil jeg dog sætte mig selv lige så højt som et par af mine kammerater, om hvilke jeg veed, at de gaar med en lille bagtanke om »udmærkelse«. Thi disse temmelig enestaaende exemplarer ere i den grad interesseløse, tomme pligtmennesker og automater, at deres forventede »udmærkelse« kun vil skaffe dem liden fornøjelse, ja maaske endog bidrage til, at man lægger endnu mere mærke til deres kiedsommelighed og dvaskhed. Skulle jeg ligne dem ved noget, skulle det være ved disse kalkuner, om hvilke det siges, at man propper og mæsker dem, for at de senere kan afgive en dejlig leverpostej.

Skolen – og især professor Bohr – sætte høj pris på dem – de ere jo ogsaa en slags skilte for studenterfabrikken i Nørregade. Lige som skomageren hænger en støvle og skrædderen en jakke af fineste sort uden for sin butik, saaledes er det jo rart for skolen at kunde bede publikum beundre saadanne sjeldne exemplarer!«

Derefter stiver han sin selvtillid yderligere af med følgende bemærkning:

»Jeg elsker og ærer digterkonsten, som til dels er skyld i de mangler, der maatte findes i min »classiske« dannelses. Jeg troer ogsaa, at jeg ville sygne hen, hvis man tog musikken fra mig. Jeg glæder mig og opløfter mig ved konsten og interesserer mig levende for politik og haaber med tiden at blive en god patriot og nyttig for fædrelandet. Jeg er glad mellem de muntre, og jeg er ridderlig (i det mindste gjør jeg mig umage derfor, og hensigten er lige saa god som egenskaben!) mod damerne, overfor hvilke jeg føler en næsten hellig glæde ved at beskue naturens skjønhed – og for at fuldstændiggjøre mine mangehaande interesser, danser jeg ogsaa lidenskabeligt!«

Ludvig får sin studentereksamen den 18. juli 1865. Han kommenterer ikke resultatet i sin dagbog, men hans eksamensbevis – underskrevet af professor Bohr – udviser tg både i fysik og historie,

g i tydsk, latin og aritmetik samt mg i 7 øvrige fag. Hovedresultatet: 2. karakter!

Man kan på dette grundlag næppe bebrejde gamle Luis, at han ikke har set nogen vordende universitetsstuderende i sin udvalgte søn. Ikke desto mindre præsterede Ludvig 24 år senere at få antaget en skelsættende guldmedaljeafhandling ved det rets- og statsvidenskabelige fakultet ved Københavns Universitet!

Til Napoleon III's Paris

»Fader er utålmodig og slet ikke til at stille tilfreds«.

(Af Ludvigs optegnelser i Paris 1871)

Foranstående optegnelser på Ludvigs sidste skoledag giver et ganske godt billede af den nybagte student: Voldsom selvfølelse kombineret med en frygtssom usikkerhed, der undertiden helt kunne lamme ham; megen selvoptagenhed i forbindelse med ligeså påfaldende naivitet, en humor med stærk drejning til det sarkastiske og skønt meget veltalende alligevel præget af en tankegang, der var for knudret til at udtrykkes elegant i det skriftlige. Dertil en stor naturlig charme, når han følte sig veltilpas, og endelig en dyb og ægte kærlighed til fædrelandet og en ligeså ægte følelse for musik.

Kun få mennesker ændrer deres anlæg efter 19-års alderen. De fleste af de nævnte karaktertræk og egenskaber prægede da også Ludvig resten af livet.

Straks efter sommerferien 1865 begynder han som yngste kontorist i »Nye Danske« og læser samtidig til filosofikum. Man satte dengang gerne et lille koket »*cand. phil.*« på visitkortet, for at vise at man var akademiker, selv om man ikke havde nogen embeds-eksamen.

Ludvig oplever allerede i sine første år i »Nye Danske« de bevægede generalforsamlinger, der truer selskabets eksistens, og han følger på nærmeste hold sin faders utrættelige kamp for at udvide de private selskabers ret til at tegne forsikringer på fast ejendom i København.

Samtidig lever han et ret stilfærdigt studenterliv. Den stærkt konservative studenterforening siger ham ikke meget, men han har dog fornøjelsen at medvirke i karnevalskomedien 1866, hvor han har udsøgte medspillere i de to vordende kgl. skuespillere, PETER JERNENDORFF og EMIL POULSEN. At hænge i foreningen og spille kort og drikke punch, som hans ældre broder Julius ynder, øver ingen

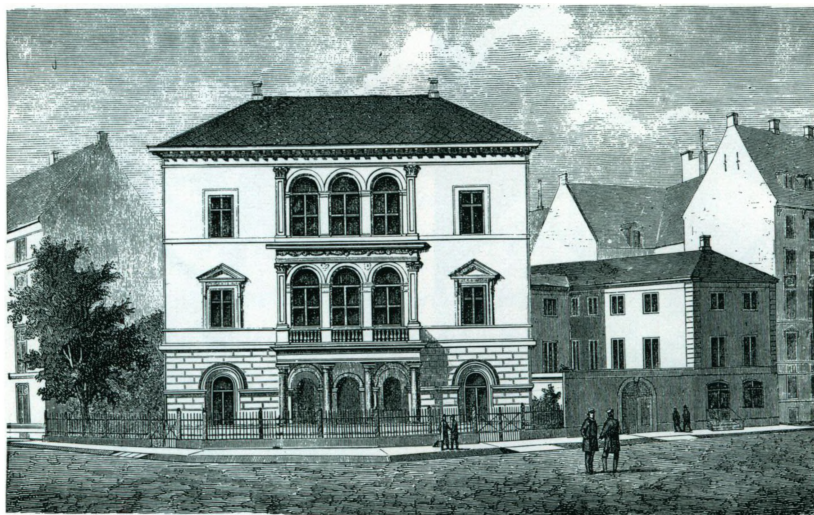

Her er stud.med. Peter Jerndorff (1842-1926) og Ludvig i de to kvindelige hovedroller i Vilhelm Topsøes stykke »Desværre«, opført i Studenterforeningen 1866. I 1866 var kvindelige studenter jo et aldeles ukendt begreb og derfor måtte alle kvindroller udføres af mandlige kræfter.

Scenebilleder fra »Desværre«. Til venstre Peter Jerndorff og Emil Poulsen (1842-1911) samt Ludvig med høj hat. Til højre Ludvig som den musikalske hovedperson. – Kgl. Biblioteks billedsamling.

I 1863 åbnede Studenterforeningen i egen bygning, hvor nu forsikringsselskabet »Hafnia« ligger. Det lille palæ var tegnet af J. D. Herholt, og Constantin Hansen havde medvirket ved udsmykningen. Ludvig blev medlem i 1865 og spillede med i karnevalskomedien året efter.

tiltrækning. På den anden side støder de venstreorienterede studenter skarpe tag-intet-for-givet-indstilling hans udprægede bourgeoise livsholdning.

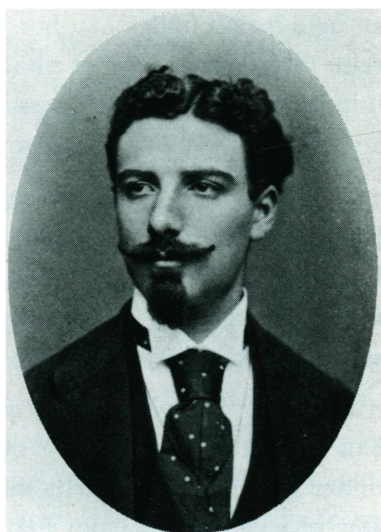
I de unge år bliver han i høj grad stikkende i »det gode selskab«, og selv om han senere arbejdede hårdt for at frigøre sig, kan man næppe forbavses over, at han aldrig brød ud. De idoler, han valgte sig i de unge år, dyrkede man ikke på den litterære venstrefløj: ESTRUP og TIETGEN.

Efter fire stiltfærdige år hos faderen aftjente han meget uheroisk sin værnepligt og afgik som korporal ved forplejningskorpset i en for egen regning skræddersyet uniform. Derefter drog han til Frankrig for – i løbet af et par år – at søge at supplere sin uddannelse og sine sprogkundskaber på et udenlandsk forsikringskontor, der var lidt mere avanceret end det endnu meget primitive »Nye Danske«.

Gamle Luis havde gjort sig store anstrengelser for at skaffe ham ind et godt sted. Han havde først søgt at få ham ansat i et selskab i England, men herfra havde man noget vrippent svaret, »at man

ikke drev nogen skole for vordende direktører«. Det var derefter lykkedes at få »Nye Danske«s faste franske genforsikringsforbindelse siden 1867, »La Reassurance« i Paris til at antage ham som volontør med en månedlig løn på 100 francs.

Luis havde arrangeret, at den nu 23-årige Ludvig skulle følges med den 20-årige, stærkt venstreorienterede LAURIDS BING (1850-1903), som var yngste søn i den store og talentfulde børneflokk på BING & GRØNDAHLS FABRIK. Laurids var under uddannelse som bankier hos D. B. ADLER & Co. og skulle nu fortsætte sin uddannelse i Paris og Berlin. Det var meningen, at den ældre broder FREDERIK BING (1839-1912), der allerede var cand.polyt., senere skulle slutte sig til dem. Det bør måske for en fuldstændigheds skyld tilføjes, at det var en tredje broder, HERMAN BING (1845-1896), der i 1884 sammen med VIGGO HØRUP og EDVARD BRANDES grundlagde dagbladet *Politiken*.

Ludvigs to rejsekammerater og husfæller i Paris 1870. Til venstre matematikeren, cand.polyt. Frederik Bing (1839-1912), der senere blev matematisk direktør i Statsanstalten for Livsforsikring. Til højre hans yngre broder Laurids Bing (1850-1903), senere bankier og kommunalpolitiker. Begge var sønner af Bing & Grøndahls grundlægger Meyer Herman Bing (1807-1883). – Kgl. Biblioteks billedsamling.

Lige omkring nytår 1870 drager de to unge afsted. De følger den sædvanlige rute, Korsør-Kiel og Hamburg, hvor Ludvig benytter et 5-timers ophold til at se den berømte Zoologiske Have og til at erhverve sig en maveforgiftning på Hotel Victoria, så at resten af turen til Paris bliver et 2-døgns mareridt. Men togets fart gør indtryk på ham. »Den er så voldsom, at en almindelig Korsørtour ikke kan give nogen forestilling herom«, skriver han hjem.

En venlig mand i toget anbefaler de unge et hotel, hvor de helt udkørte går til sengs ved ankomsten for så de følgende dage at søge passende indkvartering. Det viser sig at være en både besværlig og tidkrævende opgave, da alle gør sig kostbare, fordi der er så mange fremmede i Paris og derfor stor efterspørgsel på logi. De to unge må derfor i starten opgive at bo sammen. Ludvig inspicerer talrige meget små og umådelig snavsede værelser til 36-40 francs om måneden. De er også elendigt møblerede. Selv værelser til 50 francs er ofte så små, at man dårligt har plads til andet end sengen. Efter en uges forløb finder han hos MME. BONIS ved Palais Royal et værelse til 60 francs, og det tiltaler ham. Huset ligger endda kun 10 minutters gang fra »La Reassurance«s kontor i Rue Flaubert. Han konstaterer med lettelse, at prisen inkluderer skobørstning.

Lidt nervøs for, at hans strenge fader vil finde ham ekstravagant, lejer han dette værelse, men han er dog ikke mere forknytt, end at han samme eftermiddag går ud og lejer et piano for 20 francs om måneden, idet han efter en uge uden klaver er kommet til det resultat, »at et klaver mere end nogensinde er blevet en nødvendighed«.

Så sætter han sig ned og gør sine økonomiske vilkår op. Man kan ikke få morgenmad for mindre end $\frac{1}{2}$ franc, ikke frokost for under $1\frac{1}{2}$ francs, og endelig må man regne middagen til $2\frac{1}{2}$ francs. Det giver 135 francs om måneden. Dertil værelset til 60 francs. Klaveret til 20, stuepigen til 5, så er man allerede oppe på 225. Dertil kommer lys, brændsel, vask og klæder. Under 300 francs kan han ikke klare sig, og da han som volontør ikke får mere end 100 francs om måneden, må han altså bede faderen om 200 hver måned. Han trøster sig med, at gamle Luis ved afrejsen har udtalt, at han

Conditions de la Location.

*Le Mois se paie toujours d'avance.
Les frais de transport sont à la
charge du Locataire.*

*En cas d'acquisition, le prix de la
Location des six premiers mois sont
à déduire sur le prix d'achat.*

Les accords se passent à part.

FABRIQUE DE PIANOS

DE

DIEFFENBACHER

50, Rue Saint-Sébastien, Boulevard Richard Lenoir, 85

QUITTANCE DE LOCATION.

*Poste de poste
Etat 201 =*

*Reçu de Monsieur Brasseur la somme
de Quatre francs pour un Mois de
Location d'un Piano, du 1er Janvier au 1er Février
Loué à raison de 4^{fr} par mois.
Paris, le 25 Janvier 1870*

For Ludvig var klaveret altid det vigtigste møbel, hvor han end boede. Da Mme Bonis ikke havde et sådant, måtte han straks leje et.

ikke vil tage det så nøje med udgifterne, bare pengene bruges på en fornuftig måde.

Han falder hurtigt godt til hos Mme. Bonis, som i mange måder bliver ham en god værtinde. Der bor adskillige interessante, fraskilte og enlige damer hos hende, som dels forbavser Ludvig ved at »røge cigaretter«, dels glæder ham ved at byde ham på en cognac, når han har spillet Weyse og Hartmann for dem.

Godt en uge efter sin ankomst til Paris udmaler den 23-årige i et brev til faderen sit aftenprogram – »Mit livs rolige strøm« – Han skriver således:

»Når jeg kommer hjem fra kontoret kl. 5 ½ blusser ilden i den store åbne marmorkamin. Så bliver pianoet åbnet og så musiceres der til kl. 7. Derpå går jeg ud for at spise på en eller anden restaurant, og derefter går jeg en lang spadseretur fra kl. 8-10 ad Boulevard Sébastopol eller Rue Lafayette – og så hjem. Min slåbrok, en toddy, en cigar og en god bog en time før jeg går i seng.«

Man kan roligt sige, at det ikke er nogen ung oprører, man møder her. Dette er bedsteborgeren Luis' ægtefødte søn. Hjemme i København forsvarer Georg Brandes omtrent samtidig sin doktordisputats og planlægger at bortføre Caroline David til Paris. Der er ingen

sådan uro i Ludvig. Han er ude for at lære forsikring og agter derigennem at blive »en god og nyttig borger« ved at betrygge samfundet efter velgennemtænkte forsikringstariffer. Endnu har ingen provokeret ham til at træde uden for sine afstukne cirkler.

En af de første dage i Paris aflægger han besøg på sin senere yndlingscafé »La Regence«, hvor de danske aviser, Plougs »*Fædrelandet*« og Billes »*Dagbladet*«, er fremlagt til læsning. Her møder han den aldrende digter CHRISTIAN WINTHER (1796-1876), som han drister sig til at indlede en hyggelig samtale med, da han ved, at Winther er en af Luis' gamle venner fra klubben »*Det gode Sindelag*«.

På »La Reassurance« har han gjort sin entré allerede efter få dages ophold og er blevet overordentlig venligt modtaget af direktøren M. ERNESTE SPEYCKERT. Men Ludvig er forbavset over, hvor skumle og ufestlige lokalerne er. Her får han imidlertid nu sit daglige 7-timers arbejdssted fra 9-12 og 13-17. Han sender fra sit mørke kontor sin fader et par anerkendende ord om udsigten fra Stormgades hjørnevindue til C. F. Hansens klassiske Christiansborg og Bingesbølls farveglade Thorvaldsens Museum.

Snart efter fyldes han af en blanding af skamfuldhed og social indignation, da han opdager, at selskabets 22 kontorister, hvoraf mange er ældre end han, kun får de samme 100 francs om måneden som han, et beløb som han indtil nu har betragtet som en høflig gratification for en udenlandsk volontør.

Dette faktum giver ham da også snart forklaringen på, hvorfor de alle er »så uduelige, dovre, snavsede, ja endog lasede, og at de tillige alle er kede af at være der, er på jagt efter noget andet og bedre og dertil komplet uinteresserede i selskabets trivsel«. I et brev hjem tilføjer han »*Dertil er de alle republikanere, der aldrig siger et rosende eller anerkendende ord om Napoleon III eller Kejsersinden*«.

Han er i starten helt uforstående over for det faktum, at man kan drive forsikring under sådanne vilkår, men lidt efter lidt går det op for ham, at et rent genforsikringselskab – uden nogen form for direkte kontakt med publikum – baseret på velgennemtænkte tariffer og klart formulerede forsikringsbetingelser med automatisk

Den 74-årige digter Christian Winther (1796-1876), som Ludvig mødte ham i Paris 1870. Det er dog ikke Boulogneskoven, den gamle digter vandrer i. Billedet er taget af en helsingørsk fotograf i 1869. – Kgl. Biblioteks billedsamling.

løbende kvotekontrakter fra Frankrigs, Tysklands, Englands, Hollands og Polens største forsikringselskaber, egentlig ikke behøver mere end een enkelt dygtig hjerne til at styre forretningen. Resten må blive rent ukvalificeret registreringsarbejde.

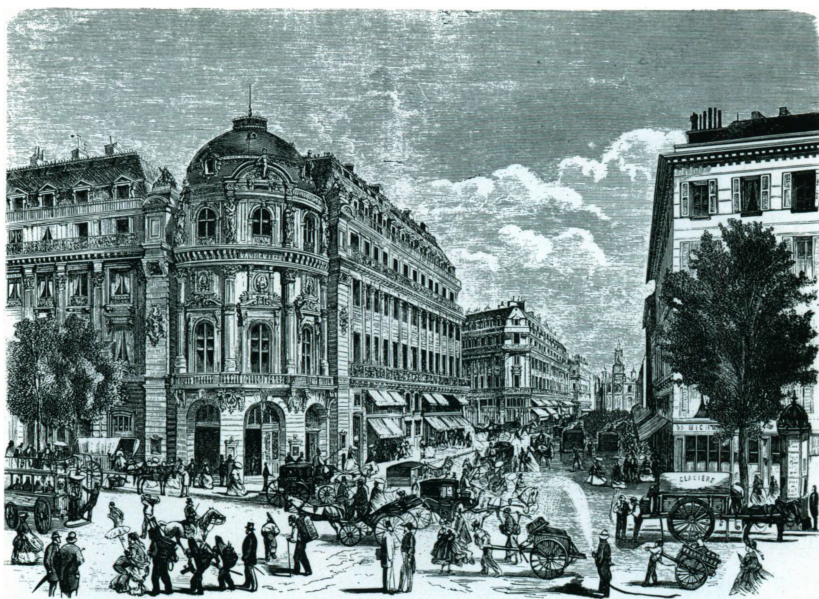
Ludvig sættes i de første måneder udelukkende til afskrivningsarbejde. Det morer ham ikke. Han synes, at han, der hjemme har været faderens nærmeste medarbejder, kan for meget til at være ret og slet kopist, men han indrømmer dog, at det er en effektiv måde at lære fransk på, og at han derved får et udmærket indblik i hele genforsikringsapparatets terminologi og sikkerhedskrav.

Selskabets unge, ugifte kontorchef synes godt om den unge dansker og glæder Ludvig ved at bede ham med til sit bryllup. Kontorchefen skal giftes med den kønne stuepige fra lejligheden på den anden side gaden. Det går dog op for Ludvig, at han kun er bedt for at kaste international glans over brylluppet, idet han ved sin ankomst af værten med høj røst annonceres som »*Monsieur Bramsen, fils du Directeur de la Nouvelle Danoise*«. Endnu mere imponeret og forvirret bliver han, da han bliver anbragt på brudens højre side, og da hun flere gange under middagen varmt trykker hans hånd og ved afskeden giver ham et stort stykke af bryllupskagen med hjem.

Efter en måneds forløb flytter Ludvig til chefkontoret og arbejder her direkte sammen med direktøren. Nu lærer han selskabets praktiske måde at registrere genforsikringer på, og denne gang sender han faderen mindre anerkendende tanker for den meget hjemmestrikkede facon, Luis anvender hjemme. Samtidig opdager han, at de vilkår, »La Reassurance« tager Nye Danske's forsikringer på, er sikkerhedsmæssigt strengere end for andre udenlandske kunder, og at den præmie, man overfor hans far har betinget sig, tillige er påfaldende høj. Han får direktør Speyckert til at ændre begge dele og opnår sin faders skulderklappende anerkendelse herfor.

Hos Speyckert anskuer Ludvig for første gang i sit liv hele genforsikringens ide og bærende princip om risikoens størst mulige fordeling, som han hjemme kun har mødt stykkevis og delt, og han ser, hvor systematisk genforsikring kan opbygges, når den er baseret på automatik, de store selskaber imellem, og befriet for egentligt

Det nye Vaudevilleteater på Boulevard des Italiens, Paris 1870. Før krigens udbrud var Ludvig allerede blevet en ivrig teatergænger, fortrolig med fransk sprog og fransk smag. – Samtidigt træsnit.

akkvisitionsapparat. Netop derfor kan den gennemføres så billigt, at der altid kan blive en provision tilovers til det selskab, der har tegnet forsikringen. Hjemmefra har Ludvig kun kendt genforsikring som faderens individuelle aftaler om hver enkelt police, baseret på et endeløst skriveri.

I marts aflægger gamle Luis sin søn et kort, forceret besøg, og der hersker ved denne lejlighed den bedste kontakt mellem fader og søn. Afskeden forstyrres dog alvorligt ved det faktum, at gamle Luis har forlagt sine gamacher, der desværre først findes efter hans afrejse.

Gamle Luis' besøg skyldes, at han er begyndt at spekulere på, om »Nye Danske« ikke bør oprette sit eget genforsikringskontor under eget navn i Paris. Efter mange yderligere forhandlinger pr. brev ender sagen med, at Luis entrerer med Monsieur GUSTAVE AUBERTOT i Rue Taitbout om at repræsentere »Nye Danske«. Aubertot er fransk agent for det store amerikanske selskab »Home«,

men vil gerne tillige repræsentere det danske selskab, hvis han kan få Ludvig som assistent.

Den 1. juni går Ludvig til Aubertot, skønt Speyckert er ked af at skulle af med ham efter knap 5 måneders forløb. Efter forgæves at have tilbudt ham bedre gage, slutter Speyckert med at give ham en fin anbefaling.

M. Aubertot er en gift, men barnløs, meget elegant ældre franskmand med hvidt hår og velplejet, hvid moustache og fipskæg à la Henri IV. Han bor i et lille château uden for Paris. Sandheden er dog, at han i virkeligheden tjener meget lidt på sin agentvirksomhed og derfor lever meget beskedent. Han forbavser således Ludvig ved daglig at fremtage et tørt rundstykke fra sin lomme som sin eneste déjeuner. Ludvig kan lide ham, men regner ham ikke for nogen større begavelse og er ofte noget bekymret for, om faderens valg har været rigtigt. Gamle Luis' utrolig mange, utålmodige breve om hele den nye ordning foruroliger ham tillige.

Ludvigs bekendtskabskreds i den danske koloni i Paris er i forårets løb vokset betydeligt. Hans bedste ven er blevet den unge, elegante læge, dr. med. GEORG GOTTLÖB STAGE, der studerer børnesygdomme. Han har også vedholdende kontakt med sin elskværdige rejseledsager Laurids Bing, der i maj tager initiativ til at de sammen lejer et yndigt havehus i forstaden Passy, nord for Boulogneskoven, således at den gode Mme. Bonis' lidt bastantere lokaliteter nu afløses af parisisk forstadssolskin. Her slutter Frederik Bing sig til dem, og her holder de tre unge danskere hyggelige gilder for deres franske og danske venner. Begge Bing-brødre møder Ludvig i øvrigt flere gange senere i sit liv. Laurids er som politiker med til at få Septemberforliget i stand i 1899, og det bliver Ludvig, der som indenrigsminister kommer til at overrække sin gamle ven fortjenstmedaljen i guld i den anledning. Den matematisk begavede Frederik bliver matematisk direktør for *Statsanstalten for Livsforsikring*. Han og Ludvig samarbejder i 1900 i den skandinaviske lovgivningskommission, hvis arbejde bliver forudsætningen for Livsforsikringsloven af 1904.

Napoleon III og Kejserinde Eugenie fotograferet sidst i 1860erne. Den kejserlige hoffotograf tjente en formue på at sælge sådanne billeder i visitkortformat. Kgl. Biblioteks billedsamling.

Ludvig taler nu fransk ganske ubesværet og begynder at have glæde af fransk teater. Han er helt indstillet på at blive i Frankrig endnu et årstid, sådan som aftalen med faderen har været.

Belastet med den skriveløse, der også er en arv fra faderen, har Ludvig allerede i maj måned skrevet til »Dagbladet«s redaktør, CARL ST. A. BILLE (1828-1898), og tilbudt ham at sende regelmæssige politiske og kulturelle korrespondancer, men det har kun resulteret i et faderligt brev fra Bille, der har ladet ham forstå, at den 23-åriges smagsprøver er lidt umodne, og at han politiserer for meget. Dette afslag bereder ham naturligvis en frygtelig skuffelse.

Men så kommer krigen. Den fatale fransk-tyske krig 1870-71.

Forholdet mellem Bismarck og Napoleon III har været spændt i nogen tid, men franskmændene har taget det let. Krigsministeren, marskal LEBŒUF udtaler, at en krig med Prøjsen vil blive en ren promenademarch til Berlin, at alt er rede, og at selv om krigen skal vare et år, vil der ikke mangle så meget som en knap i en gamache. Da krigen bliver erklæret fra fransk side den 15.-16. juli 1870, er der grænseløs jubel i hovedstadens gader. De få tvivlere betragtes som rene landsforrædere.

I Paris er der derfor ingen, der i de første uger tager krigen ved grænsen alvorligt. Da Kejseren – efter at have indsat Kejserinde Eugenie som regentinde – den 28. juli forlader Saint Cloud for at slutte sig til hæren, er der ingen, der forestiller sig, at han aldrig skal vende tilbage mere.

På forsikringskontorerne i »La Reassurance« og hos M. Aubertot arbejder man videre, som om intet er hændt. Det eneste nye moment i Ludvigs tilværelse er, at han nu i et brev tilbyder den aktive CARL PLOUG (1813-94) på »Fædrelandet« at forsyne hans avis med en krigskorrespondance. Bille har nemlig i juli sendt VILHELM TOPSØE (1840-81) til Paris som korrespondent for »Dagbladet«, og omtrent samtidig er også ankommet J. J. HANSEN fra »Berlingske Tidende«. »Fædrelandet« har derimod endnu ingen mand på stedet.

De første 14 dage går uden svar, men i begyndelsen af august får han et venligt og imødekommende brev fra Ploug, og fra nu af

De franske troppers festlige afrejse fra Paris 17. juli 1870. Man ventede en kort, sejrrig krig. Seks uger senere bukkede Frankrig under, kejseren toges til fange og republikken udråbtes. – Samtidigt træsmit.

skriver Ludvig resten af august regelmæssigt til »Fædrelandet«. Han har undersøgt de tyske censurforhold i Hamburg og foreslår derfor Ploug, at korrespondancen skal sendes under en *kvindelig* dæk-adresse, da han har erfaret, »at damebreve går udenom censuren«. Carl Plougs svar giver et lille indblik i de primitive forhold på »Fædrelandet«s redaktion i bladets sidste leveår: »Hvis De foretrækker at sende Deres breve under ukjendt adresse, så vil jeg bede Dem at sende disse til M. Sørensen, Højbro Plads 21. Det er mit gamle kontorbud, der har dette navn. Da han boer hos mig og hver morgen bringer mig mine breve, ved jeg, at jeg er vis på at få Deres, så snart de kommer«.

Netop i løbet af august er der ulykkeligvis blevet nok at skrive om. Nu får krigen et ganske uventet forløb. Dette felttog, der skulle have været ét eneste triumftog for Napoleon III fra Strasbourg til Berlin, bliver efter den første kortvarige fremgang ved grænsen til et kaotisk tilbagetog lige til det afgørende, forsmædelige nederlag. Departement efter departement besættes af tyskerne, og sorg og fortvivlelse breder sig landet over.

Frankrig, der i årevis har pralet med at kunne mobilisere en halv million mand, har sidst i juli kun evnet at stille ca. 300.000 soldater, medens general MOLTKE – ledsaget af Bismarck – med et urværks præcision tromler gennem Alsace og Lorraine med over en halv million prøjsere.

Wissembourg i Alsace falder 4. august, Forbach og Wörth den 6. august. Sidstnævnte dag oplever Ludvig den første panik i Paris, fordi man om formiddagen har modtaget en falsk sejrsmedaling, der har fremkaldt de mest jublende reaktioner, inden det går op for befolkningen, at der tværtimod er tale om et knusende nederlag. Ludvig har om formiddagen banet sig vej op til Børsen og har her set, hvorledes alle børsfolkene i anledning af den falske melding med trikoloren højt hævet har marcheret rundt i den store børssal under begejstret afsyngelse af »Marseillaisen«. Da han – to timer efter at han har erfaret den bitre sandhed – møder M. Aubertot på kontoret, modtager denne ham med åbne arme og omfavner ham i anledning af den store *victoire*. Den stakkels Aubertot vil slet ikke tro Ludvig og styrter forvirret ud i byen for en halv time efter at vende tilbage, fuldstændig forvandlet og aldeles sønderknust. Sammensunken i sin stol hører Ludvig sin chef gentage: *«C'est tout menti»*.

»Ja, skriver Ludvig i et af sine breve hjem, det var en drøj dag, og det blev ikke bedre, da vi næste dag fik sandheden at høre om slaget ved Wörth.«

Samme dag sidder Ludvigs kontoristkollega i »Nye Danske«, CARL WINKEL, og giver et lille billede af livet i Stormgade i et brev til vennen i Paris:

»Der er forbavsende lidet at meddele om den hjemlige forretning. Alt går nogenlunde i samme skure. Lidt fremgang har vi haft i provinsen. Et par større forsikringer har selskabet mistet, men har til gengæld fået Sukkerhuset i Helsingørgade med 2.000 Rdl. i præmier. Petroleumsforsikringer ser vi for lidt til endnu. Alligevel går den indenlandske forsikring frem. Forøges præmieindtægten end ikke, så formindskes dog i det hele vor risiko, idet gennemsnitssummerne for hver enkelt forsikring mindskes. Vi har også hidtil i år været heldige i indlandet. Vi har kun haft små ildebrande; den største var Thøger-

Om eftermiddagen den 6. august 1870 fejrede man spontant en sejrsmelding ved vældige manifestationer på Paris børs. – Få timer senere fik man at vide, at meldingen var falsk. – Samtidigt træsnit.

sens i Helliggeiststræde på 1.370 Rdl. Til gengæld har udlandet haft en del større, sådan som Bremerstedt på over 5.000 Rdl. for egen risiko, Kattuntrykkeriet i Holland på over 2.000 Rdl. og Jukla Væveriet i Christiania på ca. 1.000 Rdl. Værst var dog Hannoverskaden, Landsbyen Spiltan, som totalt nedbrændte. Den androg henimod 7.000 Rdl. Samtlige skader i år har foreløbig været 40.

*De indenlandske og de hæderligste udenlandske selskaber gør skridt til et forbedret, ensartet præmiesystem, og man sporer tendens til et lidt større fællesskab i selskabernes optræden udadtil.» Som en clairvoyant opfordring til Ludvig som den kommende forsikringsorganisator slutter ven-
nen: »En del kunne nok opnås i fald nogen ville tage initiativet, men had, misundelse og gamle stridigheder stikker frem overalt som spøgelse og hindrer fornuften i at komme til orde.«*

Et lille P.S. i brevet fremmaner Stormgades særegne charme: »Vort kontorliv har tabt en del af sin fordums glans og gemytlighed, fordi vi har fået mere at bestille, og fordi vi nu har fået jalousier for vinduerne og ikke længere kan følge pigerne overfor.«

Den 13. august har den franske Kejsers måttet overdrage sin kommando over Rhin-arméén til marskal BAZAINE. Det er meningen, at denne armé snarest skal forenes med den armé, som kommanderes af marskal MAC MAHON. I fællesskab skal de to hære derefter standse tyskernes fremrykning mod Paris.

Så følger den tredje store katastrofe: Bazaine taber slagene ved Courcelles 14. august, Vionville 16. august og Gravelotte 18. august, hvorefter Rhin-arméén indesluttes i Metz.

Der opstår nu for første gang alvorlig panik i Paris. Nu kan alle – efter een måneds krig – tydeligt se, hvor det bærer hen. Nu kommer turen snart til hovedstaden!

Den 21. august er Ludvig vidne til, at Paris forbereder sig på belejring. En del af Boulogneskoven raseres for at skaffe plads til tusinder af kreaturer, der drives sammen fra omegnen bag ståltrådshegn for at sikre hovedstadens proviantering.

To dage før har han rådet sin fader til at standse tegning af gensforsikringer i Frankrig, sådan som forholdene nu har udviklet sig. I et brev til faderen skriver han:

»I dag er Toul blevet bombarderet, i går Strasbourg. Den ene by efter den anden afbrændes. Brandvæsenet opløses efter noder. Selskaberne her er virkelig kommet til det punkt, at de vil forsøge at benytte de udenlandske selskaber til at forringe deres eget ansvar. Hvis forbindelsen med Paris om få dage afskæres, vil forretningerne falde bort af sig selv.«

Sidst i august flygter Topsøe og hans kollega fra »Berlingske Tidende« J. J. Hansen til Lyon. De finder ikke uden grund, at forholdene begynder at blive for usikre, hvis man ikke vil løbe risikoen at blive indespærret i Paris på ubestemt tid.

Vilhelm Topsøe skriver i et privat brev fra Lyon den 1. september til redaktør Bille på »Dagbladet«:

»Jeg er nok bange for, at jeg har forladt Paris, før det var strengt nødvendigt, men det var virkelig umuligt i søndags at komme til andet resultat, at når man sad med kone og børn uden tjenestefolk, var det på høje tid at komme afsted. Rejsen var alt vanskelig nok. »Fædrelandet« får måske stadig korrespondance? Det er det, der ærgrer mig mest at tænke på! Det er – i al fortrolighed – den lille Bramsen, der laver dem. Han og andre ledige danskere,

Man kunne i august 1870 daglig møde optog af arresterede udlændinge, naturligvis særlig tyskere – som mistænkes for tyske sympatier, og som derfor måtte fængsles eller udvises. – Samtidigt træsnit.

Frederik Bing og Georg Stage, havde været rejsefærdige før jeg, men de ere der altså nok endnu».

Ja, Ludvig, Frederik Bing og Stage var der endnu, derimod var Laurids – meget mod sin lyst – allerede i krigens første uger draget til Berlin for efter sit program at fortsætte sin bankieruddannelse, og omkring 1. september blev Frederik Bing pludselig kaldt hjem for at tiltræde på Livsforsikringsanstalten.

Den 24. august havde Ludvig skrevet et kortfattet brev til sin fader, der lød således:

»Kjære fader! Send Ploug mit søndagsprodukt, der findes vedlagt. Jeg har skrevet til moder i gaar for at berolige hende. Vær uden frygt for mig. Jeg anbefaler dig at standse al forretning her. Du kan jo altid begynde igen. Alene den omstændighed, at alle ildbrigader ere afgaaede til arméen maa egentlig være tilstrækkelig grund. Din Ludvig.«

Den 30. august fulgte et sidste uforknyt brev fra Paris til familien:

»Kjære fader! Vedlagte brev er egentlig skrevet til moder, men hun har vel ikke noget imod at læse det i »Fædrelandet«. Saa lad det venligst gaa videre.

Den hilsen til hende, det skulle have sluttet med, maa du bringe hende fra mig. Gid hun maa have det godt. Hvis den forestaaende bataille er heldig for franskmændene, bliver jeg her, men hvis franskmændene taber, vil Paris' belejring begynde, og saa maa jeg vel rejse som alle fremmede, tænker jeg. Topsøe og kone ere foreløbig rejst til Lyon. Han var saa angst, saa snart han hørte om belejring, at han pludselig fordunstede. Spidsmusens (J. J. Hansen og familie) ere ligeledes stukket af. Det kan maaske mere Ploug at høre, at de »specielle korrespondenter« ere borte. Jeg har det godt, og jeg viger kun herfra for en haard nødvendighed. Frederik Bing er frisk, men tager vist til Boulogne til sin tante. Jeg ser mig snart som den sidste Mohicaner. Din hengivne Ludvig.«

Men den selv samme søndag den 30. august, da han er på tilbagevejen til posthuset med brevet til faderen, kommer han i Rue de Rivoli i klammeri med en flok brave, franske patrioter, der nu fin-kammer byen for spioner og ser en tysk collaborateur i enhver udlænding. Efter en nok så truende palaver klarer han frisag ved at fremvise sit danske pas, men det går samtidigt op for ham, at han som udlænding efterhånden er under dobbelt ild, og samme aften

De hyppige arrestationer af udlændinge i Paris, som mistænktes for spionage, begynde sidst i august at gå Ludvig på nerverne. – Samtidigt fransk træsnit.

Det historiske møde på landevejen ved Donchery 2. september 1870 mellem den sejrige Bismarck og den slagne franske kejser. – Efter maleri af Anton von Werner.

drøfter han situationen med Stage. De fastholder, at de vil se den forestående afværgebatalje an.

Så følger krigens endelige afgørelse den 2. september ved den lille fæstning *Sedan* nordøst for Paris, nær den belgiske grænse. Her indeslutter tyskerne Kejserens og Mac Mahon's tropper efter et frygteligt bombardement dagen forinden. Kejseren, der hidtil har vist et stort personligt mod, bryder sammen og lader det hvide flag hejse for ikke at udgyde mere blod.

Den 2. september overgiver Kejseren sig og lader sig selv tage til fange af den triumferende Bismarck, der er redet Kejserens vogn i møde på landevejen.

Frankrig stod derefter overfor, hvad samtiden betragtede som »den største katastrofe i fransk krigshistorie«. Det var simpelthen enden på legenden om »la grande nation« som Europas dominerende magt. Situationen afspejles i Ludvigs sidste korrespondance

Republikken udråbes den 4. september 1870 på Rådhuset i Paris. Få dage før blev Ludvig standset, mistænkt for spionage. – Samtidigt træsnit.

til »Fædrelandet« dateret Paris den 4. september 1870 kl. 3 eftermiddag. Her stod der ifølge kladden, som findes blandt Ludvigs efterladte papirer:

*Paris 4. september 1870
kl. 3 eftermiddag*

»Hr. Redaktør!

Samtlige ministre have udstedt en proclamation, der underretter Befolkningen om den store ulykke, der er skeet Mac Mahon's hær (Rygterne derom vare i Paris i aftes). Samtidig henvises til de hære, der samles paa forskjellige steder i landet, og det franske folk opfordres til nye anstrengelser til Fædrelandets frelse. Trochu er folkets håb. Thiers er pludselig blevet populair; man taler ikke mere om hans orleanistiske planer. Keiserinden ventes at ville abdicere eller at have abdiceret. Enstemmig fordømmelse af Keiserens overgivelse af sin person, der vil give preusserne saa meget overmod. Man antager, at Napoleon III har været aldeles aandelig slappet og fortviolet i ulykken, man forstaar kun ikke, at han ikke har foretrukket død for en saadan skjændsel. Kamrene holde møde, Paris vil være rolig til mødet er forbi. Man an-

tager, at Republikken eller ialfald en provisorisk regering vil blive konstitueret. Mindre tumulter i nat. Store skarer af ubevæbnede folk drager igennem gaderne til Corps Legislatif, hvor den lovgivende magt har sæde.«

Ludvig var velunderrettet: Senere på dagen udråbte Gambetta under stormende jubel dels sit ofte citerede slagord »Fædrelandet er i fare«, dels erklærede han Napoleon III og hans dynasti for at have ophørt at regere for stedse. *Republikken var indført*. Rue du Quatre-Septembre minder den dag i dag pariserne om denne dato.

Når Ludvigs historiske depeche aldrig kom i »Fædrelandet«, skyldtes det, at den nåede for sent frem, og at Ploug ved hjælp af telegrammer fra Bruxelles allerede den 3. september havde kunnet bringe enkeltheder vedrørende Kejserens personlige overgivelse.

Den 4. september om aftenen begyndte en vældig strøm af flygtninge at bevæge sig ud af Paris. Det var først og fremmest de rige parisere, der forlod deres hovedstad. De prøjsiske hære kom time for time hovedstaden nærmere.

Da Ludvig samme aften overværede et overfald på en udlænding, mistænkt for spionage, og så hvorledes udlændinge nu arresteredes

Rige parisere flygter fra hovedstaden den 5. september 1870, da det er blevet klart, at byen vil blive belejret. – Tegning af den danske kunstner K. Hansen Reistrup, der studerede i Paris 1885.

systematisk, blev han og Stage enige om, at tidspunktet måtte være inde til at forlade byen, og sammen begav de sig til Gare Montparnasse og bestilte billetter til næste dags tog til Genève. Togruten var 600 km over Dijon. På stationen kunne man ikke længere garantere, hvorvidt toget ville komme igennem. Man vidste overhovedet ikke, hvor langt tyskerne var rykket frem i Sydøstfrankrig.

Få timer før Ludvig og Stage med en droske nåede frem til stationen den 5. september om aftenen, var en stærkt tilhyllet dame uset kommet ud fra Tuilerierne, havde hyret en droske og var kørt nordpå. Dagen efter, da de to unge danskere var vel ankommet til Genève, var damen nået uantastet til London. Det var Kejsersinde Eugénie der på denne lidet kejserlige måde havde forladt Frankrig for stedse for at leve i eksil til sin død, 50 lange år senere.

Hr. Red.

Paris 4. September. 1870.

Nr. 3. Eftermiddag.

Samtlige Mændene have udtalt et Proklam
der udtæller Befolkningen om de store Ulykker der er sket med
Kæserens Hær. (Rygtene derom var i Paris i Aften.) -
Samtidig henviser til de Hæer der kæmpes paa forskjellige
Steder: Landet og det franske Folk opfordres til dog ikke
gaae til Fædrelandets Bælte. Trochu er Fædres Hæer,
Tiers er pludselig blevet populair, man haler ikke mere om
hans orleanistiske Planer. Keiserinden veedes at ville abdicere
eller at have abdiceret. Endelig Ordre af Keiser
Ovegnilde af sin Person, der vil give Prussens Hæer me.
get Overmod. Man antager at Nap. III har været aldeles
saadant sluppet og forsvundet i Ulykker, man forlader
Kun ikke at han ikke har forsvundet paa for en London
Stjandel. - Kammeret holde Møde. Paris vil være ledig
til Midt er fort. Man antager at Republikken eller i Aften
en personlig Regjering (et Prælatur Trochu?) vil blive
constitueret. Mændene Tænkter inat. Store Skarer af
skervatue Folk doge offener gaaer til Corps Legislatif.

Kladde til Ludvigs sidste Pariserbulletin til »Fædrelandet« for flugten fra Paris. Den er dateret den 4. september 1870. Den er skrevet klokken 3 eftermiddag og kommenterer kejserens ufattelige handle måde to dage forinden.

*Skuespillersønnen, den meget løst klædte 31-årige dr.med. Georg Gottlob Stage (1839-1930) som blev Ludvigs faste holdepunkt i Paris og huslæge resten af livet. Stage blev senere en meget kendt og afholdt læge på Dronning Louises Børnehospital.
– Kgl. Biblioteks billedsamling.*

Flygtning i Schweiz

»Hvor kan man mon leje sig et godt flygel?«.
(Ludvigs store problem i St. Gallen)

Det viste sig at være i sidste øjeblik, at de to venner var draget til Schweiz. Deres tog var et af de sidste, der gik igennem. Det viste sig også, at var de ikke rejst, ville de have oplevet de grumme måneder med indespærring i den belejrede og udsultede franske hovedstad. Men om sådanne farer havde ingen af de to flygtninge endnu nogen forestilling.

At de havde valgt at rejse til Genève skyldtes udelukkende, at Stage skulle studere i Wien, og at de var blevet enige om, at de i hvert fald kunne følges til Schweiz. Ludvig regnede optimistisk med kun at være borte fra Paris en fjorten dages tid, »indtil byen igen faldt lidt til ro«. Han kom imidlertid til at forblive i Schweiz i 11 måneder og genså først Paris i eftersommeren 1871 som en delvis bombarderet, saboteret, ruineret og meget hårdt medtaget by.

Han fulgtes med Stage til Zürich, og her skiltes de to venner den 20. september. Ludvig skriver, at da han stod alene tilbage på broen over floden Limmat, havde han aldrig før eller senere følt sig så ensom og forladt. Han kendte ikke en levende sjæl i Schweiz, havde meget få penge og ingen anelse om, hvad han skulle tage sig til.

På sin ensomme vandring fra banegården tilbage til hotellet besluttede han sig til at rejse til St. Gallen, hvor han fra sit arbejde i Paris vidste, at et af Schweiz' største og betydeligste forsikrings-selskaber »*Helvetia*« havde til huse. Han kendte kun selskabet af navn og havde ingen introduktioner af nogen art.

Han skrev samme aften hjem og bad faderen om penge og introduktioner – sendt til *Hotel Hecht* i St. Gallen – og begav sig derefter til den lille, ham ganske ukendte by i det nordøstlige hjørne af landet. Med 100 francs i lommen tog han ind på det nævnte hotel.

Gadebillede fra Zürich 1870. Her er broen over floden Limmat, hvor Stage og Ludvig skiltes, og hvor den ensomme Ludvig besluttede at tage til St. Gallen.

Byen forekom ham ikke særlig charmerende, men han havde fattet en bestemt plan, og den holdt han sig til. Hans sidste penge blev omgående sat i et sæt nyt tøj og et par handsker, og efter nogen overvejelse blev også studenterhuen afløst af en smart stråhat. På hotellet fik han opklaret, at »Helvetia«s direktør hed M. I. GROSSMANN, og i øvrigt var østriger af fødsel. Da han ikke ville spille tid med at afvente papirer og penge fra faderen, begav han sig i sit nye antræk direkte til »Helvetia«s kontor og fik foretræde for Grossmann.

Ludvig var klog nok til ikke straks at anmode om ansættelse, men foreslog med en stor håndbevægelse på elegant fransk et samarbejde mellem »Nye Danske« og »Helvetia«! Grossmann, der end ikke anede eksistensen af »Nye Danske«, modtog forslaget meget forbavset og yderst reserveret, fremført som det var, af en 24-årig ulegitimeret udlænding. Men han tillod dog det unge menneske at komme igen, når han havde modtaget papirer hjemmefra.

I ventetiden ville Ludvig gerne have været på en fodtur i bjergene, men da han ikke var i stand til at betale sit hotel, renoncerede

han – et faktum, som hotelværten meget beklagede, da han gerne ville have vist sin senere så trofaste pensionær denne tillid. I stedet benyttede Ludvig tiden til at skaffe sig flest mulige oplysninger om »Helvetia« og især om dets direktør.

Den 5. oktober kunne han med skrivelser fra sin fader på ny gå til Grossmann. Heller ikke denne gang faldt samtalen synderlig positiv ud, men Ludvig tabte ingenlunde modet. Ved afskeden spurgte han let henkastet den præjssiske underdirektør HANÉ, der havde deltaget i samtalen, *hvor* i byen man kunne leje et flygel for en kortere tid. Skulle han nemlig i værste fald sidde her og afvente Paris' skæbne, ville det være dejligt at få lejlighed til at holde musikken ved lige.

Denne forespørgsel blev faktisk Ludvigs lykke! Han kunne ikke have stillet et bedre spørgsmål. Hané var selv lidenskabelig musikudøver, og i den lokale familiekvartet manglede man netop en habil pianist. Han indbød derfor Ludvig til middag samme aften, og de følgende aftener musicerede den unge dansker med familien, der oven i købet havde en yndig datter, han kunne akkompagnere. Ludvig skrev hjem til sin fader og fortalte om sine fremskridt og tilføjede: »*Jeg gjorde mig så elskværdig som muligt!*«

Kort tid efter meddelte Grossmann, at han *ikke* ville indlade sig på forretning med »Nye Danske«, før han selv havde været i København og forhandlet direkte med gamle Luis. Så bed Ludvig hovedet af al skam og bad om at få en volontørstilling i »Helvetia«, indtil han atter kunne vende tilbage til Paris. Da Grossmann på dette tidspunkt netop skulle rejse til udlandet, overlod han afgørelsen til Hané, og dagen efter tiltrådte Ludvig som volontør. Hané ville ikke på vilkår af med sin gode pianist og ville tillige gerne benytte chancen for at uddanne Ludvig til leder for genforsikringsafdelingen, hvis chef han ønskede at skille sig af med. Ludvig kunne således få lov at blive, til han atter kunne vende tilbage til Paris.

Ludvigs forhold til Hané udviklede sig på en pudsig måde. Inderst inde foragtede han denne nærige præjser, der lod sig traktere af ham, når de var ude sammen, og som solgte Ludvig koncert-

Hovedgaden i St. Gallen 1870. I denne højtliggende, kølige schweiziske by fik Ludvig et fredeligt tilholdssted under Paris' belejring. – Samtidigt træsnit.

billetter, han selv havde fået gratis. Dertil kom Hanés grænseløse præjssiske taktløshed i kommentarer til krigens forløb. Ludvig var naturligvis på franskmændenes side, medens Hané holdt med sine landsmænd. Ved et stort selskab kom de pinligt op at skændes om, hvorvidt der havde været forræderi med i spillet ved marskal Bazaines overraskende overgivelse af Metz, sidst i oktober. Hané overfusede Ludvig, fordi han ikke kunne unde tyskerne en virkelig heldedåd. Næste dag forsonede de sig dog og aftalte, at de aldrig mere ville drøfte politik. Hané holdt sit løfte, men lagde hver dag i de følgende måneder byens avis på Ludvigs bord med alle tyske sejre understreget med en fed, rød blyant!

Selve tilværelsen i St. Gallen tiltalte egentlig ikke Ludvig. Byen ligger 670 meter over havet og har et meget ubehageligt klima. Vinteren byder på alenhøj sne og bidende kulde, foråret er drivende vådt og sommeren meget kort. Ludvig, der allerede fra dreng havde haft galdebesværligheder, led særlig meget heraf på ny og måtte affinde sig med at leve på skrap diæt.

Hele den schweiziske småborgerlighed virkede vel også ofte lidt forstemmende på ham, ikke mindst som den kom til udfoldelse i borgerforeningen »Frohsinn«, til hvis fester og sammenkomster Hané introducerede ham. Når man lige var kommet fra Paris' teater- og koncertliv måtte schweizer-atmosfæren virke frygtelig provinsiel.

Når han alligevel med glæde blev hos »Helvetia« i de 10 måneder, der faktisk gik, før han kunne vende tilbage til Paris, var det, fordi han her fandt det bedst tænkelige lærested, faktisk så godt, at han meget hurtigt forstod, hvorfor Grossmann ikke havde været videre ivrig efter at ansætte volontører, der bare skulle lære »Helvetia« kunsten af i det hårdt konkurrerende, internationale fag. Ludvig regnede resten af sit liv sit læreår i Schweiz for helt uvurderligt, men gjorde også selv god fyldest. I alle tilfælde tilbød man ham kort før afrejsen at blive chef i genforsikringsafdelingen, hvad han dog afslog, fordi han følte det som sin pligt overfor sin fader at vende tilbage til Paris og varetage »Nye Danske«s højst problematiske interesser her. De ynkelige breve, han havde modtaget fra M. Aubertot, der var flygtet til Châtres, måtte give ham al mulig grund

Således tog St. Gallen sig ud i 1870, når man nærmede sig byen fra nord. – Samtidigt schweizisk træsnit.

Ludvigs medlemskort til foreningen »Frohsinn«, hvor han – takket være sine musikalske færdigheder – var et velset medlem. I Schweiz kaldte han sig Louis for at demonstrere sit ubehag ved sit eget tyske fornavn.

til at forvente, at »Nye Danske«s egen Paris-afdeling kunne ende med at blive et temmelig dyrt eksperiment.

Under hele sit schweizerophold levede han intenst med i begivenhederne i Frankrig. Derfor gjorde det et uudsletteligt indtryk på ham, da marskal BOURBAKIS østarmé den 1. februar 1871 overskred den schweiziske grænse syd for Neuchatelsøen ved Pontarlier med 84.000 mand, 11.000 heste og 285 kanoner for at undgå kapitulation til tyskerne. Mødet i St. Gallen med dele af denne afvæbnede, lasede og udslidte hær måtte gøre dybt indtryk på alle, som stod Frankrig nær.

Ludvig skrev et anonymt bidrag om denne tildragelse til det danske tidsskrift »*Nær og Fjern*«, og for at give en prøve på hans pyntelige, lidt broderede og naturligvis i dag lidt gammeldags form for journalistik følger her hans beretning om mødet med den slagne og flygtede hær:

BOURBAKIS ARMEECORPS I SCHWEIZ

Af en dansk Reisendes Optegnelser

Endelig kom jeg da også hernede i det fredelige Schweiz ganske uventet til at staa ansigt til ansigt med den grusomme krig – forhaabentlig med dens sidste act. Den sidste franske armee har nemlig overskredet Schweiz's grændse, og for øieblikket befinder 84.000 franskmænd sig her i landet, og af dem over 3.000 i den lille by, hvori jeg i længere tid har opholdt mig.

Midt i juli maaned ifjor havde jeg lejlighed til i Paris at see de franske troppers afmarche; hvilket liv paa boulevarderne, hvilken stimmel af mennesker, hvilken jubel blandt de bortdragende og blandt dem, der bleve tilbage! – Hvor husker jeg ikke tydeligt de mange tusinde *Fantassins* med deres blaae frakker og røde benklæder, med deres hvide guêtres og sko! De marcherede rigtignok ikke, de spadserede side om side, og trommeslagerne, der i stort antal gik foran, syntes mig bestandig at slaae imod takten.

En soldat gik med toppen af en preussisk pikkelhue i sit geværløb som »lynafleder«; andre havde stukket grønne grene i deres; smaa trefarvede flag bare de i hattene og blomster imellem brystknap-

Marskal Bourbakis fører de sørgelige rester af den franske Øst-armé over den schweiziske grænse den 1. februar 1871. – Tegning af K. Hansen-Reistrup, ca. 1885.

perne; de sang, røg cigaretter eller smøgede af deres smaa piber og vexlede i forbigaaende fortrøstningsfulde ord med de mange tusinde borgere og borgerinder, der omgave dem på begge sider; frugter, tobak og penge stak man dem i hænderne, medens gadedrengene grebes af den almindelige begeistring og, trods underofficerernes advarsler, toge geværene fra soldaterne og viste deres fædrelandskjærlighed ved at skridte voldsomt ud for at holde trop, medens sveden randt dem ned af de blussende ansigter.

Bagefter dem kom de prægtige *Cuirassiers* paa de deilige heste; de forekom mig mere aristokratiske og syntes ikke at lægge saa meget mærke til hvad der foregik omkring dem; og saa tilsidst kom den keiserlige garde, *Grenadererne*, »den gamle garde« med dens prægtige musik, som saa længe kun havde spillet til parisernes fornøielse i Tuilerihaven. Foran gik *Sapeurne* med deres øxer paa nakken, derpaa nogle pragtfulde officerer og endelig den lange, lange række af disse stolte karle, med ansigterne næsten ganske

skjulte af de store bjørneskindshuer; det var, som om disse uendelige rækker af kæmper bragte forjættelsen om seir med sig, erindringer om Napoleons gamle garde bare de med sig, og jubelen for dem syntes ikke at ville faae ende. Alle sang *Marseillaisen*, og jeg selv syntes, at jeg kunne høre mit hjerte banke, og at jeg kunne mærke, hvorledes mine øine tindrede ved tanken om hvad disse soldater gik imøde, thi i hint øieblik var det umuligt ikke at troe paa seir og hæder, og tanken om død og undergang var fjernere end nogensinde før.

Disse erindringer fra juli maaned ifjor træder nu levende frem for min bevidsthed – thi ak, jeg har for nogle dage siden atter seet franske soldater, om end ikke de samme som dengang. thi hine muntre skarer af *Fantassins* dræbtes og fangedes ved Sedan, de stolte *Cuirassiers* kommanderedes i den visse død af Mac Mahon ved Wörth for at dække de andres tilbagetog, og den store garde, den blev overgivet af Bazaine med Frankrigs stærkeste fæstning – Neij, jeg har seet *Folkets Armee*, Gambettas Hær, med nogle levninger af hine helte fra Krim og Italien, fra Sebastopol og Solferino – det var dem, der holdt deres indtog her i St. Gallen.

Telegraphen havde nogle dage forud forkyndt os, at Bourbakis armee trængtes mere og mere henimod vor grænse, at hæren snart kun vilde have valget imellem at overgive sig til preusserne eller at betræde neutral grund. Under disse fortvivlede omstændigheder havde BOURBAKI, generalen for garden, han, der saa eventyrligt havde frelst sig fra Metz, gjort et forsøg paa at ende sit liv for egen haand.

Det var altsaa den 5te februar, at de franske soldater i et antal af over 84.000 med heste og kanoner gik over schweizergrænsen, hvor forbundets tropper allerede i nogle dage havde været opstillede for denne eventualitets skyld. Det har været en stor opgave for landet at anbringe og forpleie de afvæbnede skarer, der led nød paa alt. Om aftenen kl. 9 kom de første af dem hertil, og med et kvarteers mellemrum bragte fire jernbanetog de 3.000 for St. Gallen bestemte franskmænd under dækning af landets militair. Fra den tidlige morgenstund havde man ventet dem ved banegaarden,

hvor den i allerhøieste grad af fransk sympathi bevægede befolkning havde opstillet sig. »*Die Franzosen kommen!*« lød det hele tiden. Mange tænkte sig denne begivenhed næsten som noget fornøieligt; det var, som naar man i en familie venter kjære gjæster, men man tænkte her kun paa, at de vare velkomne, men mindre paa, at disse gjæster vare ufrivillige og tillige saa ulykkelige, som mennesker vel overhovedet kunne blive det. Da det første togs signalpiben hørtes, begyndte man at synge *Marseillaisen* og raabte *Vive la république!* men da saa de første franskmænd viste sig, efterfulgt af deres kammerater, hørte sangen ganske op, ja hvert ord døde hen paa læben, da man saae disse mænd – den sidste rest af den sidste franske armee! Jeg har da ei heller i mit liv seet noget sørgeligere syn; afvæbnede og nedslagne gik de, nei, slæbte de sig frem; smudsige og sønderrevne vare de; nogle manglede hovedbedækning, andre gik paa de bare fødder i den høie snee, flere faldt omkuld og maatte bæres bort; fødderne især vare skrækkelig medtagne af den stærke frost og de uhearthe marcher; der var drenge paa 16 aar og oldinge iblandt dem, og uniformerne fortjente ikke dette navn, thi alle vaabenarter vare blandede imellem hinanden; der var *Mobilgardister* og *Turcos*, *franc tireurs* og *afrikanere* i deres hvide kapper, og alle havde de dette mørke og fortvivlede blik. Jeg maatte gaae derfra, jeg kunde ikke udholde at see derpaa; sammenligningen med udmarchen af Paris, saaledes som jeg nylig har beskrevet den, laa altfor nær, og modsætningen mellem hine pragtfulde soldater og disse forhungrede, dødtrætte, afvæbnede, usselt klædte, moralsk og fysisk tilintetgjorte soldater skar mig i hjertet.

De senere ankomne vare noget mindre elendige, men de fortalte os, at de i tvende dage ikke havde faaet andet at spise end beskøiter og riis i vand, at al deres ulykke hidrørte fra den slette forpleining, og at det var sorg herover, der havde bragt Bourbaki til hans fortvivlede selvmordsforsøg.

Der bliver gjort anstrengelser fra enhver her for at lindre ulykken for disse haardtprøvede. Klæder og føde have naturligvis alle først og fremmest bragt dem, og foreløbigt ere de indkvarterede i en af kirkerne, indtil man faaer bygget barakker. Der er jo mange syge

og mange dødsfald i disse første dage, men dog færre end man havde ventet sig, og paa torvet udenfor sidde idag i solskinsveiret flere hundrede rødbuxer omkring på trappestene og hvile, medens indbyggerne forgjæves søge at gjøre sig forstaaelig for dem. Snart ville de igjen være de sædvanlige tilfredse og elskværdige franskmænd, der glemme lidelserne igaar og sorgerne imorgen. Der er allerede kommet ligesom nyt liv i denne lille stad; det er som de adstadige Schweizere komme i aande ved at være sammen med disse sydens børn – de ere næsten allesammen fra *le midi* – og længe ville St. Gallens indvaanere vedblive at tale om den tid, »da franskmændene vare her!«

*

Skønt Grossmann i starten havde været meget reserveret, endte Ludvig med at komme til at sætte stor personlig pris på sin utrættelige læremester. Han regnede ham livet igennem for en af de mest vidtskuende, næsten geniale forsikringsfolk, han havde truffet, men erkendte, at Grossmann havde fået sin særlige begavelse på bekostning af manglende sans for så at sige alle livets øvrige goder, måske med undtagelse af musikglæden. Skønt han var hovedrig, havde han ingen fornødenheder, og skønt han boede i et enormt hus, havde han ingen smag for smukke ting og ikke nogen sans for naturskønhed. Hans ægteskab var naturligvis præget heraf, hvad han sørgede dybt over. Ludvig mente simpelt hen, at manden var født uden hjerte, og at de eneste følelser, den evigt hjernearbejdende, matematiske begavelse kendte, var retfærdigheds- og æresfølelse.

Som et udtryk for dette særpræg har Ludvig på sine gamle dage beskrevet, hvordan Grossmann ved Ludvigs besøg i St. Gallen mange år senere en skøn pinsedag havde taget ham med på en spadseretur på bjerget Rosenberg oppe over St. Gallen, hvorfra man til den ene side kunne se ned på byen, og på den anden side – ud mod øst – se Bodensøen, og mod syd Appenzell med den herlige Santiskæde i baggrunden og det grønklædte Freudenberg ovre på den anden side af byen.

Ludvigs velgørere under landflygtigheden i Schweiz 1870-71: Familien Grossmann i St. Gallen. Her er familien med mand og kone, tre børn og en svigerson. – Foto fra 1870.

Ludvig gik stille og glædede sig over al denne skønhed, indtil tavsheden pludselig blev brudt ved Grossmann's spørgsmål, om han nogen sinde havde forsøgt at regne ud, hvad en schweizerfranc – sat på rente ved Kristi fødsel til 4 % – ville være blevet til i dag? I 1867 havde han nemlig gjort den beregning på følgende måde.... Så begyndte han at forklare og regne, og efter at have gået i længere tid og gentagne gange havde indskudt »*De forstår, det er kun en approksimativ beregning, ikke nogen udregning på francs og rappen*« nævnede han triumferende et tal på flere milliarder mere, end der overhovedet fandtes penge i verden. »*Men, føjede han til, dette var altså i 1867, det er over 30 år siden; nu skal jeg udregne – naturligvis kun tilnærmelsesvis, altså ikke ganske nøjagtigt, hvad en franc i dag ville være blevet til.*« Og så regnede han højt, skriver Ludvig, regnede og regnede som om solen, blomsterne, søen og bjergene ikke eksisterede, og uden heller at dvæle ved alt det, som fyldte mit sind, gensynet med St. Gallen og alle de fælles minder fra 1870-71.....

Den genforsikringsaftale, Ludvig sluttede mellem »Helvetia« og »Nye Danske« i 1870-71, og som gamle Luis generøst lod ham beholde som sin egen private forretning, blev i hans yngre dage af stor betydning for ham, også økonomisk. Grunden til Luis' storsind var formentlig, at mødet mellem ham og Grossmann i København året efter ikke faldt særlig positivt ud. De havde overhovedet ikke kunnet komme i kontakt med hinanden. Da Ludvig i 1899 – 28 år efter opholdet i St. Gallen – måtte fratræde sin repræsentation af »Helvetia« for at blive indenrigsminister, modtog han et prægtigt guldur fra den aldrende Grossmann. Den brave, men altid kontante giver kunne end ikke her dy sig for at opgive prisen. Det havde kostet 1.400 francs!

Efter en herlig bjergtur i juli måned med sin ven BERNHARD SIMON, hotelværtens søn fra Hotel Hecht, vendte Ludvig tilbage til Paris den 7. august 1871.

Paris efter belejring og borgerkrig

*»De fem måneder tør jeg vel kalde de
tristeste i mit forretningsliv«.*

(af Ludvigs optegnelser 1871)

Da Ludvig og Stage den 5. september forlod Paris, havde krigen kun varet 7 uger. Den skulle vare 7 måneder i alt! Og dermed var det store opgør ingenlunde forbi. Allerede den 19. september havde tyskerne helt indesluttet Paris og begyndt en 4½ måned lang belejring, i håb om at udsulte den slet forsynede by. Den 27. oktober havde marskal Bazaine til hele Frankrigs fortvivlelse overgivet sig i Metz med 173.000 mand. Alligevel gjorde Gambetta fortvivlede anstrengelser for at rejse modstand mod tyskerne, efter at han med ballon var sluppet ud fra den indespærrede hovedstad.

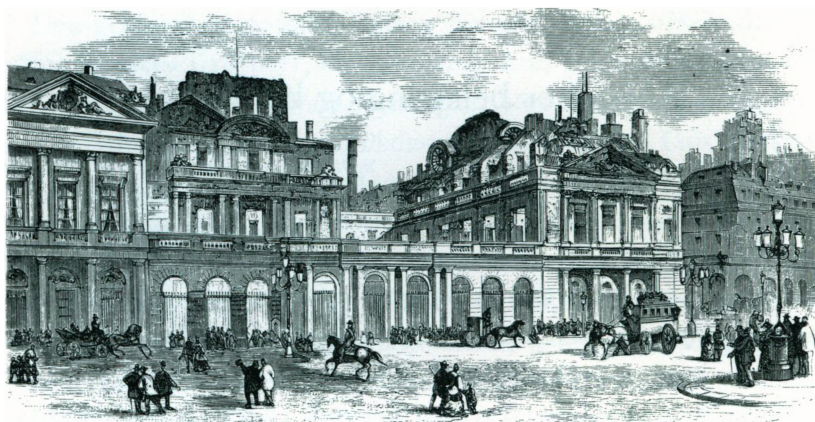
I løbet af januar 1871 brød den franske modstand sammen overalt. Som vi har set i forrige kapitel måtte general Bourbaki den 1. februar bringe resterne af sin udmattede armé over den schweiziske grænse for at undgå kapitulation.

Paris holdt længst stand. Her levede de fattigste til slut af katte og rotter. Moralen i byen var ikke bare undergravet af sult, men tillige præget af socialistiske kupforsøg.

Mod den prøjsiske konges ønske havde Bismarck gennemført et hensynsløst bombardement på Paris' forstæder i løbet af januar og den 28. samme måned havde hovedstaden kapituleret efter forhandling mellem JULES FAVRE og Bismarck.

Paris' kapitulation havde været signalet til hele krigens afslutning. Den 28. februar var man blevet enige om de hårde kapitulationsbetingelser. Den 1. marts var tyskerne rykket ind i en sørgeklædt hovedstad med næsten mennesketomme gader.

Krigen havde kostet Frankrig 140.000 dræbte og omkomne, men den frygtelige borgerkrig, der nu fulgte lige i kølvandet på fredslutningen, skulle koste hovedstaden yderligere 30.000 menneskeliv under forhold, der var grummere end nogen krig.

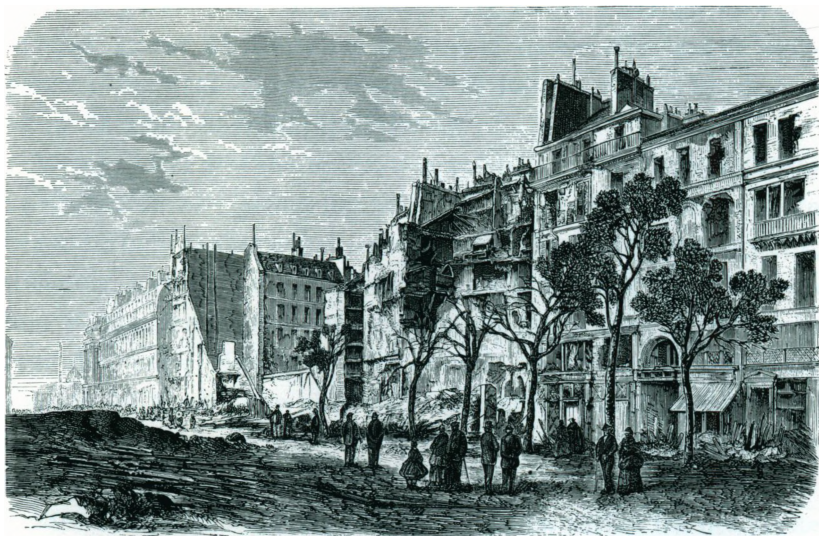
*Palais Royal delvis ødelagt ved en påsat brand under pariserkommunens opstand i april 1871. Borgerkrigens ødelæggelser var ofte lige så grundige som de preussiske.
– Samtidigt træsnit.*

Allerede den 18. marts var to franske generaler, Lecomte og Thomas, blevet lynchet i Paris som tak for den ydmygende kapitulation, og den 26. marts havde man valgt et nyt, yderliggående bystyre, *Pariser-Kommunen*, der overhovedet ikke anerkendte den officielle franske regering i Versailles under Thiers' ledelse. Den gamle statsminister havde derfor ikke set anden udvej end at nedkæmpe insurgent-styret i hovedstaden. Med styrker, væsentligst bestående af hjemvendte krigsfanger fra Tyskland havde marskal Mac Mahon fået tildelt den tragiske opgave at slå Pariser-Kommunen og dens tilhængere ned. Det var sket i »den blodige uge« 21.-28. maj, da Mac Mahon havde nedmejet parisere i tusindvis for at generobre den oprørske hovedstad, og grusomhederne var kulminerede den sidste dag – en søndag – da man på kirkegården Père Lachaise ubarmhjertigt havde nedskudt hele grupper af fangne parisiske oprørere.

Kommunen havde svaret med sabotage og ildspåsættelser på berømte bygninger og mindesmærker i byen og ved at lade en række gidsler skyde. Regeringens hævn var blevet henrettelser og deporteringer i tusindvis. I de følgende 4 år arbejdede standretterne. Eksempelvis blev 150 kvinder og 9 børn henrettet.

Det var til dette lemlæstede, udpinte og desillusionerede Paris, Ludvig i august 1871 vendte tilbage. På ham virkede det først og fremmest knugende, at det ikke var tyskerne, men pariserne selv, der havde forvoldt de største ødelæggelser. Med sorg og gru genså han det afbrændte rådhus, det molesterede Palais Royal, den væltede Vendome-søjle og de talrige andre ødelagte bygninger og mindesmærker i centrum, og de af tyskerne sønderskudte huse i forstæderne. Det trøstede ham at genfinde Notre Dame og Palais de Justice urørt. Det oprørte ham at tænke på, at den ulykkelige Pariser-Kommune havde været skabt af brave parisere, som havde forsvaret deres by og længere end alle andre havde nægtet at anerkende den ydmygende våbenstilstand. Det forekom ham, at det grufulde, blodige skuespil i Paris foråret 1871 havde været uhyggeligere end selv den franske revolution.

De følgende måneder i den ruinerede hovedstad blev en stor skuffelse. Der var ødelagt for 800 millioner francs, og forsikringsforholdene var naturligvis kaotiske. *»De fem måneder, jeg nu tilbragte på ny i Paris, tør jeg vel nok kalde de tristeste, jeg nogen sinde har haft i mit*

Paris' forstæder led meget under Bismarcks bombardement i januar 1871. Her ses Rue Royale ved Faubourg St. Honoré med sønderskudte huse. – Samtidigt træsnit.

forretningsliv», skriver han. »Uden for forretningerne havde jeg det nok så fornøjeligt, og jeg morede mig med at genoptage min afbrudte virksomhed som korrespondent for »Fædrelandet«. Men forretningerne var enerverende. Gensynet med M. Aubertot var en deprimerende oplevelse. Den stærkt ældede franskmand var gået helt i stå og lod enhver vanskelig sag ligge lige til han havde glemt den. »Fader var utålmodig og slet ikke til at stille tilfreds. De franske selskaber var bagefter med afregningerne, men deres egne skader forlangte de betalt straks, og det ville fader ikke gå ind på. På kontorerne blev der koldere og koldere, og belysningsmidler manglede . . . .«

Kort før jul 1871 drog Ludvig hjem. Som vi allerede har set i bogen om Luis Bramsen, likvideredes kort efter hele »Nye Danske«s Paris-agentur med et betydeligt tab.

Familiefader

»Hvilken skøn tid gennemlever jeg dog ikke nu i denne dejlige vår«.

(Dagbogsoptegnelser april 1872)

Ludvig vendte hjem til København med et stort, rød-blondt fuldskæg, som han svor, at han ville lade stå, indtil Frankrig atter havde fået oprejsning. Det betød, at han kom til at bære det resten af livet, for han døde lige inden franskmændenes revanche 1914-18.

Han følte, at han ved hjemkomsten var blevet både moden og sikker, og gensynet med gamle venner i København blev derfor både festligt og ubesværet. Særlig hjertelig blev han modtaget af sin gamle ven fra studenterforeningsårene FRANTZ TH. ADOLPH (1844-1907), som kort før Ludvigs afrejse var blevet gift med JULIE SCHACK (1847-1922).

Julie var datter af overretsprokurator CARL SCHACK (1813-1880) og hans kone ANNA CATHRINA SCHACK (1820-90). Schack'erne hørte til gamle Luis' omgangskreds og havde i mange år været hyppige gæster på Kastanievej. Ludvig havde ofte omtalt ægteparret i sine dagbogsoptegnelser, og til Julie og Frantz havde han nu og da sendt en epistel fra Schweiz.

Men Julies et år ældre søster, den 25-årige MARIE SCHACK (1846-1903), havde han aldrig nævnet med et ord. Efter hjemkomsten begyndte hans tanker at kredse om hende. Hun var en meget smuk, stiltfærdig, men lidenskabelig ung pige, og hun havde elsket ham fra hun så ham første gang som student, da han endnu sørgede dybt over den tabte Henny og var immun overfor anden kvindelig charme. Nu fandt de to hinanden i en blid forelskelse, der var ganske blottet for al den dramatik og spænding, der altid prægede forholdet til Henny.

Men i Ludvigs underbevidsthed lurede en rædsel fra den første dag efter hjemkomsten. Allerede i oktober 1871, i den næstsidste måned han var i Paris, havde han modtaget meddelelsen om den

Marie Bramsens forældre, overretsprokurator Carl August Restorff Schack (1813-1880) og hans kone Anna Cathrina f. Christensen (1820-1890). Parret er fotograferet i visitantræk omkring 1865, da han var godt 50 år, og hun var 45. Sådán så svigerforældrene ud, da Ludvig lærte dem at kende som forældrenes jævnaldrende gæster på Villa Tharand i tiden omkring Nye Danskes grundlæggelse.

mægtige brandkatastrofe i Chicago, og om Nye Danskes formentlig store risiko ved vidtgående genforsikringer gennem Chicago-selskabet »Home«, som M. Aubertot jo tillige repræsenterede i Paris. Hvis ikke visse formelle indsigelser kunne holde overfor »Home«, kunne »Nye Danske« se sig aldeles ruineret på linje med hundreder af amerikanske selskaber. Luis havde rent ud meddelt Ludvig, at hvis »Home« skulle have den $\frac{1}{4}$ million rdl., som de 111 tegnede policer formelt dækkede, ville »Nye Danske« tvinges til at lukke.

Korrespondancen med »Home« strakte sig over mange måneder, og dette sværd hængende over hovedet gik Ludvig i frygtelig grad på nerverne. Han havde jo selv ordnet disse genforsikringer med M. Aubertot under sit ophold i Paris. Det var *det*, der pinte ham mest. I perioder slog hans nerver helt klik på grund af denne uafklarede sag. På sin melodramatiske måde udbryder han i sin dagbog: »Chicago, Chicago, din store flammenat har bragt megen fortræd over os«.

Bekymringen for at se både sin far og sig selv ruineret, får ham kort efter hjemkomsten til at miste troen på sig selv. Han føler sig under disse forhold både uværdig og uantagelig for Marie. Hans sind kan ikke tage denne belastning gennem næsten et halvt år, og denne usselhed foragter han også sig selv for. Han har store opgør med sig selv, idet han er i stand til koldt og nøgternt at bedømme sin konstante oprevethed som en utilgivelig karaktersvagthed. Og samtidig gør det ham rådvild at se, at hans gamle far, der sandelig har nok så god grund til at være nervøs for sin store families fremtid, synes at tage sagen ganske anderledes roligt og fatalistisk.

I disse skrækkelige måneder undgår han helt sin Marie og bliver lige så sær og sky, som han kunne være i sine gymnasieår. Og Marie forstår naturligvis ikke et ord af hans besynderlige opførsel.

Først et halvt år efter at Chicago-erstatningerne er bragt i orden på en måde, der ganske vist gør året til det sorteste i selskabets historie, men som dog ingenlunde får katastrofale konsekvenser, kommer Ludvig atter til hægterne, og den 22. april 1872 frier han omsider til Marie og får omgående hendes ja.

I tiden efter forlovelsen er dagbogen slemt forsømt, for *»nu har jeg fundet mig een at betro mig til mundtligt, som deler mine glæder mere aktivt*

Ludvig havde kendt den jævnaldrende, stilfærdige Marie Schack før sin lange udenlandsrejse, men havde aldrig reageret på hendes hengivenhed. I 1871 genså han hende som en blomstrende skønhed.

med mig end det tålmodige papir«. Af de korte notater kan man se, at han er over al måde lykkelig. *»Vor glæde, som var så stor, synes at voxer for hver dag. Hvilken skøn tid gennemlever jeg dog ikke nu i denne dejlige vår*«. Lidt samvittighedskvaler kan han gøre sig, når han tænker på, at han ikke havde turdet håbe, at Marie ville vente så trofast på ham, mens han var i udlandet. Men at hans forskellige eventyr i Paris trods alt må have været meget uskyldige, synes at fremgå af følgende bemærkning: *»Gudskelov at jeg aldrig bedrog nogen, aldrig forlokkede nogen af de mange, der søgte mig, og hvis navne snart er udslettede*«.

Helt løsrive sig fra sine beskedne erfaringer kan han dog ikke: *»Vel er det skønne erindringer, som endnu ledsager tanken om hine personer, men Marie og jeg vil snart have erindringer skønnere og renere end hine*«.

Da 1872 bliver det bedste år af selskabets første otte, og da Ludvig nu har fået særordning med sin fader vedrørende indtægterne fra »Helvetia«s og »Nye Danske«s fælles forretninger, bestemmer han sig til at gifte sig. Han begynder at søge lejlighed og følger samtidig med interesse, hvorledes Maries arbejde med brudeudstyret skrider frem. Han betror sin dagbog sit hovedproblem: *»Hvordan skal man bedst komme ud af det med 1600 rdl. om året i disse skrækkelige tider, hvor 4 værelser koster 400 rdl. og oksekød 30 skilling pundet*«. Men det forsikringsmæssige gode år 1872 giver ham fortrøstning. *»Det synes dog, som om alt varsler godt for fremtiden. Endnu et par år som 1872, og foretagendet vil være således konsolideret, at der skal en del mere til end et enkelt uheldigt år for at true dets existens...*«

Det gode år har endnu en glædelig konsekvens. Bestyrelsen udnævner ham til selskabets »secretair« med arbejdsområde i genforsikringerne, som er blevet hans speciale under opholdet i Schweiz. 25 år gammel noterer han ikke uden selvfølelse, at denne udnævnelse får ham til at betragte sig som designeret »directeur«, hvis hans fader skulle få i sinde at trække sig tilbage på sine gamle dage.

Men med denne mulighed har det dog – som vi allerede har set i forrige bind – endnu lange udsigter. Gamle Luis er i 1873 kun 54 år gammel, og han forbliver selskabets direktør – og Ludvigs plageånd – lige til sin død 13 år senere. Allerede i 1873 skriver Ludvig antydningvis om sine »gjenvordigheder« med faderen,

De tre søskende Schack. Til venstre Gregers, som blev gift med Frantz Adolphs søster Bettina og hvis søn Carl Gregers i 1920 startede forsikringsagenturet Klee & Schack. I midten Marie og til højre Julie, gift med Frantz Adolph. – Fotografi fra 1870.

men endnu er de ikke større end, »at de ganske træde i baggrunden for al den lykke, der blomstrer for Marie og mig«.

»Hun er nu så glad og munter, spøger og leer. Det gjorde hun ikke før, synes jeg«. De går milelange ture sammen i skoven, og skønt han synes, at det egentlig ikke kan interessere hende at høre på al hans tale om forsikringsproblemer »lytter hun dog til alt med stor opmærksomhed«. Og han konstaterer med glæde, at de ser ens på alle ting, idet han tilføjer, at det bestemt ikke skyldes, »at han pådutter hende sine meninger!«.

Men Ludvig er også begyndt at kende sig selv til bunds. Chicago-branden har lært ham, at han er en »bad loser«. »Gid blot Vorherre vil hjælpe lidt på mig og mit, thi modgang vil – det føler jeg desværre – hvis den rammer mig i min virksomhed, kunne nedbryde, hvad jeg har bygget op i mig selv i disse seneste år. Måtte modgangen ikke komme for tungt, thi lykken kan skjule min svage karakter, men ulykken vil bringe den for en dag. Vil så kjærligheden strække sig til at gøre det syge sind mildt og tage det bitre bort? Ellers vil det let kunne berede os begge megen sorg. Jeg har jo lov at håbe, men jeg ville være bange for at lade det komme til en prøve.«

Brylluppet står den 7. november 1873. Det unge par flytter ind på kvisten i Frederiksholms Kanal 18, som ligger bekvemt nær ved »Nye Danske«. Bryllupsrejse bliver der hverken tid eller råd til. Allerede dagen efter møder Ludvig som sædvanlig på kontoret. Til gengæld inviterer han sin broder AAGE, der nu også er ansat i selskabet, med hjem til frokost. I Schweiz har han nemlig gjort sig til en vane at gå hjem at spise. Da de to brødre en time efter kommer tilbage på kontoret, står gamle Luis med uret i hånden og siger de djærve ord, som senere har kostet hans eftermæle i familien adskillige points: »Ikke alene forlader du kontoret i arbejdstiden, men har endog forledt din Broder Aage til at gøre det samme!«

Ægteskabets første tid blev ingen dans på roser. Det stærkt patriarkalske forhold på kontoret var for alvor begyndt at pine ham, der nu var vant til at arbejde anderledes frit. Han bragte daglig sine bekymringer vedrørende faderen med hjem, og kun ved klaveret kunne han gøre sig fri af dem. Når han var rigtig opbragt på

Dette billede af Ludvig og Marie er taget i 1875, da de havde været gift i to år.

Marie efter 3 års ægteskab fotograferet med de to første børn, Cathinca (1874-77), og Elisabeth, f. 1876. Den lille Cathinca døde 3 år gammel, og hendes død tilføjede det unge ægteskab et hårdt slag.

sin fader, sagde Marie: »Jeg kan jo male, og du kan spille op til dans, så vi klarer os nok, hvis du ikke vil med din fader mere«.

Marie var uddannet som porcelæns- og portrætmalerinde og havde et ganske net talent. Til gengæld var madlavning og barnepleje hende aldeles ukendte sysler. Det første barn KATHINKA, der blev født i 1874, var en meget skrøbelig, lille pige, der beslaglagde moderens tid både dag og nat, og da ELISABETH blev født i 1876, måtte den unge moder lægge penslerne bort for stedse.

I marts 1877 døde den 3-årige Kathinka af difteritis på Frederiksberg Hospital. Marie, der atter ventede barn, lå alvorlig syg af rosen i ansigtet. Hun havde så høj feber, at hun slet ikke fattede datterens død. Ved hendes side lå den 2-årige Elisabeth med lungebetændelse, og Ludvigs gamle pariseren, dr. STAGE mente ikke, at heller dette barn kunne overleve.

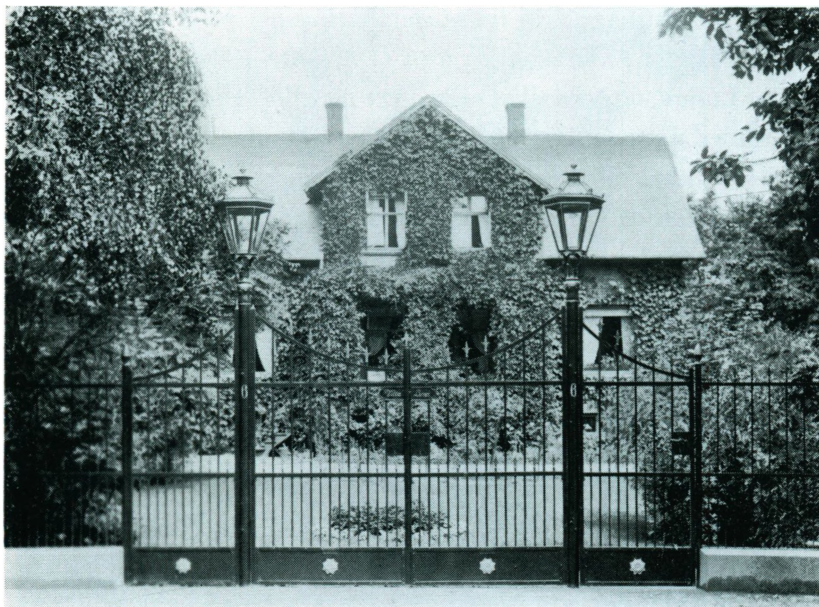
Ludvig har mange år senere bevæget fortalt, at da han, frysende helt ind i sjælen, alene stod på kirkegården en kold martsdag og så Kathinkas lille kiste forsvinde, følte han, at hele hans familie og hjem var i opløsning. Han glemte aldrig disse oprivende døgn og resten af livet blev han opskræmt, når han hørte, at nogen af børnene fejlede det mindste.

Dog, Elisabeth overlevede og Marie kom sig, men hun var svag og afkræftet, da hun om efteråret 1877 fødte sit tredje barn, sønnen AXEL, som også var så lille og svagelig i de første år, at han måtte have amme.

Efter 5 år på kvisten ved kanalen flyttede familien til Knabrostræde 3, i en mere rummelig lejlighed. Ludvig havde fået gageforhøjelse, og Marie var kommet til kræfter. Her fødte hun i 1879 en sund og køn datter, der døbttes CAMILLA efter Ludvigs mor, som var død på en rejse til Vichy nogle måneder forinden.

Året efter realiserede Ludvig en drøm han havde haft i adskillige år: Han ville flytte tilbage til sin barndoms elskede Frederiksberg.

I 1880 lejede han af enken efter hofbogtrykker BIANCO LUNO (1795-1858) det kønne, røde, firegavlede, vildvinbevoksede landsted »Lunos Minde« på Grundtvigsvej. Huset lå for enden af den

»Villa Luno«, opført i 1860'erne som bolig for hofbogtrykker Bianco Luno's enke af andet ægteskab, Johanne f. Kjer. Huset blev Ludvigs hjem fra 1880-92. Det blev derefter købt af grosserer, direktør Joh. P. G. Guildal, der døde i 1920. Villaen blev nedrevet sidst i tyverne for at give plads for den nuværende store beboelsejendom Grundtvigsvej 6. – Fotografi fra 1920.

nuværende Bianco Lunos Alle, der oprindeligt havde været indkørslen til det langt større landsted »Christiansminde«, som Luno havde erhvervet i 1840. For at fremme udstykningen havde man for enden af Bianco Lunos Alle anlagt Bianco Lunos Sidealle, der i 1880'erne førtes igennem helt til Falkoneralleen som fortsættelse af Grundtvigsvej.

Det nye hjem lå kun få hundrede meter fra Ludvigs barndomshjem, idet kun Bülowsvej skilte de to anselige ejendomme. Ludvig døbte villaen om til »Villa Luno« og nyanlagde den store have foran og bag huset med store græsplaner, men bevarede kirsebærtræer og rosegang med rødtjørn og valnød, lindehus og en nøddegang, som stødte op til Landbohøjskolens have. Kort efter sikrede han sig også nabohuset Nr. 4, der fremlejedes til mange skiftende beboere i de følgende år.

Ludvig var en tilhænger af den filosofi, at man kun skal bo ét sted, og at flytning til og fra et sommerhus giver for megen uro og afbræk. Derfor lever familien nu i 12 år – fra 1880-92 – hele året i »Villa Luno«, og kom til at elske livet her. Børneflokket afrundedes i 1881 med datteren HARRIET og i 1883 med endnu en datter, ELLEN.

Ellens fødsel blev meget dramatisk. Man havde jo hverken telefon eller biler, og da fødslen syntes forestående, måtte Ludvig afsted efter jordemoder. For ikke at lade Marie ligge ene, klatrede han først over muren til Landbohøjskolen bag nøddegangen for at bede sin ven, dyrlægeprofessoren BING, om at være vagt. Da Ludvig omsider nåede frem med jordemoderen, havde Marie født barnet med dyrlægens bistand.

Efter svigerfaderen prokurator SCHACKS død i 1880, havde hans enke i nogle år boet alene. Da hun efterhånden var stærkt hæmmet af stær, flyttede hun ud til »Villa Luno« og tilbragte her sine sidste år, næsten altid på sit værelse, uden at spise med familien. Børnene elskede hende. Hun lærte dem at synge og fortalte dem »om gamle dage«. Over for sine egne børn havde hun været meget streng. Det fik senere Marie til at sige: »Jeg vil ikke være så streng som mor var; mine børn skal holde af mig!« Og det gjorde børnene, skønt Marie til daglig var et meget tavst, flittigt og pligtopfyldende og

Marie med sine fire ældste børn, allerede noget tynget af den urolige flok. Billedet er fra 1882. Den 5-årige dreng er Axel, bag ham den 6-årige Elisabeth. På moderens skød den 1-årige Harriet og til højre den 3-årige Camilla.

af naturen meget tilbageholdende menneske, både over for sine egne og over for fremmede.

De 4 piger kunne ofte trætte hende, utroligt vilde og ustyrlige som de var. »*Havde det ikke været Ludvigs børn, har datteren Camilla senere sagt, havde hun ikke holdt os ud*«. Kun over for Ludvig var hun uden forbehold, og hun følte sig helt forladt og ulykkelig, når han var ude at rejse. »*Jeg sidder som en fange i et forgyldt bur*« skrev hun fra sin ensomhed til ham.

Al foretagsomhed i familien lå hos Ludvig. Børnene jublede, når deres mor foreslog noget. De elskede, når *hun* en sjælden gang tog initiativet.

Maries skønhedssans og Ludvigs uomtvistelige pragtlyst gav kun svage reflekser i hjemmets indretning. Det var C. B. Hansen, der havde leveret udstyret i 1873 for de 4.000 Rdl., Marie havde bragt som medgift. Det var i klunketidens glansperiode, og de solidt-borgerlige møbler så ud som i nævnte firmas annoncer i »Illustreret Tidende« i hine år: tunge portierer, etagérer og bordtæpper og lyseduge på tunge, grimme og klodsede møbler. Først da familien i 1890'erne flyttede til Vedbæk fik de mere skik på boligindretningen, men udpræget sans for møbler og kunst fik ingen af dem nogensinde.

Søndag formiddag kunne man næsten altid finde Ludvig ved klaveret. I kirke gik familien aldrig undtagen ved dåb og konfirmation. Datteren Camilla har lidt spydigt oplyst, at hun kun én gang har været i kirke med sin far, og det var juledag 1900, da han som indenrigsminister fandt det passende at lade sig køre i sin åbne vogn fra villaen i Vedbæk til Hørsholm Kirke for at overvære gudstjenesten.

Sport drev man jo endnu ikke systematisk, og Ludvig selv var endda overordentlig usportslig anlagt. Dog kunne man hver vinter se alle pigerne på skøjter i Frederiksberg Have, hvor de fik selskab af fætrene ERIGIL og SVEND og andre opvartende kavalerer. Da børnene blev lidt ældre, gav Ludvig nølende efter for ønsket om at få anlagt en tennisbane på den ene side af huset.

10 dage om året tog Marie med sine tre yngste piger ud til Ved-

L.N.Hvidt's »Bakkehuset«, der lå lige over for Vedbæk Havn. Huset er i dag ombygget i palæstil. – Tegning fra 1860'erne.

bæk til sin gamle skolekammerat, fru ELISABETH HVIDT, der boede på sin svigerfader, L. N. HVIDTS smukke, gamle landsted, det senere ombyggede »Bakkehuset« ved Vedbæk havn. Det var som et eventyr for børnene at bo der, for det var den eneste verden uden for Grundtvigsvej, de kendte. Endog deres skoleundervisning fandt nemlig sted i hjemmet.

Familielivet i »Villa Luno« var meget lykkeligt. Datteren Camilla Pers har i 80-års alderen skrevet en levende og ægte skildring af den lille, lukkede verden, som de 5 børn voksede op i, og det er fra denne skildring de fleste oplysninger i dette kapitel er hentet.

Axel blev ret tidlig sendt på kostskole i Birkerød. Ludvig forudså, at den skrøbelige dreng aldrig ville få en ærlig chance blandt de fire, viltre søstre. Stor var opstandelsen, da han på skolen blev angrebet af difteritis! Stakkels Marie tænkte straks på sin førstefødtes skæbne og ilede til Birkerød. Da hovedstadens ambulance ikke måtte bevæge sig uden for stadens område, fik hun lov at sende Axel pr. godsvogn til hovedbanegården, og med drosche blev han

derfra bragt videre til Grundtvigsvej. Her blev han hentet af Blegdams hospitalets lille uhyggelige, sorte, hesteforspændte epidemivogn. Hele familien var naturligvis yderst opskræmt. Ikke mindst den tykke Sofie kokkepige, der ved synet af den sorte vogn i op-hidselse udbrød: »*Det ville såmænd være det bedste for herskabet, om han døde, det lille skrav!*«

Ludvig havde visse fikse idéer. Med børnenes fodtøj var han således yderst omhyggelig. Alle fik de *syet* deres fodtøj. Skomagermester FLINT fra Kompagnistræde kom ud og tog mål til hver enkelt, og så fik alle nye sko på én gang. Datteren Camilla bemærker dog, at hun ville have påskønnet, om Ludvig og Marie havde vist samme interesse for den øvrige påklædning. Hun fandt sig selv og søstrene meget lidt fikse i tøjet.

Der kom ofte gæster på Luno, selv om man ikke kendte den samme »organiserede selskabelighed«, som i Ludvigs barndomshjem. Dertil var han selv alt for flittigt beskæftiget hver aften. En af husets gode, gamle venner var den betydelig ældre zoolog og forfatter, den næsten blinde VILHELM BERGSØE (1835-1911), som ofte kom om søndagen sammen med sin kone og drak kaffe i lindelysthuset i baghaven. Konen var, som Camilla udtrykte det, »så grim, at det var interessant«, men til gengæld sød og mild. Desværre, fortsætter Camilla, havde ægteparret også ofte deres søn PAUL med. Det er et ubarmhjertigt, men komisk billede Camilla giver af den senere så kendte PAUL BERGSØE. Han var afskyet af samtlige husets døtre, for han kunne ødelægge en søndag fuldstændig, når han styrtede rundt om plænen med pigernes dukkevogn og legede brand-sprøjte og skar store hjørner af plænen (noget, ingen måtte) og råbte dingeling, hylede og brølede. »*Han var en lang, tynd dreng! Hæslig som en ulykke at se på!*« Det var altid børnene, Pauls besøg gik ud over, for Marie tog sig af digteren og hans kone. Ludvig og Bergsøe byttede mønter og medaljer. Bergsøe arbejdede på en bog om danske medaljer og Ludvig på et tre-bindsværk om franske medaljer fra Napoleons tid.

Ude i haven lokkede Paul småskillinger fra pigerne for at grave dem ned med løfte om, at der skulle vokse pengetræer op! Når

Digteren og zoologen, den næsten blinde, dr.phil. Vilhelm Bergsøe (1835-1911) var i 1880'erne en kær gæst i Villa Luno, hvor han byttede mønter og medaljer med Ludvig.

Digteren Holger Drachmann (1846-1908). Nabo til Ludvig på Grundtvigsvej i Sturm-und-Drang perioden med Edith som han traf hos Lorry i Allégade i årene omkring 1887.

pigerne efter nogle dages forløb intet så og mistroisk ville grave skatten op igen, var der aldrig én øre at finde.

Det var haven, der gjorde livet på Luno så uforglemmeligt for børnene, og som resten af livet fik dem alle til at føle meget nær kontakt med naturen. Om vinteren afspærredes havetrappen med en isolerende madras, og så ventede man utålmodigt under petroleumslampens blus i de lange vinteraftener på den herlige forårsdag, da den store forårsrengøring endte med, at Marie åbnede havedøren på ny.

Om sommeren kunne Ludvig undertiden flutte sig med at byde på en aftenur i landauer. Det ordnedes ved at sende bud til grønthandleren på Gl. Kongevej, som så selv stillede på bukken kl. 7 om aftenen og fyldte vognen op med det antal, der kunne skaffes plads til. Så kørte man ad Jagtvejen, bag om Strandvejen og ofte ud til Ordrup Krat. På Strandvejen kom man derimod ikke gerne, for

der kørte Tietgens damp-sporvogn, som skræmte grønthandlerens heste.

Nabohuset nr. 4 blev som nævnt til stadighed fremlejet. Her boede således en tid justitsråd V. M. HENRIQUES (1828-1889) med de mange sønner, blandt hvilke navnlig den yngste FINI (1867-1941) tiltrak sig opmærksomhed, fordi de ældre brødre hævdede, at den lille dreng kunne høre, i hvilken toneart en ko brølede. Det vakte stor sorg i nr. 6, da man erfarede, at den gamle, hvidhårede justitsråd havde taget sig af dage af økonomiske grunde.

De mest problematiske lejere var dog den sørgmuntre digterfamilie DRACHMANN. Når Holger Drachmann undtagelsesvis viste sig i nr. 6, var det oftest for at bede om henstand med lejen, hvad han altid fik, fordi Marie havde så stor sympati for hans lille, flittige og forslidte fru EMMY, f. Culmsee (1854-1928). Emmy var digterens anden kone efter VILHELMINE ERICHSEN og gift med ham, efter at han først havde elsket hendes søster. Den drachmannske livsform tiltalte ikke den ordentlige Ludvig, og han blev rasende, da Drachmann ved synet af Marie ved sit første besøg i hjemmet halvhøjt havde mumlet: »*Oh, hende gad jeg gerne eje!*« Drachmanns datter af første ægteskab, EVA DRACHMANN, blev derimod en velset gæst hos familien Bramsen, da hun mange år senere kom til at gå på malerskole med Elisabeth.

Familien i nr. 6 afskyede de ikke sjældne natlige symposier hos Drachmanns i nr. 4, hvor digteren selv deklamerede højlydt til den lyse morgen. Man må erindre, at han i disse år hentede inspiration hos EDITH ude i Lorry. Men også i nr. 6 kunne der lyde musik til langt ud på natten, når Ludvig havde musikaftener for to klaverer. Så rulledes det opretstående piano fra skolestuen ind i dagligstuen, og sådanne aftener lå børnene på første sal med ørene til gulvet og nød at høre huset dirre af god musik.

Ludvigs usportlige indstilling prægede hjemmet. Spille klaver og skrive var hans eneste fritidssysler. Gik det højt, kunne han luge lidt i haven; helst *siddende* midt i græsplænen. Cykler afskyede han og ville ikke tillade børnene at bruge denne befordring. Ridning var han ligeledes imod. Her brugte han som undskyldning, at han

Familien Bramsen i haven på Grundtvigsvej 1890. Fra venstre Elizabeth, Harriet, Marie, Camilla, Axel, Ellen og Ludvig.

af sin fader som barn selv var blevet tvunget til at ride som et virksomt middel mod blindtarmsbetændelse (!). Da han senere kom til at bo direkte ved Øresunds kyst, foretrak han altid styrtebade fremfor svømmeture.

En for børnene meget spændende verden lå på den anden side af muren bag nøddegangen. Klatrede man over den, stod man pludselig i Landbohøjskolen med den store, eventyrlige dyrlægeskole. De unge dyrlæger var altid flinke mod de små frejdige og naturlige piger, der tillidsfulde plankede sig over til dem.

Børnene var fra små vant til at deres fader altid arbejdede, når han var hjemme, at han aften efter aften sad ved sit skrivebord, tavs og koncentreret. Hvad bidrag til hjemmehyggen angår, kom han nok til at ligne sin egen fader mere, end han hverken anede eller ønskede. Men hjemmet fandt alligevel en naturlig rytme. Marie forguede ham og indrettede hele sin tilværelse på at passe og opvarte ham. Netop fordi hun var passiv af temperament og langt fra så stærk en personlighed som han, kunne hun føle sig tilfreds med

De tre yngste døtre fra Villa Luno fotograferet i 1890. Fra venstre den blide og milde 7-årige Ellen, dernæst den viltre 11-årige Camilla, som sin moders udtrykte billede, og endelig den melankolske og kritiske 9-årige Harriet.

Barneårene i Villa Lunos store have er slut. Den 17-årige Axel – i diplommatfrakke – har nu studentereksamen i sigte på Birkerød Kostskole. – Den 15-årige Camilla er allerede trykket af værdigheden i sin højhalsede kjole. – Fotografi fra 1894.

en byrdefordeling, der ofte kunne tage sig lidt skæv ud. Datteren Camilla har senere sagt: »Far gjorde, hvad han ville, Mor hvad hun skulle«.

Bedst kendte børnene deres far ved klaveret og elskede at få ham til at spille om aftenen, musikalske, som de alle var. Musikken kunne altid frigøre ham og få ham til at glemme både tid og sted.

Et af Ludvigs sparsomme notater om det daglige liv på »Villa Luno«, skrevet en sommer søndag formiddag kort efter gamle Luis' død, viser i alle fald, at Ludvig selv betragtede sit ægteskab og familieliv som meget lykkeligt og harmonisk:

»Hvorledes er stillingen efter 13 års ægteskab med min elskede Marie – der for øjeblikket er beskæftiget med at klippe de visne roser i haven, for at give plads for friske knoppers udfoldelse?»

Vi bor her på »Villa Luno« på 6te år. Alle er enige om, at det er en skøn

plet, jeg har fundet – for så vidt en halv snes tusinde kvadratalen kan kaldes en plet.

Vi har 5 børn, af hvilke især de fire pigebørn ere raske og stærke, medens drengen af og til skranter noget, og navnlig i disse dage klager over hovedpine.

Jeg underhandler for tiden om at købe denne ejendom for et halvt hundrede tusind kroner, og allerede deri ligger jo en angivelse af, at jeg ikke længere er henvist til at leve af de 1600 Rdl., som det var stillet mig som opgave at leve af ved mit bryllup.«

Gennembrudsår

»Forsikring er en kommerciel virksomhed under en idé's fane«.

(Ludvig i et foredrag i 1880'erne)

I Oscar Rechendorffs erindringer, som omtales i bogen om Luis, nævnes også den 33-årige Ludvigs rolle på kontoret omkring 1880:

»Medens den gamle direktør ikke gav sig synderligt af med det yngre personale, men lod de fleste ordrer og bestemmelser gå gennem sønnen, var denne derimod belærende, meget talende og særdeles underholdende. Han holdt ikke meget af at sidde i sekretærværelset ved siden af faderens kontor, men placerede sig gerne ved et skrivebord i bogholderiet, hvor han mere tvangfrit kunne udfolde sig og drøfte dagens problemer med funktionærerne. Han yndede også at opholde sig i ekspeditionskontoret og underholde sig med kunderne eller snakke med kasserer Franck eller de to ungdommelige kontorister PETER OLSEN og mig. Han var fuld af lystige historier, meget morsom at høre på og havde for vane selv at le hjerteligt med af sine morsomheder. Han gik ved 2-tiden jævnligt på Børsen, som det dengang var skik og brug blandt assurandører, for at høre nyt og indlede forretninger.

Ludvig Bramsen førte som sekretær den vigtigste korrespondance. Han talte og skrev fransk og tysk flydende.«

Rechendorff fortsætter:

»Familien Bramsens medlemmer fyldte næsten hele huset. En af konsulens sønner, ALFRED BRAMSEN, havde klinik og bolig på 1. sal. En anden, AAGE BRAMSEN, havde kontor sammesteds, og konsulen havde selv – fra 1882 – privatbolig på 2. sal. En tredje søn, EINAR BRAMSEN, var knyttet til broderens tandlægeklinik, og talrige andre medlemmer af familien, døtre af og søstre til konsulen, børn og børnebørn, hvoriblandt smådrengene AXEL, SVEND og EIGIL, søgte ham jævnligt på kontoret.

Unge Bramsen plejede nu og da at indbyde personalet til middag i sin smukke villa på Grundtvigsvej, og der blev i nogle år på kontoret indsamlet månedsbidrag til en skovtur med charabanc til Dyrehaven, hvor der blev spist middag på Raadvad eller Fortunen. Den gamle konsul deltog ikke i disse ud-

»Nye Danske«s ejendom på hjørnet af Stormgade og Frederiksholms Kanal, set fra Marmorbroen. – Tegnet netop det år, »Nye Danske«s start forberedtes. – Træsnit fra »Illustreret Tidende« 1863.

flugter, men Ludvig Bramsen var en munter deltager. Som andre lyssider ved tilknytningen til »Nye Danske« må nævnes den prisværdige bestemmelse, at der som tantième blev tillagt personalet en vis procent af selskabets årlige regnskabsmæssige overskud. Alle var således på det stærkeste interesserede i at gøre deres bedste for at fremme virksomheden.

Et plus i uddannelsen ydede den – væsentligst ved Ludvig Bramsens initiativ i 1883 oprettede – Forsikringsforening, hvor der blev holdt belærende foredrag med efterfølgende diskussioner af faglige spørgsmål.»

Har man af det foranstående fået et glad og muntert indtryk af Ludvig i denne alder, vil det forbygge så meget mere i hans efterladte papirer at finde et sirligt, håndskrevet testamente, dateret den 17. februar 1882, hvis motivering er den enkle, at han efter nyt hæftigt sammenstød med sin fader, der har efterladt ham i uafbrudt gråd hele formiddagen, nu føler sig så »nervøst angrebet«, at han befrygter at blive alvorligt syg og derfor vil nedskrive sin sidste vilje »for det tilfælde at jeg skulle dø, hvad der i dette øjeblik, uagtet Gud har givet mig så meget, ikke forekommer mig at være så afskrækkende en tanke.«

Med største omhu gør han derefter sine aktiver og passiver op og dvæler længe ved en hensigtsmæssig realisation af sin elskede møntsamling. Sine aktier i »Nye Danske« ønsker han solgt, fordi han – uden at ville overvurdere sig selv – ikke tror på selskabets fremtid uden hans egen indsats, men han ønsker ikke, at denne oplysning skal komme uden for hans hus, »da jeg nødig efter min død vil skade det institut, som hele mit liv – fra jeg var 18 år gammel – er hengået med efter evne at bestyrke.«

I hans dagbogs øvrige optegnelser er der ingen senere hentydninger til dette patetiske udtryk for hans opslidende følsomhed i forbindelse med hans stadigt voksende modsætningsforhold til den gamle og utvivlsomt tyrannisk anlagte fader.

Den 2. juli 1886 døde faderen. Gamle Luis blev kun 67 år gammel, men var i løbet af sine sidste år kommet til at se ud som en olding.

I over 20 år havde Ludvig været hans nærmeste medarbejder, men det var almindelig kendt, at forholdet mellem dem ikke altid havde været det bedste.

Udsnit af P.S. Krøyers store Børs-billede fra 1895, som spøgefuldt er blevet kaldt »Hattemagerlaugets generalforsamling«. Det er C.F. Tietgen, der står alene til højre. Ludvig, der havde løst grossererborgerskab i 1875, skimtes med rundpuldet hat bagest i midten. Man betalte for at komme med på billedet, og de der betalte mest, kom i forgrunden. Der blev af samme grund meget spektakel med billedets tilblivelse, og næsten alle var misfornøjede med det endelige resultat. Dog næppe C.F. Tietgen, der havde været igangsætteren, og hvis spinkle person dominerer billedet, sådan som han havde ønsket. – Børsen, København.

Luis' død var derfor ikke nogen virkelig sorg for Ludvig. Alligevel blev han, som den gode søn han var, lidt forskrækket over at vedgå, at faderens død faktisk blev en *befrielse* for ham.

Og en befrielse blev det! Ludvig tog *alt* op til revision efter faderens død: sig selv, sit forhold til faderen, sit forhold til »Nye Danske«, til forsikringsverdenen og til det samfund, som han så gerne ville tjene som den gode patriot.

Hans forvandling var ganske påfaldende. Sommeren 1886 indvarslede nu en række af de mest produktivt skabende år i hans liv. Vel også nogle af de lykkeligste og mest tilfredsstillende, fordi alt hvad han i de følgende år rørte ved, synes at lykkes for ham og at vokse under hans kyndige behandling.

Om sin fader skriver den nu 39-årige Ludvig kort efter begravelsen følgende ubarmhjertige ord:

»I mit forhold til fader i hans levetid har jeg den bedste samvittighed. I næsten 21 år holdt jeg ud over for denne mærkelig sammensatte karakter eller mangel på karakter. Den ene dag kunne han erklære mig som sin redningsmand og skaberen af den forholdsvis ro og lykke, han levede i, efter at jeg var blevet hans stedfortræder. Den næste dag kunne han behandle mig så slet, at jeg fik dybe skygger kastet ud over mit ungdoms- og manddomsliv, og derfor nu med triste følelser må se tilbage på mange års sorgfulde timer, hvor lykke og tilfredshed lige så godt kunne have præget dagene.

Jeg har været rask siden hans død, legemlig rask, thi det var ikke bare åndeligt jeg led; og det på trods af, at jeg i alle henseender siden hans død har budt mig selv langt større anstrengelser end nogen sinde tidligere.

At tænke sig, at ens faders død skal være en sådan befrielse, det er i grunden grueligt.«

Også som forsikringsmand og forretningsmand må faderen nu stå alvorligt for skud. I sine optegnelser gør Ludvig op med Luis' gammeldags, småtskårne købmandsmoral. Her ser vi i et typisk glimt repræsentanter fra første og anden generation i dansk privatforsikring tørne sammen:

»Fader behandlede alle skader købmæssigt – for at bruge et mildt ord. Jeg vil nødig gå ham for nær, men det er et faktum, at agenturerne i

Ludvig, 24 år gammel i Schweiz 1871 da han arbejdede som volontør i »Helvetia« i St. Gallen.

28 år gammel i 1875, nylig gift og nylig udnævnt til »secretair« i »Nye Danske«.

33 år gammel i 1880 og stærkt trykket af det besværlige samarbejde med den aldrende fader.

39 år gammel, nyudnævnt direktør for »Nye Danske« i 1886, efter faderens død samme år.

Maribo, Nyborg, Holstebro, Randers og Aarhus ere gaaet til grunde i sin tid på grund af stridigheder vedrørende erstatninger i brandskadesager, som vi alligevel – hvad der var det værste – hver gang endte med at måtte betale efter de fremsatte krav. Havde vi haft skadeinspektører, var dette aldrig sket, men fader foretrak ved alle skader – undertiden endog på kun et par hundrede dalere – at rejse ud selv, og han skrev og skrev og kom i klammeri med både agenter og brandlidte!

Dette har måske været den største sorg og bekymring, blandt de mange jeg har haft i den første halve snes år af min virksomhed, thi det gik mig nær, når det om »Nye Danske« sagdes, at vi var ukulante i skadesafgørelser. Derfor har jeg selv været tilbøjelig til snarere at gå den modsatte vej.«

Som faderens stedfortræder gennem en længere årrække og faktisk leder af selskabet i de seneste år, kunne der ikke i »Nye Danske«s bestyrelse være nogen tvivl om valget af Ludvig til faderens efterfølger. Fjorten dage efter begravelsen forelå sønnens formelle udnævnelse til direktør.

Med en næsten eksplosionsagtig energi kastede han sig nu ud i løsningen af en lang række problemer, han ikke havde kunnet få orden på, medens faderen levede. Det havde længe pint ham, at »Nye Danske«s aktiekapital var for lille, fordi Luis havde startet selskabet, så snart den ene af de i indbydelsen stipulerede to millioner Rdl. var tegnet, uden nogen sinde at sørge for at tegne aktionærer til den anden million Rdl. Og lige så grelt måtte det efter 22 års drift tage sig ud, at kun 5% af det således halverede aktiebeløb var indbetalt. Det var faktisk begyndt at knibe med likviditeten i selskabet, ikke mindst fordi i 1886 netop blev så grumme dyrt et år med henved 1.000 skader!

Ludvig var den første til at indrømme, hvor genialt faderen havde stillet selskabet på benene i 1864 med de meget små kontante midler, men nu begyndte opfindsomheden at give bagslag og at blive et velegnet angrebepunkt for konkurrenter: dels på grund af depositum-ordningen, hvor man fortsat garanterede aktionærerne en forrentning på 4% af det deponerede beløb, skønt den almindelige rentefod i mellemtiden var faldet til 3½, dels fordi den lave

Ludvigs daglige gang til Børsen i 1870'erne førte forbi C. F. Hansens klassicistiske Christiansborg (brændt 1884) og op til Børsrampen ved hjørnet af Slotsholmsgade. Denne gade var blevet den imponerende hovedgade til Christianshavn, efter at kanalen på Børsens bagside var blevet kastet til, og den nye Knippelsbro i 1868 havde afløst Christian 4.s og var blevet anbragt i forlængelse af Slotsholmsgade. Ludvig tog ofte over broen. Han var en kær gæst hos søsteren Harriet Heering (1846-1913) i »Heerings Gaard« i Overgaden neden Vandet.

indbetaling forhindrede selskabet i at skilte med de betryggende *reservefonds*, der skulle være aktieselskabernes bedste våben over for de normalt kapitalløse gensidige selskaber.

De nævnte finansieringsforhold havde naturligvis været i aktionærernes interesse i de forløbne 22 år, men over for forsikrings-tagerne var det efterhånden lidt generende, at man ikke kunne opvise den sikkerhed, der lå i de reservefonds, som endog et gensidigt selskab som »Danmark« og i øvrigt også »Det almindelige Kompagni« var begyndt at udnytte i akkvisitionen.

Ludvig foreslog derfor nu – i 1886 – bestyrelsen, eller som den endnu stadig kaldtes »Kontrollkomiteen«, 1) at fordoble aktiekapitalen til overkurs 2) at afskaffe depositumforrentningen 3) at fordoble indbetalingerne og 4) at affatte nye vedtægter, der tillod øgede reservefonds.

Bestyrelsen stillede sig noget skeptisk både med hensyn til aktionærernes reaktion over for kravet om fordoblet indbetaling og med hensyn til mulighederne for at opnå overkurs på de nye aktier. Men sagen endte med, at den unge direktør fik sin vilje til at gå videre ad de anviste veje.

På generalforsamlingen den 11. marts 1887 forelagde Ludvig sin plan for aktionærkredsen med en så overbevisende veltalenhed og med en sådan begejstringens varme, at han på alle punkter fik tilslutning. Få dage efter var listen over nye aktionærer overtegnet! I selskabets 50-års jubilæumsbog fra 1914 karakteriseres aktionens forløb således: »Den nye direktørs premiere var i alle henseender blevet en succes«.

Ludvig havde intuitivt og sikkert grebet ind på det centrale punkt: i stedet for kun 5 % indbetaling – 100.000 kr. – på den gamle aktiekapital på 2 millioner kroner, havde han nu en reel aktiekapital på 4 millioner kr. med 10 % – 400.000 kr. – fuldt indbetalt, og udbyttet skulle nu ikke længere formindskes ved en garanteret forrentning af de indbetalte beløb. Yderligere var der nu skabt adgang til etablering af en reservekapital, der allerede ved udgangen af 1888 kunne forudses at ville andrage 800.000 kr. Det var sådanne tal, der gav genlyd i netop de kredse, der betød noget som forsikringsemner, men som man hidtil kun vanskeligt havde kunnet råbe op.

Der var netop i disse år adskillige landmænd, der var begyndt at forstå, hvor svagt deres egne, små, gensidige selskaber ville stå, hvis en virkelig katastrofe indtraf. Sådanne kredse begyndte så småt at søge til »Nye Danske«. Allerede en måned efter generalforsamlingen sluttede selskabet kontrakt med »Sjællands Stifts Brandforsikring«, hvorved man – i hård konkurrence med »Danmark« – erhvervede en kreds på 900 landmænd med en samlet forsikringssum på 25 millioner kroner. Selv om denne kreds ikke i det lange løb kunne holdes sammen, kom arrangementet til at betyde et gennembrud for »Nye Danske« i landbrugskredse, som man i de følgende år konsekvent udbyggede. Ludvig havde som repræsentant for privatforsikringens 2. generation ganske sat sig ud over faderens ønske

om først og fremmest at forblive et typisk københavnsk selskab. Landet var ikke større, mente Ludvig, end at man måtte kunne gabe over det hele.

Gamle Luis havde betragtet forsikring som en god forretning, og som et tiltalende fag. Ludvig kom til at sætte sin gerning endnu højere; i et foredrag fra de yngre år hævdede han:

»Forsikring er den interessanteste forretningsform, der findes, fordi den både teoretisk og praktisk bringer udøveren i relation til alle menneskelige og økonomiske interesser, så at en virkelig assurandør må tænke og fatte både som jurist, nationaløkonom, købmand, landmand, fabrikant og håndværker, dvs. må erhverve sig størst mulig indsigt i alle samfundsforhold. Og dog på samme tid holde sig helt uberørt af personlige interesser. Altså en kommerciel virksomhed under en idé's fane.«

Nogen tid senere gør han sin egen status op i et af sine sparsomme notater og afslører her, at han trods alt er sin faders praktisk anlagte søn i højere grad end han selv vil vedkende sig:

»Efter faders død er jeg blevet »Nye Danske«s direktør med 8.000 kr. i årsgage plus tantième. Ved siden af dette har jeg min stilling som »Helvetia«s general-agent, hvorfor jeg oppebærer en årlig løn på 6.000 kr. plus tantième. Den i 1875 begyndte forretning med de Dich'ske ildslukningsapparater, har jeg ikke opgivet, og den leverer mig ca. 1.000 kr. om året. Da derhos fader har efterladt en formue, hvoraf der vil tilfalde mig 30-40.000 kr. kan jeg altså med temmelig sikkerhed gøre regning på i de nærmeste år at have en årlig indtægt på 20.000 kr.

Da jeg dertil glæder mig ved et i reglen meget godt helbred, og da Marie endvidere altid forsikrer mig om, at hun er den lykkeligste kone, der kan tænkes, så er det vel ikke for meget sagt, at jeg i mit private liv ikke ved, hvad jeg skulle ønske mig ud over alt, hvad der er mig beskåret.

Jeg tænker ofte: Hvor ufortjent er dog denne fremgang. Jeg kender mange, der både er bedre, dygtigere og flittigere mennesker end jeg, men som alligevel står langt tilbage for mig.«

Ni måneder senere, 3. april 1887, skriver han:

»I mit private hjemlige liv er der atter hengået et år ved min elskede hustrus side, fuld af lykke og velsignelse, så megen lykke, at man måtte være det utaknemmeligste menneske, hvis man ikke inderligt påskønnede det – men jeg er

heller ikke utaknemmelig. Tværtimod spørger jeg mig selv, hvordan så megen medgang kan blive mig til del, jeg, der i så ringe grad har gjort mig fortjent dertil.

Alene det, at vore fem dejlige børn i hele det forløbne år have været raske og beredt mig daglig glæde, burde være tilstrækkelig til at opfylde mit sind med dyb taknemmelighed, så vidt som ingen lykke er større end sundheden hos ens kære, hvilket ikke kan opvejes af nogen som helst anden medgang i verden. Men også sådan medgang er blevet mig til del. Vennernes kreds er vokset. Fjendskab og bitterhed fra nogen side har jeg på den anden side heller ikke sporet. Ved årets slutning fandt jeg oven i købet mit navn med en kort levnedsbetegnelse optaget i Brickas personalhistoriske Leksikon, så at mine børn og den hele eftertid kan overbevise sig om, at jeg har været en udmærket mand.»

I april 1889 fejrede »Nye Danske« sit første jubilæum, nemlig 25-års dagen for starten. Det var på et hængende hår at dagen blev markeret, for Kontrolkomiteens noget bedagede formand, konferensråd STEPHAN LINNEMANN (1824-96) anlagde til Ludvigs skuffelse det synspunkt, »at et 25 års jubilæum var en betydningsløs begivenhed som man ikke behøvede at fejre«.

Hvis ikke »Nationaltidende« havde bragt en længere artikel samme dags morgen, ville dagen være forløbet ganske upåagtet.

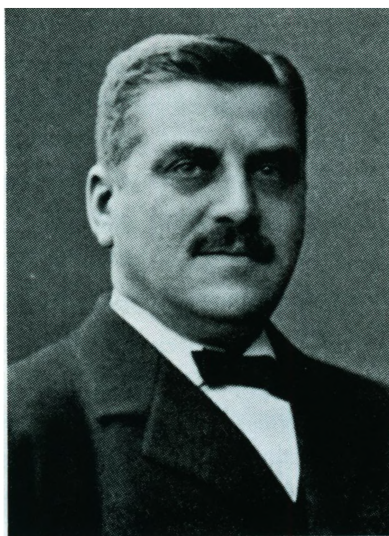
Nu kom der masser af gratulanter – selv fra konkurrenternes kreds – og man beundrede de af personalet ophængte billeder af Luis og Ludvig og selskabets fanebærende løve – »alt indfattet i granquirlander« noterer Ludvig tilfreds.

Den glad overraskede unge direktør fik i hast samlet gode forretningsvenner til middag på Grundtvigsvej med C. F. TIETGEN i spidsen. Også enkelte bestyrelsesmedlemmer deltog, men formanden var ikke inviteret.....

Efter faderens død trængte Ludvig inden længe selv til en »secretair« og stedfortræder i det daglige arbejde. Efter omhyggelig at have set sig for, fik han i maj 1888 den 25-årige ALFRED S. BLOM (1863-1949), søn af Luis' skolekammerat Etatsraad JULIUS BLOM. Ludvig satte store forventninger til unge Alfred og så i den elsvær-

Alfred S. Blom (1863-1949). Søn af etatsråd, direktør i Københavns Brandforsikring Julius A. Blom, der var gamle Luis's ven fra skoletiden. Selskabets sekretær 1888-94. Derefter grosserer i København og indehaver af firmaet H.C.Petersen & Co. Medlem af »Nye Danske«s kontrolkomité 1901-33.

Hans B. Linnemann (1855-1936). Søn af landstingsmand, provst I.H. Linnemann. Uddannet ved landvæsen. Gift med Ludvigs søster Eliza. »Nye Danske«s sekretær 1894-97, derefter direktør for brandforsikringsselskabet »Nederlandene«s danske afdeling til 1911. Direktør for Danske Lloyd 1908-19.

dige og energiske unge mand noget af sig selv i sin ivrigste ungdom. Det var ham derfor en bitter tort, at unge Blom allerede efter 5 års forløb – da Ludvig stod midt i sit krævende rigsdags-arbejde – foretrak sin rige svigerfaders forretning fremfor forsikringsvejen. For Ludvig var denne situation ikke bare et problem, men også en faglig skuffelse. Ganske som Luis kunne have gjort det, bander Ludvig i et dagbogsnotat over, at Blom'erne – som familien Bramsen nu havde samarbejdet med i to generationer – »var og blev bedsteborgere, for hvem dansen om guldkalven var blevet noget centralt, og at unge Bloms fader jo efterhånden heller ikke kunne tale om andet end penge . . .« Ludvig er direkte krænket på både fagets og »Nye Danske«s vegne over, at *nogen* kan foretrække *nogen* anden levevej, når man først har fået benene inden for i forsikringsverdenen. »*Naturligvis er*

brandforsikring i sig selv nerveopslidende, skriver Ludvig, men unge Blom havde jo netop vist, at han var nervefast.»

Til afløser af Blom vælger Ludvig derefter sin elskværdige svoger HANS LINNEMANN (1855-1936) uddannet som landmand, men som nu er flyttet til København. Han tiltræder i april 1894, men allerede i 1897 lider Ludvig den nye tort, at svoger Hans nok så frejdigt siger sin stilling op for at blive general-agent for et hollandsk selskab, hvis direktør oven i købet er en af Ludvigs gode venner. Ludvigs reaktion er atter her som det kunne have været faderens: »Vil Hans gå, kan han gå straks! Man kan godt undvære ham!« Efter et halvt år får han som sekretær HENRIK LARSEN, i hvem han får en flittig og pligtopfyldende højrehånd, selv om han aldrig får det fortrolige forhold til ham, som han havde til Hans. Ved Henrik Larsens afgang i 1909, får han omsider sin brodersøn EIGIL BRAMSEN som sekretær, og hermed er ikke blot sekretærspørgsmålet, men også successionen som direktør sikret – på en måde, som i de næste 40 år skulle vise sig rigtigere end noget af de andre forsøg.

Når man på de følgende sider erfarer, hvad Ludvig gennem et langt og flittigt liv udrettede uden for »Nye Danske«s kontorer, kan man spørge sig selv, om han ikke kunne og burde have brugt sine store evner mere egoistisk i selskabets tjeneste.

Svaret må formentlig blive, at han altid var i stand til at overkomme det hele!

Som direktør firdoblede han i løbet af de første 13 år (1886-99) selskabets direkte årlige præmieindtægt fra knap 500.000 kr. til godt 2.000.000 kr. Ved hans død i 1914 var indtægten steget til 3.000.000 kr. Og det bør ikke glemmes, at det skete i en tid, hvor kronen var værdifast.

Overskudet svingede i hans direktørtid – afbrudt af ministergerningen 1899-1901 – fra 25 til 63 % af den indbetalte aktiekapital. Her ses dog bort fra det ulykkelige år 1906, da vidtgående genforsikringer i forbindelse med jordskælvet i *San Francisco* gav så alvorlige tab, at udbyttet mindskedes til 8%. I samme årrække steg reservekapitalen fra de tidligere anførte 800.000 kr. til godt 1 million kroner.

Sammenlignet med faderens indsats i selskabets første 22 år var disse resultater jo strålende, men ser man, hvad der kort før århundredskiftet skabtes af store, hastigt voksende, og i mange tilfælde yderst levedygtige forsikringselskaber, både inden for *liv*, *brand* og mange andre nye skade-områder, tør man vel sige, at hvis Ludvig ikke havde gjort sig helt afgørende gældende som fagets store teoretiker og organisationsmand, ville hans eftermæle antagelig være blevet, at han havde været en dygtig og flittig forsikringsmand på linje med de bedste i faget.

Det var hele hans øvrige indsats – som vi nu skal høre om – der i privatforsikringens store grundertid omkring århundredskiftet gjorde ham til fagets ubestridelige »grand old man«, og det var vel også hans lige så ubestridelige hæderlighed og udprægede retfær-

Henrik Larsen (1852-1928). Agent for »Transatlantische Feuer« 1892-1898. Derefter sekretær i »Nye Danske« og konstitueret direktør under Ludvigs ministertid 1899-1901. Fra 1909-28 direktør for Landbygningernes Brandforsikring.

Eigil Bramsen (1877-1952) Søn af Ludvigs broder, sparekassedirektør på Frederiksberg Julius Bramsen (1845-1925). Ansat 1902 efter juridisk embedseksamen som assistent. Selskabets sekretær 1909-1914. Ludvigs efterfølger som direktør fra 1914-1946.

dighedsfølelse, der altid afskar ham fra at drage forretningsmæssig fordel af sin nøgleposition som forsikrings-politiker.

Med sin store charme – når det passede ham – med sit storartede ydre, sin sociale baggrund og sine gode forbindelser i alle toneangivende kredse, kombineret med en myreflid, som hans samtidige ofte overså, fordi han altid virkede ubesværet og improviserende, var han som skabt til at blive det koordinerende midtpunkt for sit fag igennem en hel generation.

Men på den måde, han efterhånden anskuede sin livsopgave, måtte samfundets interesser altid gå forud for hans egne små kommercielle fordele. Ellers så han intet perspektiv, ingen mening i sine daglige anstrengelser. Uden dette stadige sigte blev det hele ham for småt, for ligegyldigt.

Muligvis var hans ambitioner nogle procent større end hans faktiske evner, men måske han netop derfor aldrig slap sine store mål af syne.

Forsikringsforeningens start

»75% af de udenlandske selskaber i København er ude af stand til at betale«.

(Citat fra Fyns Tidende 1883).

Få år før faderens død var Ludvig begyndt at interessere sig for forsikring ud fra rent faglige synspunkter. Faget var jo endnu ungt og i mange forhold herskede junglens lov åbenlyst mellem de danske selskaber og de talrige udenlandske agenturer. Det var, som CARL WINKEL havde skrevet til Ludvig i Paris 1870, »nødvendigt at nogen ville prøve at skabe anstændige tilstande gennem hensigtsmæssig organisation.«

Mens gamle Luis' interesse for forsikringsforhold altid havde haft sin rod i et primitivt ønske om direkte og kontant at gavne sit eget selskab på konkurrenternes bekostning, var Ludvigs grundsynspunkt langt mere avanceret: uden god orden og visse kollegiale hensyn i faget, vil dansk forsikrings anseelse i det lange løb lide, og uden visse aftaler om faste tariffer ville den hensynsløse konkurrence ødelægge alle.

Endnu i 1883 var den københavnske forsikringsverden ikke meget større end i 1864, da gamle Luis grundlagde »Nye Danske«. Der var nu i alt 14 danske selskaber. De udgjordes af de 4 gamle søforsikringsselskaber, der fremdeles holdt sig helt for sig selv, endvidere af 7 brandforsikringsselskaber, og endelig efterhånden 3 livsforsikringsselskaber. På dette sidste område var der sket mest i den forløbne halve snes år, idet *Statsanstalten for Livsforsikring* var begyndt sin virksomhed i 1871, *Hafnia* var stiftet i 1872 og endelig tegnede *Det gensidige Selskab Danmark* også livsforsikringer fra 1872.

Dertil kom så omkring 50 agenturer for udenlandske selskaber – oftest brandforsikringsfirmaer. Hvert enkelt selskab var i reglen repræsenteret ved en københavnsk grosserer eller købmand, som ved siden af forsikringsagenturet drev anden form for handel, netop sådan som BRAMSEN & BLOM havde gjort det i årene 1854-62,

Julius Heckscher, »Gamle Heckscher«, (1826-1897). Fra 1852 generalrepræsentant i Danmark for det italienske selskab »Assicurazioni Generali«. Medlem af direktionen for »Den mosaiske Friskole« fra hvilken han selv var udgået. En fin og nobel forsikringsmand af den gamle skole, der uventet tog initiativet til Forsikringsforeningen.

da de repræsenterede det store engelske selskab »Northern«. Endnu i 1883 kunne forsikring således ofte trives i kombination med f. eks. sukker, farver, skotøj, manufaktur eller tovværk.

Der var ikke meget naturligt fællesskab mellem de danske selskaber og de udenlandske agenturer. Da mange af de sidstnævnte var af en meget tilfældig og diffus karakter og ofte meget små, beskæftigede hele forsikringsfaget i Danmark endnu alt i alt næppe mere end godt 100 personer. (Til sammenligning tjener, at tallet i 1966 var 6.000).

Det første initiativ til en dansk forsikringsforening kom mærkelig nok fra de udenlandske generalagenters kreds. En meget uheldig akkvisitør fra det gamle »Almindelige Kompagni« var i Fynsk Manufakturhandlerforening kommet for skade – i begejstring for sit selskabs soliditet – at udtale »at 75% af de i København repræsenterede fremmede selskaber ikke ere i stand til at udbetale deres forsikringer« og »at et af de større udenlandske selskaber endog i de sidste dage er gået fallit«.

Denne overraskende udtalelse blev ordret refereret i *Fyens Morgenavis* den 27. april 1883, og kort efter kunne man i *Nationaltidende* finde en erklæring, underskrevet af 21 danske forsikringsagenter, der skarpt udbad sig øjeblikkelig dokumentation for, hvilke uden-

landske brandforsikringselskaber, der ikke kunne betale, og *hvilke* her repræsenteret selskab, der nylig var gået fallit.

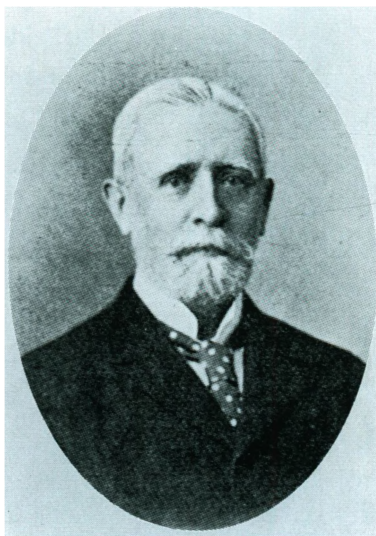
Dette kontante modtræk vakte naturligvis stor opsigt i det københavnske erhvervsliv. Den uheldige repræsentant og hans direktør C. F. TIEMROTH måtte hurtigt gå i defensiven og udsende et røgslør i pressen for at dække blamagen.

Men denne aktion havde dog vist, at faget – når det trængtes – var i stand til at holde justits og vise en samlet front.

Initiativet til det åbne brev var udgået fra grosserer JULIUS HECKSCHER (1826-1897), der repræsenterede et stort italiensk brandforsikringselskab i Danmark. Denne noble og vennesele mand var dybt forarget over den dårlige tone, som den hårde konkurrence ofte affødte, og spekulerede i første omgang på at stifte en branche-

Grosserer Aug. Borgen (1844-1905). Dansk generalrepræsentant for det engelske selskab Guardian, det schweisiske ulykkesforsikringselskab Winterthur og endnu en række udenlandske liv-, sø- og transportforsikringselskaber. Det af Borgen anlagte forsikringsagentur eksisterer stadig.

Christian Helleesen (1835-1910). Fra 1868 i ledelsen af det danske agentur for »Magdeburger Feuerversicherungsgesellschaft«, stiftet 1844. Uddannet malersvend, senere ansat i »Nye Danske«, hvor Luis Bramsen fandte interesse for ham på grund af hans smukke håndskrift.

forening for de udenlandske agenter i København. Han fik støtte fra to kolleger, nemlig ARTHUR BORGEN (1844-1905), der repræsenterede »*Guardian*« og CHR. HELLESEN (1835-1910), der var agent for »*Magdeburger*«. Under den første drøftelse kom de tre herrer til det resultat, at virkelig rø og orden kunne man kun skabe, *hvis man også tog de danske selskaber med!*

Hellesen, der var uddannet i »Nye Danske«, tog derefter kontakt med Ludvig i Stormgade og mødte her en yderst positiv holdning. Ludvig så intuitivt en pludselig mulighed for at skabe netop den organisation, han gennem flere år idémæssig havde tumlet med. Han gav sit tilsagn om medvirken, men stillede én eneste betingelse, som blev afgørende for foreningens store sigte, men unægtelig også forvoldte meget besvær: *Foreningen måtte ikke begrænses til brandforsikring, men skulle være åben for alle forsikringsgrene, altså også Sø- og Liv- og andre eksisterende og kommende specialer inden for skadeforsikringer.*

Ludvig påtog sig at udarbejde lovudkast til den påtænkte forening på grundlag af *Den svenske Forsikringsforening* af 1875, og allerede den 30. november – et halvt år efter fadæsen i Odense – kunne de tre initiativtagere i forbindelse med Ludvig indkalde alle ledende københavnske forsikringsfolk til møde i læseværelset på Børsen for at stifte »*Forsikringsforeningen*«.

Der mødte kun henved 40 af de 70 personer, man havde betragtet som maksimum, men blandt disse var langt over halvdelen blandt de toneangivende inden for brandforsikringen. Dog kunne man med beklagelse hurtigt konstatere, at højesteretsadvokat HERMAN HALKIER fra »*Det Kjøbenhavnske Brandassurance Compagni*«, Danmarks største selskab, ikke var mødt, og derefter fastslå, at direktør C. F. TIEMROTH, hvis agent havde forårsaget hele initiativet, var yderst forbeholden på sit selskabs vegne. Derimod mødte direktør, etatsråd G. F. TVERMOES fra »*Den alm. Brandforsikring for Landbygninger*« med den mest positive holdning. De rene sø- og livsforsikringsgrene glimrede alle ved deres fravær.

Ikke desto mindre blev foreningens love vedtaget ved et nyt møde den 17. december samme år, og fra den dato var *Forsikringsforeningen i København* en kendsgerning. Fra samme dag havde

Forsikringsforeningens første formand i 1883, senere konferensråd, direktør G.F. Tvermoes (1833-1916) og hustru Mathilde f. Esskildsen (1843-1899). Den idealistisk anlagte, højt begavede forsikringsmand var direktør for både »Danmark« og »Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger«.

Som sekretær i den nyoprettede Forsikringsforening holdt Ludvig i 1884 sit første foredrag, som hed »Bør forsikringselskaberne deltage i udgifterne ved Brandvæsenet?«. Problemet havde han arvet fra faderen, der allerede i 1860'erne havde beskæftiget sig med det. Principielt måtte man sige nej, for udgiften til brandvæsen burde være en udgift for alle borgere, ikke blot de forsikrede. Men der var bare det kedelige ved det, at et mangelfuldt brandvæsen kostede forsikringselskaberne alt for mange penge. – Træsnit af Knud Gamborg i Illustreret Tidende 1878.

Ludvig fået en vidunderlig tumleplads for sin drøm om en sund udvikling af den danske forsikring gennem kollegialt sammenhold og oplysende virksomhed. Direktør G. F. Tvermoes blev foreningens første formand og Ludvig hans utrættelige sekretær, tidsskriftredaktør og flittigste foredragsholder. Fra 1889 blev Ludvig – gennem to perioder – foreningens formand i 18 år. Ved stiftelsen havde foreningen 40 medlemmer. Ved 75-års jubilæet i 1958 var medlems-tallet vokset til 1.281.

En sådan frodig udvikling var unægtelig svær at forudse i de første år, da foreningens medfødte svaghed trådte nok så tydeligt

frem: *Brandforsikringens alt overvejende overvægt* og uenigheden om, hvorvidt *tarifaftaler* skulle høre under foreningens domæne.

Ludvig fastholdt stædigt, at dette sidste spørgsmål måtte ordnes af en særlig kommission og fik til sidst medhold på dette punkt. Efter den nemme start gik fortsættelsen tungere. Den pludselig voldsomme øgning af selskabernes antal – i 10-året 1896-1905 opstod der ikke mindre end 17 nye selskaber – kom ikke til at sætte tilstrækkeligt præg på foreningen. Søforsikringen isolerede sig fortsat, og i 1898 oprettede livsforsikringen sin egen forening. Endelig løstes tarifsagen – spørgsmålet om ensartede præmier – i 1896 uden om foreningen, hvad mange anså for uheldigt, selv om Ludvig betragtede denne udvikling som prisen for at opretholde foreningens generelle karakter. Men alt dette hører en periode til, som vi først senere skal komme tilbage til.

Tietgens lærling

»På smyrnatæpper spytter man ikke«.
(Tietgen i H&K i 1884).

Ludvig var blevet medlem af *Handels- & Kontoristforeningen* i 1880. Det var noget man blev! Det hørte sig til, men det var ikke videre spændende.

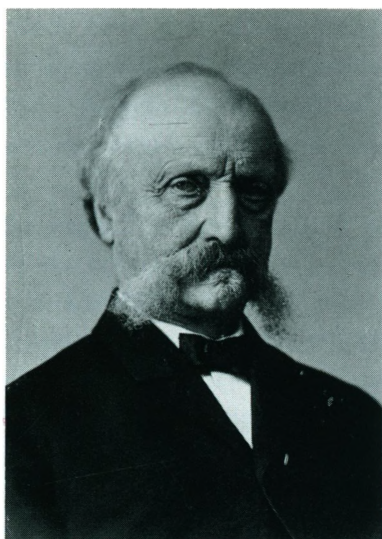
Fra foreningens grundlæggelse i 1841 til 1884 nåede denne institution aldrig at blive andet, end den havde været i Christian 8.s dage: »*En hjemløs beuf- & l'hombre-club*« for at bruge C. F. Tietgens udtryk om den. Han tilføjede: »*Dens betydning for handelsstanden kan måles efter det antal spilleborde, dens medlemmer besætter en lørdag aften...!*«

Men ved generalforsamlingen den 25. oktober 1884 – året efter grundlæggelsen af Forsikringsforeningen – skete en stor begivenhed: *Tietgen indvilligede i at lade sig opstille som formand* – på den betingelse, at klubben fremtidig fik egne lokaler med restaurant og læsesal, og indførte en ugentlig foredragsaften. Yderligere forlangte han rammerne for medlemsskab betydelig udvidet.

Tietgens anseelse og position stod allerede på dette tidspunkt omtrent i zenit. Alle føjede sig uden indsigelse i disse krav. I 22 år havde han ikke vist sig i foreningen, fordi han ikke mente, at den løste sine opgaver. Nu stod han nærmest med ubegrænset fuldmagt til at omforme den....

Det vil næppe undre nogen at høre, at den store finansmand naturligtvis magtede den opgave, han nu påtog sig. Når den gamle H&K endnu eksisterer i bedste velgående som *Handelsstandens Klub af 1841* med Tietgens buste stående i bronze i »Merkur«s store spisesal, er det i fortsat taknemmelig erindring om den storstilede saltvandsindsprøjtning, han ydede den hensygnende forening i 1884.

I en 11-mands direktion, som dannedes samme aften for at bistå Tietgen i gennemførelsen af den store omvæltning, havde han selv foreslået den yngste: den 38-årige Ludvig, som dog valgtes med mindste stemmetal.

To af Danmarks stærkeste personligheder i 80'ernes politiske og økonomiske liv: Konseilspræsident J.B.S.Estrup (1825-1913) og Privatbankens direktør C.F. Tietgen (1829-1901). – Ludvig beundrede dem begge fra sin tidligste ungdom og kom til at samarbejde med dem begge. – Fotografier fra Det kgl. Biblioteks billedsamling.

I de følgende 10 år – indtil Tietgen på grund af sin tragiske lammelsessygdom måtte trække sig ud af alt aktivt arbejde – blomstrede Handels- & Kontoristforeningen op og blev hele den københavnske handels-, industri- og finansverdens naturlige mødested, hvor dagens mest aktuelle spørgsmål og problemer blev sat under kyndig debat ved velbesøgte foredrags- og diskussionsaftener gennem hele vintersæsonen. I øvrigt foretrak Tietgen altid selv at benævne handelens folk som »købmænd«. »*Handelsmænd*, sagde han, *er folk, der sælger pærer fra en trækvogn!*«

Tietgen var som tidligere anført fra første færd med i alt, foreningen vedrørende. Navnlig ungdommens uddannelse stod for ham som en hjertesag. Det sagdes, at han havde stunder til alt, når det blot interesserede ham. Men for vrøvlet ønskede han sig sparet.

Foreningen fik lokaler i *Odd Fellow-Palæet's* øvre etager. Smukt og kostbart indrettedes alt på Tietgens økonomiske ansvar. Han havde kendt *Studenteforeningen*, men form og tone dér huede ham ikke.

Det var hans udtrykkelige ønske at handelsstandens unge skulle lære »at færdes på sømmelig måde i hyggelige omgivelser og finde glæde og behag i et smukt hjemsted efter dagens arbejde.« Han tilføjede: »På smyrnatæpper spytter man ikke, og på veloursæder og sofaer slænger man ikke skidne støvler«.

Ludvig oplevede gennem disse 10 år i bestyrelsen Tietgen på nært hold som myndig, utrættelig formand. Deres første møde lå ti år tilbage, da han af faderen var blevet sendt hen i Privatbanken for at tegne en brandforsikring. Tietgen havde straks fået sympati for den unge, entusiastiske akkvisitør for »Nye Danske«, og denne sympati holdt sig livet igennem. Børskommissær Julius Schovelin skrev mange år senere i sin nekrolog over Ludvig, »at Tietgen til overflod holdt sin hånd over ham«. Ludvigs beundring for Tietgen stod i nøje forhold hertil.

Diskussionsaftenerne blev den epokegørende fornyelse i foreningslivet. Hver onsdag aften stod Tietgen på talerstolen og introducere aftenens indleder for bagefter at sætte diskussionen i gang. Altid kølig og reservé, men samtidig med hele den ildhu, der naturligvis må sætte sit præg på alle. I hans ti-årige formandstid kendte man ikke til oppositionelle indlæg på generalforsamlingerne. Selv drevne kværuleanter kviede sig ved at optage diskussionen med formanden, vel vidende, hvor rap i replikken han kunne være. Det er betegnende, at ingen knurrede over formandens dekret om, at man i foreningens restaurant kun måtte servere øl fra »Tuborg« og ikke anden form for snaps end fra »Spritfabrikkerne«. Det er senere fremført i foreningshistorien, at Tietgens 10-års periode, der faldt sammen med ESTRUP's provisorietid 1885-95, havde visse lighedspunkter. Der var i alle tilfælde tale om to af landets stærkeste mænd, der kørte deres løb på deres enestående myndighed og autoritet.

Vi skal senere se, hvorledes Tietgens store eksempel fristede Ludvig til at blive foreningens formand efter sin kloge læremester, og med held videreføre den voksende, levende forening til sin død.

Den vordende Socialpolitiker

*»Ludvig Bramsens store forarbejde
har været mig til megen nytte«.*

(K. K. Steincke 1947).

I vore dages velfærdsstat kan det være vanskeligt at forestille sig, hvilken social uretfærdighed, der i løbet af 1800-tallet udviklede sig overalt i Europa. Årsagen var naturligvis maskinernes hastige indtog i forbindelse med den herskende klasses tro på den absolutte liberalismes selvregulerende kraft. Den gamle håndværkerstand med sin naturlige sociale, patriarkalsk betonedede ansvarsfølelse afløstes af et isoleret arbejderproletariat, der helt var prisgivet arbejdsgivernes økonomiske interesser, og først i 1870'erne begyndte Socialdemokratiet for alvor at stikke hovedet frem og kræve de fornødne reformer gennemført.

Det stærkt industrielle Tyskland blev i 1870'erne foregangsland på enkelte lovgivningsområder for at dæmme op for de frie kræfters hensynsløse spil, men den systematiske tyske lovgivning, der satte ind i 1880'erne blev, som vi senere skal se, preussisk til marven, skabt som den var, mere for at bekæmpe den socialistiske bevægelse end for at gavne arbejderne.

I det estrupske Danmark var man heller ikke blind for nødvendigheden af reformer. Estrup vidste lige så godt som Bismarck, at en social lovgivning var nødvendig, men han koncentrerede sig i starten om alderdomsforsørgelse og sygekasseordning.

Der var navnlig et særlig vigtigt spørgsmål, direkte affødt af industrialiseringen, der omkring 1880 optog sindene i vide kredse. *Hvem skulle hæfte for de ulykker, der overgik arbejderne, og som nu i stigende grad medførte invaliditet eller død.*

På dette punkt blev den tyske lovgivning af 6. juli 1884 virkelig skelsættende. Den ophævede nemlig ethvert spørgsmål om skyld for ulykkerne fra den ene eller anden side, men pålagde arbejdsgiveren i farlig bedrift det fulde ansvar for ulykker af enhver art. Det var

en meget kategorisk – typisk Bismarckske – lovgivning, der først og fremmest sigtede på at skabe fred på arbejdsfronten og undgå de mange retssager, der i det sidste ti-år havde været ført om skylden for indtrufne ulykker, og hvis udfald til stadighed bragte uro på arbejdsmarkedet. Efter den tyske lov var det ligegyldigt om en arbejder, der faldt ned fra et stillads, havde været dødbrukket, eller om han var ramt af lynet eller om stilladset havde været for skrøbeligt. Arbejdsgiveren hæftede i alle tilfælde! Den udgift, han fik pålagt ved en statsorganiseret tvangsforsikring af sine arbejdere, måtte han fremtidig betragte som en omkostning, han måtte indkalkulere i prisen på de produkter, han fremstillede.

Loven vakte opsigt i alle lande, hvor industrialisering var i gang. I Danmark, hvor den sociale lovgivning som nævnt endnu var meget sporadisk og uden større sammenhæng, var regeringen straks interesseret i at kopiere loven.

Naturligvis måtte et forslag af denne art, hvori forsikring skulle indgå for en bestemt befolkningsgruppe, ganske særlig optage forsikringsfolk, og Ludvig studerede da også grundigt den tyske lov, hvis hovedsynspunkt han anerkendte, men om hvis detaljer han stort set var uenig på alle punkter.

I Forsikringsforeningen, i pjecer og skrifter tog han i de følgende år alvorlig afstand fra den preussiske ånd i den tyske lovs udformning. Allerede i sin bog »*Arbejdernes forsikring mod ulykkestilfælde*« 1884, påviste han, at begrænsningen til »farlig virksomhed« var for snæver. Den arbejder, der forulykkede i mindre farlig virksomhed – f.eks. landbrug – var da ikke mindre ringe stillet. Han hævdede endvidere, at den tyske erstatning i form af livrente ville gøre arbejderen uinteressert i revalidering, og at tvangsforsikringen ville gøre arbejdsgiveren mindre interesseret i forebyggende foranstaltninger. Han hævdede også, at det var urimeligt og umoralsk at acceptere grov uagtsomhed fra arbejdernes side som erstatningsgrundlag. Endelig gik han stærkt ind for at lægge videst muligt ansvar på arbejdsgiverne, men helt at overlade til disse, om de ville forsikre sig eller ej. Men den eventuelle forsikring måtte være på *privat* basis. (25.000 arbejdere var allerede i 1884 forsikret frivilligt af

Ludvig kendte meget vel til nøden i de københavnske slumkvarterer. Han passerede ofte Peter Madsens gang (nu Ny Østergade), hvor børnedødeligheden var 75%, men hvor huslejen alligevel svarede til halvdelen af en ufaglært arbejders løn. Syning og prostitution var husmoderens eneste chance. Tegning fra 1870.

deres arbejdsgivere i private selskaber). Endvidere holdt han på, at lade erstatningerne udbetale som *kapital-erstatninger* og kun benytte *livrenten* i undtagelsestilfælde. (Naturligvis vidste han, at den tyske lov var gået lettere igennem rigsdagen ved at acceptere livrenten, fordi den årlige totale sum blot behøvede at pålignes arbejdsgiverne år for år, vel vidende, at man derved væltede den stigende sum over på næste generation, hvorimod kapitalforsikringen krævede en hurtigere kapitalopsamling i takt med ulykkernes antal). Endelig ville han principielt holde staten helt uden for enhver ordening og i stedet nedsætte et *arbejdsråd*, sammensat af sagens parter, arbejdsgivere og arbejdere, der skulle afgøre hver enkelt indberettede sag....

Lige i starten vandt hans kritik ikke megen genlyd. Det første lovforslag, som fremsattes 1887 og som var koblet sammen med sygekasseordningen var rent tysk, men blev aldrig færdiggjort. Det næste forslag i 1888-89 var dog allerede på forhånd diskrimineret ved Ludvigs kritik og visnede væk i udvalg.

Et helt nyt forslag fremsattes midt under behandlingen i Folketinget 1891 af CHRISTEN BERG. Det var lavet af Ludvig og indeholdt alle hans synspunkter. Men det blev stemt ned! Først efter han selv var blevet folketingsmand lykkedes det i december 1898 med I. C. CHRISTENSENS støtte at få loven igennem. Men det hører et senere kapitel til.

Ulykkesforsikringsproblemet blev udgangspunktet for Ludvigs nu hurtigt voksende interesse for en tidssvarende sociallovgivning. Da EDVARD BRANDES opsøgte ham som rådgiver vedrørende den ovennævnte sygekasselov, satte han sig også grundigt ind i denne side af de sociale komplekser, der havde nære berøringspunkter med ulykkesforsikringsspørgsmålet.

I sine lyseste øjeblikke forestillede han sig muligheden for en hel systematiseret og koordineret dansk sociallovgivning, der ikke blot skulle dække arbejderne, men alle, som ved skæbnens ugunst ufor- skyldt blev ramt på katastrofal måde. Han blev således den første herhjemme, der opererede med begrebet »en socialreform«.

Det er værd i den forbindelse at nævne, at K. K. STEINCKE, der i 1933 som et led i Kanslergadeforliget gennemførte »Socialrefor-

Erik Henningsens billede »En såret arbejder« blev udstillet på Forårsudstillingen på Charlottenborg 1895. Situationen var dagligdags, selv om tidens sociale kunst altid havde et romantiseret og stærk dramatisk anstrøg. 1898 fik Ludvig gennemført Ulykkesforsikringsloven efter 13 års forarbejde. – Maleri i Østre Landsret.

men« så sent som den 9. september 1947 på 100-års dagen for Ludvigs fødsel sendte familien et telegram, som hyldede mindet om den mand, hvis tanker Steincke selv – unægtelig med den senere udviklings bedre medvind – gennemførte i et omfang, der overgik Ludvigs dristigste drømme.

Det var typisk for Ludvigs idealistiske indstilling, at *sagen* og *ideen* i sig selv i hans lovgivningstanker altid var vigtigere end de praktiske, forretningsmæssige fordele, som de muligvis kunne indebære på forsikringsområdet. Når han f.eks. anbefalede privat forsikring fremfor statsforsikring var det, fordi han var overbevist om det private initiativs overlegenhed; ikke fordi han ventede, at »Nye Danske« skulle oprette en ulykkesforsikringsafdeling. Det gjorde »Nye Danske« heller aldrig i hans levetid; det skete først i 1926, 12 år efter hans død. Størstedelen af frugten af hans arbejde med Ulykkesforsikringsloven høstede således af de to kort efter lovens vedtagelse oprettede forsikringselskaber »Arbejdsgivernes

Ulykkesforsikring» og »*Mejeriernes og Landbrugets Ulykkesforsikring*«. I hans initiativ på mange andre felter i de kommende år vedrørende oprettelse af samfundsnyttige nye selskaber, hvor han optrådte som rådgiver, stifter eller bestyrelsesmedlem – *Dansk Kautionsforsikring, Dansk Folkeforsikring, Danske Lloyd, osv.* – var det altid *sagen*, ikke forretningen, der optog ham.

Hvis »Nye Danske«s aktionærer omkring århundredskiftet måtte have følt, at han godt nu og da kunne have ladet en del af sit initiativ komme selskabets kasse mere direkte til gode, må det være fordi man i så fald ikke forstod, at hans ubestikkelighed og idealisme på langt sigt betød mere for det danske forsikringsliv – og derigennem også for hans eget selskab – end en egennyttig, god forretning nu og da ville have gjort. Denne overlegne holdning var simpelt hen forudsætningen for, at han senere kom til at stå som sin generations ubestridte førstemand i faget, og den bidrog også stærkt til at give dansk forsikring den anseelse både ude og hjemme, der allerede omkring århundredskiftet var et ubestrideligt faktum.

Da Ulykkesforsikringslovens tilblivelse imidlertid – som nævnt – blev en lige så trang og vanskelig proces i Danmark som i de fleste andre lande, fik Ludvig i starten levnet god tid til at koordinere sine tanker. I 1888 fik han imidlertid ganske uventet en ny impuls, der blev afgørende for hans politiske fremtid.

Tidligt i dette år udskrev det juridiske fakultet ved Københavns Universitet en guldmedaljeopgave af følgende indhold:

»Giv en fremstilling af en vurdering af de forskellige måder, hvorpå man i England og Tyskland ad lovgivningens veje har søgt at gribe ind og ordne arbejderforholdene«.

Denne opgave måtte jo blive en vældig udfordring til hans voksende socialpolitiske interesser, selv om den unægtelig gik meget videre end at omfatte foranstaltninger, der ad lovgivningens vej kunne tænkes ordnet ved *forsikring*.

Den nu 41-årige Ludvig følte det, som var denne opgave nærmest stillet ham personlig, og at han – selv om han ikke havde færdedes på Universitetet siden han for 23 år siden havde taget filosofikum – måtte være den eneste i landet, der havde de idéelle inter-

»Tys, Far skriver«. – Således oplevede børnene i Villa Luno hver aften deres far, lænet over skrivebordet. Billedet er taget i 1889, da Ludvig skrev sin guldmedaljeafhandling.

esser forenet med de nødvendige teoretiske forudsætninger for en acceptabel løsning af denne prisopgave.

Skønt han i disse år efter faderens død var hårdt engageret på »Nye Danske«, skrev han nu i sin fritid på mindre end et år sin store afhandling på 300 tryksider. Aften efter aften sad han ved sin trofaste Maries side, begravet i de mange tyske og engelske lovtekster og kommentarer, som han havde rekvireret. Han kæmpede hårdt med den knappe tid, afgrænsede og beskar sit arbejdsområde, så at han kunne tillade sig at udelade lovgivning, der ikke kunne have nogen som helst relation til Danmark (minedrift, bjergværksdrift, etc.) eller som kunne forsvares udeladt som værende af ikke-industriell art.

Til gengæld gjorde han mest muligt ud af de to nævnte landes lovgivning om arbejdskontrakter, voldgiftsretter i arbejdssager, fagforeninger, lærlingeforhold, fabriks- og værkstedslove, ulykkesforsikring, hjælpe-kasser og sygeforsikring m. v.

ENGLANDS OG TYDSKLANDS
LOVGIVNING

FOR ARBEJDERE I INDUSTRI OG HAANDVÆRK.

EN KRITISK PREMSTILLING

AF

LUDVIG BRÅMSEN,

DIREKTØR FOR NVE DANSKE BRANDFORSIKRINGS SELSKAB.

TILDELT UNIVERSITETETS GULDMEAILLE. TRYKT VED INDENRIGSMINISTERIETS FORANSTALTNING.

KJØBENHAVN.

FR. G. KNUDTZONS BOGTRYKKERI.

1889.

*Titelbladet på Ludvigs guldmedaljeafhandling fra 1889. Det var naturligvis
trangen til en grundig belysning i Danmark af de toneangivende industrilandes
sociallovgivning, der var motivet for udskrivningen af prisopgaven.*

Det tyske sprog voldte ham ingen vanskeligheder, men typisk for hans tid og hans uddannelse, var det hans manglende sikkerhed i engelsk, der sinkede ham mest.

Han sluttede forordet – dateret den 30. november 1888 – med følgende typisk patetiske passus:

»Jeg vil føle mig lykkelig, hvis et års anstrengt arbejde måtte forskaffe mig den udmærkelse, som jeg har stræbt efter, og som for mig er af større værdi end de fleste andre, der kunne opnås. Mislykkes det, vil jeg deri se et bevis for, at mine evner ikke har stået i forhold til min vilje og til opgavens størrelse«.

Men han fik sine anstrengelser fuldt ud belønnet. Afhandlingen blev antaget, og guldmedaljen blev hjemført i triumf.

Værket blev i 1889 trykt på Indenrigsministeriets foranstaltning med titlen: »Englands og Tydsklands Lovgivning for Arbejdere i Industri og Haandværk«, og med denne afhandling havde han med et slag placeret sig som fagmanden med indgående kendskab til de to største industrilandes sociale lovgivning, og fordelene og ulemperne ved det tyske tvangssystem, sammenlignet med den påfaldende liberalisme i de engelske bestræbelser.

I sin glæde over medaljen noterer han:

»Det var under Mariæ deltagelse, opmuntring og interesse, de mange, lange arbejdsaftener, at jeg fik mit arbejde færdigt. Det var på hendes fødselsdag i forgårs, at jeg fik ministeriets skrivelse om, at man ville udgive bogen. Og da mit ridderkors er blevet mig tildelt den 5. april, har det nok også været på hendes fødselsdag, at Kongen har modtaget indstillingen. Sikkert er det, at hun har stor andel og lod i det alt sammen, men den laurbærkrans, hun i vinter lovede at flette mig, fåe jeg ikke, thi hendes træ er nok voxet noget, men der er ikke blade nok endnu, siger hun – og jeg maa give hende ret deri...«

Majestät braucht Sonne

»Jeg forpligter mig til at virke for sociale fremskridt i mit land«.
(Resolution i Berlin 1890).

Tidlig på året 1890 fik den nu 43-årige Ludvig pludselig og uventet en lykkelig og stærkt attrået bekræftelse på, at man – efter guldmedaljeafhandlingen – betragtede ham som en af landets førende specialister på sociallovgivningens område.

Indenrigsminister H. P. INGERSLEV kunne nemlig i et venligt brev meddele ham, at regeringen havde udset ham til – under den 60-årige C. F. TIETGENS formandsskab – som en af Danmarks tre officielle delegerede at deltage i den internationale Arbejderbeskyttelses-Kongres i Berlin, som den unge Kejser WILHELM II havde indkaldt til. Den tredje delegerede skulle være den 48-årige, alsidigt begavede kemiker, HALDOR TOPSØE (1842-1935), broder til den tidligere her i bogen omtalte forfatter og journalist VILHELM TOPSØE.

Medens valget af Tietgen først og fremmest skyldes hans store anseelse og fremragende evner til at repræsentere og forhandle, var valget af Topsøe og Ludvig helt sagligt begrundet. Topsøe havde – i utilfredshed over sin hidtidige, videnskabelige assistentstilling – i 1873 søgt og fået en af de to arbejdsinspektørstillinger, der var oprettet ved lov samme år og var således helt fortrolig med den hidtil gennemførte, endnu meget sporadiske, danske arbejderlovgivning.

Forud for kongressen havde der været en del internt spektakel i Tyskland. Den 24. januar 1890 havde Kejser Wilhelm II fremlagt sit sociale program. Den 31-årige kejser, der kun havde været på tronen i to år, ville gerne gøre sig populær hos sine undersåtter og ville samtidig skabe en good-will for Tyskland i udlandet ved at give sine sociale bestræbelser international resonans. Europa skulle høre den unge kejsers humane fredsbudskab. – »Der Majestät braucht Sonne« kommenteredes initiativet fra mindre beundrende landsmænds side.

C.F. Tietgen mellem sine to delegationsmedlemmer. Til venstre kemikeren, senere arbejdsinspektør Haldor Topsøe (1842-1935), bedstefader til den nulevende civilingeniør Haldor Topsøe (f. 1913). Til højre den 43-årige Ludvig. Billedet er taget under Kejser Wilhelm 2.s internationale arbejderbeskyttelseskongres i Berlin, marts 1890. De tre herrer udgjorde Danmarks officielle delegation, og denne opgave blev for Ludvig en slags indvielse til hans senere arbejde med sociallovgivningen.

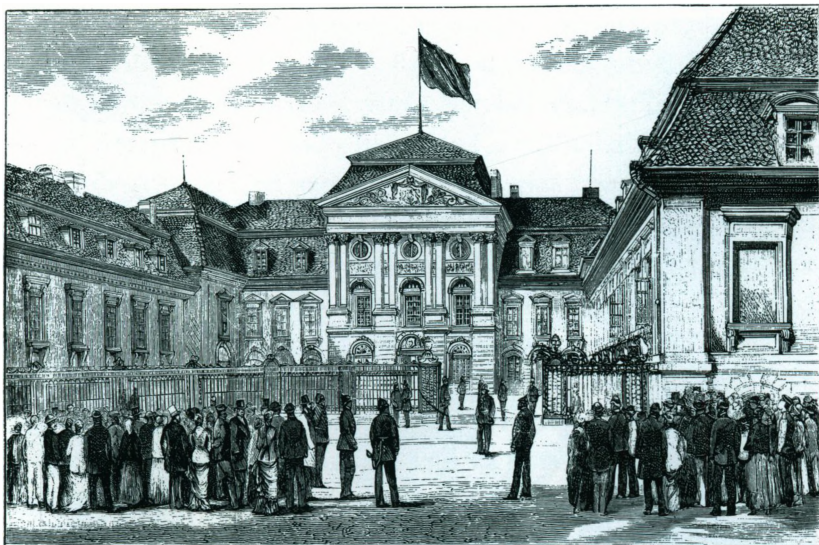

Blandt disse var først og fremmest BISMARCK. Kejserens initiativ kom ganske på tværs af den nu 75-årige diktators ønsker og forestillinger. Siden 1878 havde han med sin undtagelseslov »*Socialist-loven*« fået forbudt det tyske socialistiske parti og knægtet dets presse, og derefter havde han med sin ret vidtgående og velgennemtænkte tyske sociallovgivning i 1880 søgt at tage vinden fra socialisternes sag. Dette forløb skulle den unge kejser ikke have lov at forkludre. Det var allerede svært nok at holde den socialistiske bevægelse nede!

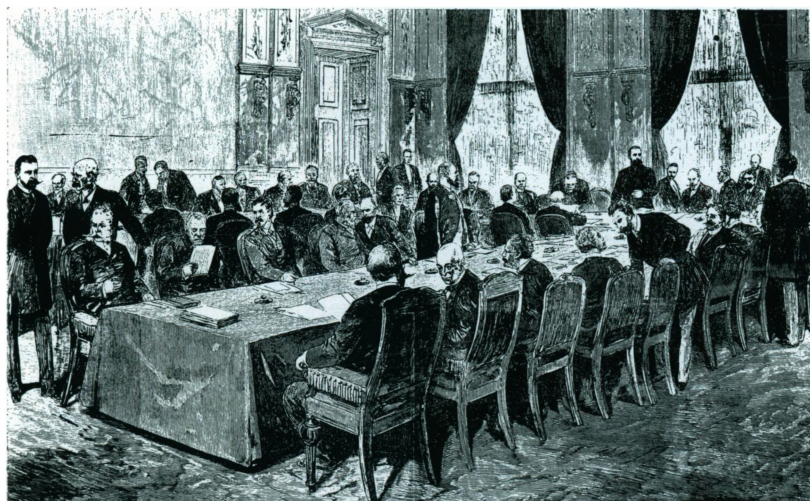
Kejseren havde personlig formuleret sine tanker som prisværdigt gik ud på bl. a. at afskaffe søndagsarbejde på fabrikkerne og at begrænse kvinders og børns arbejde. Bismarck havde uden større takt karakteriseret kejserens program som »*humanitetsfjanteri*« og ønskede ikke at gå et skridt videre, end der var gjort i lovgivningen af 1880. Da socialistlovens forlængelse imidlertid til Bismarcks grænseløse fortørnelse blev nedstemt i rigsdagen sidst i januar 1890, var forholdet mellem kejser og kansler tilspidset yderligere umiddelbart før kongressens åbning.

Denne interne splid hos værtsfolkene var ikke kendt af ret mange af de indbudte, men den var naturligvis ikke videre lovende for kongressens resultater. På den anden side ventede ingen af de indkaldte europæiske industristater, at en sådan forhandling kunne få andet end en forberedende, orienterende karakter. Denne indstilling understregedes yderligere af det faktum, at alle delegationer udelukkende var sammensat af sagkyndige, uden nogen form for diplomatisk repræsentation. Derved var egentlige vedtagelser jo på forhånd udelukket.

Ingerslev havde instrueret den danske delegation om at være yderst tilbageholdende. Ingen vidste bedre end han, at de problemer, programmet indeholdt, i princippet ikke var meget forskellige fra dem, konseilspræsident ESTRUP kæmpede med i Danmark: forsøg på at gennemføre en velgennemtænkt sociallovgivning hen over hovedet på en stadig voksende arbejderbefolkning. Det var jo ikke noget, man sådan kunne ordne på en kongres. At nægte at deltage i kongressen ville på den anden side være politisk utænkeligt.

Arbejderbeskyttelseskongressen i Berlin 1890 blev holdt i kongressalen i Rigs-kancelliets palæ, hvor Bismarck også havde sine kontorer. – I samme sal var den berømte europæiske kongres i 1878 blevet holdt. – Træsnit i Illustreret Tidende.

Kongressens åbningsmøde den 15. marts 1890. Det blev den tyske handelsminister, der kom til at oplæse Kejsereens tale, da Kejseren selv i sidste øjeblik på grund af uoverensstemmelse med Bismarck blev forhindret i at møde. Det kan være Tietgen, der sidder mellem Bramsen og Topsøe helt i forgrunden. – Originaltegning af H. Lüders i Illustrierte Zeitung 1890.

Arbejderbeskyttelseskongressen åbnedes i kongressalen i Rigs-kancelliet i Berlin den 15. marts 1890 med et halvt hundrede gæster fra England, Frankrig, Belgien, Østrig, Ungarn, Schweiz og de nordiske lande. Åbningstalen holdtes til alles forbavelse *ikke* af den ellers gerne talende kejser, men – i kejserens navn – af den tyske minister, friherre HANS HERMANN VON BERLEPSCH (1843-1926), som havde været hjernen bag den tyske social-lovgivning. Hverken kejseren eller fyrst Bismarck – i hvis palæ kongressen holdtes – var til stede. Deltagerne kunne jo ikke vide, at den unge kejser just denne morgen havde haft sit sidste stormende opgør med jernkansleren og at bølgerne var gået så højt, at kejseren på et vist tidspunkt havde frygtet at få sit eget blækhus i hovedet.....

Kongressens tema havde kejseren selv formuleret således:

»Drøftelse af en række spørgsmål vedrørende den arbejdende klasses stilling, for at se – som det så smukt hed – om det ved at indføre visse ensartede foranstaltninger vil være muligt at gennemføre en varig forbedring af arbejderklassens livsforhold.«

Kongressen, som strakte sig over næsten 14 dage og som arbejdede i mange afdelinger og sektioner med besværlige valg af ledelse i hvert enkelt udvalg, opnåede naturligvis kun meget beskedne resultater. Det viste sig, at alle de øvrige landes repræsentanter var instrueret om at vise samme tilbageholdenhed som den danske delegation. Den franske talsmand meddelte endog rent ud, at man i Frankrig betragtede et forbud mod fabriksarbejde om søndagen for aldeles uigennemførligt!

De ydre rammer for det store internationale opbud var derimod upåklagelige. Der var arrangeret talrige festmiddage, og deltagerne blev alle indbudt til overdådigt taffel hos kejseren og kejserinden for at møde hele spidsen af den tyske statsledelse. Kun Bismarck glimrede fremdeles ved sit fravær. Kejseren gjorde i øvrigt megen stads af Tietgen, som han underholdt sig længe med. Ved tafflet sad den danske finansmand lige over for den aldrende general-feltmarskal HELMUTH VON MOLTKE, og her gik naturen for én gangs skyld over den diplomatiske Tietgens gode optugtelse. Han betroede sin tyske borddame, at han stadig af et godt hjerte hadede

På Arbejderbeskyttelseskongressens sidste dag tog Bismarck afsked med Berlin for stedse. Hans sidste besøg gjaldt – demonstrativt – Kejser Wilhelm 1.s gravsted. Han ville vise sin gamle herre en sidste ære. Ham havde han tjent med glæde – ikke sønnesønnen, den overmodige Wilhelm 2. – Tegning i Illustrierte Zeitung.

Moltke for hans indsats i kampen mod Danmark i 1864, når man tog i betragtning, at Moltke skyldte Frederik VI sin gode, militære uddannelse i Danmark.

Ved slutningen af kongressen rygtedes det, at Bismarck havde begæret og fået sin afsked. Den gamle kansler havde omsider er-

kendt, at han havde trukket det korteste strå i opgøret med Wilhelm II. »*Nu gik lodsen fra borde*«, som det senere hed i de engelske vittighedstegninger. Den store statsmand trak sig tilbage for steds til sit gods Friedrichsruhe. Morgenduelige kongressister kunne på kongressens næstsidste dag se jernkansleren vinke farvel til de bestyrte berlinere, hvem konflikten hastige udvikling var kommet lidt bag på. Før Bismarck forlod byen havde han dog – for at tirre kejseren, som han ikke søgte afskedsaudiens hos – nedlagt en prægtig krans på Wilhelm I's grav for at vise, *hvilken* tysk kejser, han virkelig agtede og ærede.

Kongressen afsluttedes med vedtagelse af en almindelig resolution, hvori det udtaltes, at alle deltagerne forpligtede sig til – hver i deres land – at virke for sociale fremskridt i den ånd, kongressen havde været ledet.....

Tietgen var for så vidt ikke forbavset over de store anstrengelsers små resultater. Heller ikke han havde noget øjeblik ventet, at tidens største og mest komplicerede lovgivningsspørgsmål skulle kunne løses på denne måde, men havde ligesom den danske regering betragtet det som udelukket at sende afbud. I sine egne erindringer omtaler han ikke kongressens saglige arbejde med ét ord, men dvæler måske til gengæld lovlig længe ved sin personlige succes hos kejserparret.

For Ludvig og Topsøe var kongressen nok af væsentlig større betydning. Den blev en virkelig »ildprøve« for dem. De følte den som en indvielse til et arbejde, der måtte blive en livssag for dem begge. For dem var resolutionen på afslutningsmødet absolut ikke en tom frase.

Det blev da også Haldor Topsøe, der senere kom til at stå som den drivende kraft i afskaffelsen af børnearbejdet i Danmark, og det blev ligeledes ham, der med rette fik hovedæren for udformningen af *Fabrikloven i 1901*, som Ludvig i øvrigt kom til at kontrahere som Indenrigsminister. For Ludvigs vedkommende blev det først og fremmest – som vi senere skal se – *Ulykkesforsikringsloven af 1898* – der blev hans indfrielse af kongresløftet.

Uafhængig frisindet højremand

»Bramsen mangler ikke blik for det delvis berettigede i Socialdemokratiets fordringer«.
(Th. Graae 1892).

Ludvigs første forbindelse med det politiske liv indledtes, da han før folketingsvalget i 1886 skrev en anonym valgpløje for *Højres Arbejder- og Vælgerforening i København* for at sikre general JESPER BAHNSONS og højesteretsassessor FLORIAN LARSENS valg i København.

Denne vælgerforening var grundlagt i 1881 af en manufakturhandler EMIL RYSEL (1846-1923) på Nørrebro. Med bistand af professor CARL GOOS, der var højres folketingsmand i Københavns 5te kreds, var den idealistiske forening ret overraskende blevet spændt for højres propagandamaskine og nåede midt i 80'erne op på næsten 30.000 medlemmer. Ordet »arbejder« i foreningens navn var ingenlunde bare pynt. Ca. 10.000 ældre Nørrebro-arbejdere støttede den, men socialdemokraterne yndede at sætte udråbstegn efter »arbejder«, når de skrev om foreningen.

Ludvigs pløje, hans første officielle publikation, var inspireret af den mislykkede smedestrejke kort forinden og hed »*Et alvorssord til arbejderne*«. Den radikale journalist TH. GRAAE kaldte pløjen »en fraseflom«, og når sandheden skal frem, må det indrømmes, at dette propagandaskrift hverken i stil eller indhold var noget mesterværk. Navnlig røbede pløjen i hele anslaget, hvor svært Ludvig havde ved at ramme en tone, der måtte forekomme en arbejder naturlig. Skriftet var tillige en helt klar bekræftelse på, hvor fjernt og uforstående Ludvig stod over for åndsradikalismen og den hørup-brandede litterære linje. Pløjen udkom samme år i to oplag.

Det nystartede *Politiken* bragte i disse år EMILE ZOLAS banebrydende, social-realistiske romaner som føljeton, og netop da Ludvig skrev sin pløje, glædede bladet sine læsere med romanen »*Germinal*« som daglig læsning.

Højres store optog passerer Kongens Nytorv på Grundlovsdagen 1887. I disse Estrups provisorieår kunne de konservative samle indtil 25.000 tilhængere – mænd, kvinder og børn – til de årlige, imponerende demonstrationstog. De gav et overdrevent indtryk af partiets levedygtighed. – Samtidig tegning af K. Gamborg.

Som et led i kritikken af venstre og for at vinde arbejderne for højre, hældte Ludvig i sin pjeces en skraldespand i hovedet på Zola med følgende ordvalg, der klart røber hans yngre dages stive, hastemte tone, som han så let forfaldt til, når han ville give sine ord vægt:

»Og da skulle I vide, arbejdere, at foruden hvad denne roman allerede har bragt Eder af uanstændigheder, ville I om kort tid få ting at læse, der må betegnes som det øverste toppunkt af råhed og gemenhed; skildringer, som enhver ægtemand og fader kun med gysen kan se bragt over sin dørtærskel...«

Det kan på den anden side næppe forbavse, at Hans Excellence, konseilspræsident Estrup glædede sig over dette propagandaarbejde og i samme anledning indhentede nærmere oplysninger om den unge Bramsen.

Selv om han i disse år ofte blev taget med på råd som forsikrings-specialist af den ene og anden politiker – således som tidligere nævnt af CHR. BERG i 1890 om Ulykkesforsikringsloven, og også bistod

EDVARD BRANDES, der var formand for Folketingets Sygekasseudvalg – havde han dog aldrig nogen sinde selv bekendt egentlig politisk kulør.

Det havde han efterhånden også svært ved! For det første var han en større saglig begavelse end man normalt mødte i politik i hine tider, og derfor blev selve *sagen* for ham det vigtigste. Dernæst gør man ham næppe uret ved allerede her at fastslå, at han var blottet for egentlig politisk instinkt. Hertil kom endelig, at lige så optaget han var af at yde arbejderne social ret og retfærdighed, lige så fast blev han stikkende i det bourgeoisimiljø, hvori han var opvokset. – Hans datter Camilla har mange år senere givet den bedste karakteristik af dette hans politiske dilemma, som fulgte ham i hele hans politiske karriere. Hun skriver:

»Far snakkede altid om »sine arbejdere«. Vi forstod ikke, hvad han talte om. Far kendte jo ingen arbejdere. Der har aldrig været en arbejder i vort hjem!«

FREJLIF OLSEN rører også ved et centralt punkt i sin nekrolog over Ludvig i Ekstrabladet 1914:

»Han ville gerne yde de fattige en hjælpende hånd, men det skulle være en faderligt beskyttende hånd, en gave fra oven.«

Til dette billede af den splittede Ludvig kan måske også føjes den radikale TH. GRAAES mere facetterede karakteristik af ham i bogen »Moderne Profiler« allerede i 1892:

»Bramsen er alt andet end socialdemokrat, men er uhildet og kundskabsrig nok til at indse, at socialismen ikke kan bekæmpes med banale fraser og intetsigende ukvemsord. Han mangler ikke blik for det delvis berettigede i Socialdemokratiets fordringer, hører ikke til de politiske sysovere, der anser enhver strejke for at være af det onde.«

Selv ville Ludvig helst opfattes som en neutral fagmand, og indtil 1892 betragtedes han også oftest sådan, ja, selv den hørupske avis omtalte ham endnu dengang ganske velvilligt. Ud over den nævnte pjece havde han ikke vist højre nogen særlig bevågenhed, tværtimod havde han allerede dengang polemiseret med den estrupske indenrigsminister INGERSLEV om det oprindelige udkast til Ulykkesforsikringsloven.

I denne ret velafbalancerede neutralitet skete der en afgørende ændring i 1892.

Da konsul P. RECHNITZER i Aalborg i marts 1892 – på en kreds af aalborgenseres vegne – uden nogen sinde at have truffet Ludvig – skrev til ham og opfordrede ham til at stille sig som byens konservative folketingskandidat, gav Ludvig omgående et velbegrundet afslag.

Han sagde rent ud, at han ikke ville kunne følge højres rigsdagsparole i tykt og tyndt og hævdede, at han formentlig kunne gøre lige så stor faglig nytte *uden for* rigsdagen som indenfor. Dernæst – hvad sandt var – at han allerede havde for meget at gøre og endelig, at henvendelsen forekom ham lidt febrilsk i betragtning af, at der kun var få uger til valget. Til slut bemærkede han, at hvis der i Aalborg virkelig var 1.100 højrestemmer, og dertil 1.600 oppositionsfolk, antagelig fordelt på en socialist og en venstre kandidat, måtte valget da ligge så sikkert, at det måtte være muligt at opstille en mere professionel kandidat.

Men Aalborg-konsulen tog ikke et nej for svar. I et nyt brev ramte han psykologisk plet ved at understrege, at man netop i Aalborg havde ønsket at opstille Ludvig som *uafhængig, frisindet højremand*.

Et sikkert politisk instinkt burde have sagt Ludvig, at man måske nok kunne blive *valgt* på det grundlag, men næppe på længere sigt skabe de ønskede politiske resultater under en sådan diffus, politisk flagføring. Men nu accepterede han, og tre uger efter var han opstillet i Aalborg amts 2. valgkreds til det valg, som fandt sted i april 1892. Hans modkandidater blev socialdemokraten, redaktør MARTINUS MORTENSEN og den moderate venstremand, proprietær HENNING PLESNER.

I sin store og velformede valgtale slog Ludvig ikke bare på sin upolitiske fortid og sin uafhængighed, men også på sin saglighed og gode indsigt i handel, søfart og sociallovgivning, en sagkundskab, som kun var sparsomt repræsenteret på tinge. Talen mandede ud i en typisk koket afslutningsløjfe, som man næsten kunne høre, at han havde nydt at binde.

Ærede Vælgere,

som osse Fremskridt jævnsides Fred og Ro i vort kjære Fædreland,
bør i Dag absolut stemme paa Højres Kandidat

Direktør Bramsen,

der er en meget moderat Mand med fortrinlige Evner til at udføre
Rigsdagsgjerning.

At Hovedslaget ved Stemmegivningen kommer til at staa imellem
D'Her. Bramsen og Socialdemokraten Mortensen er ganske klart, og
Valgets Betydning for vor By og Omegn turde dermed være fastslaaet,
thi Jngen vil drifte sig til at paaftaa, at en Socialdemokrat kan udrette
noget i den lovgivende Forsamling, mindst naar der er Tale om Jern-
baneanlæg og dermed beslægtede Interesser.

Ærede Medborger!

Swigt da ikke i Dag, men mød inden Kl. 3 Eftermiddag for at
stemme paa

B r a m s e n

og tag Nabo og Gjenbo med, efterfom det kan komme til at dreje sig om
en enkelt Stemme.

Opmærksomheden er over det ganske Land henvendt paa Aalborg
By i Anledning af dette Valg, og enhver Vælger bør derfor bidrage sit
til at

Aalborg Amts 2den Valgfreds sender

Direktør Bramsen

ind i det danske Folkething som Kredsens Repræsentant.

Aalborg, den 20de April 1892.

Højres Organisation.

*Konsul P. Rechnitzer bakkede som lovet sin højrekandidat godt op med letfattelige
løbesedler ved folketingsvalget i den nordjyske hovedstad april 1892. Ludvig blev
da også valgt med 1.240 stemmer.*

»Idet jeg beder de vælgere, som ønsker udvikling og fremskridt, og som have tillid til mig, om at give mig deres stemme, lover jeg at være Dem en trofast og arbejdsom repræsentant, dersom De ved Deres valg betror mig Deres interesser.

De, som derimod vugge sig i tomme drømme om en hel ny statsordning og et nyt samfund, hvor der venter kommende slægter megen nydelse og lidet arbejde og som derfor forkaster reformlove, som blot forsinkende drømmenes opfyldelse – de vil ikke i mig finde nogen repræsentant på tinge – men de har heller ikke brug for nogen sådan.«

Ludvig blev valgt! Han fik 1.249 stemmer og oppositionen splittede som ventet de 1.650 kontrastemmer på de to øvrige kandidater med 1.219 til socialisterne og 400 til venstre. Det var Ludvigs held, for begge de tabende parter betragtede en højresejr som det størst tænkelige politiske nederlag.

I den før citerede artikel af Th. Graae slipper Ludvig heller ikke for kritik for sin placering af sig selv som »uafhængig højremand«:

»Gudbevares, Hr. Bramsen kan nok falde på at indtage en særstilling i en enkelt sag, ej heller vil han måske være bange for til tider at være enig med sin studenterkammerat, dr. Edvard Brandes. Men han vil ikke vove sig langt ud, han vil kun for en stund krydse op imod vinden. Trækker det først op til en alvorlig storm, så søger han læ bag Nelleman-Dinesens ryg. Thi Hr. Bramsen véd, at den, der herhjemme vil reussere i det afgørende øjeblik, må følge magthaverne gennem tykt og tyndt!«

Men bortset fra hans dybe og ægte interesse for at løse det moderne danske industrisamfunds sociale problemer systematisk, praktisk og retfærdigt, var Ludvig naturligvis konservativ til marven. Hvordan skulle han være andet? Han var det allerede i kraft af sin opdragelse. Hans ærkekøbenhavnske familie, der allerede nu sled stenbroen i fjerde generation, havde ingen – blot teoretisk – tilknytning til nogen af venstres fraktioner. Det, der skulle have ligget ham nærmest, den åndsradikale retning i 70'erne og 80'ernes Kø-

---

Højres frisindede folketingskandidat i Aalborg den 20. april 1892 – ifølge den lokale anbefaling: »en meget moderat mand med fortrinlige egenskaber til at udføre rigsdagsgjerning«. – Samtidigt fotografi.

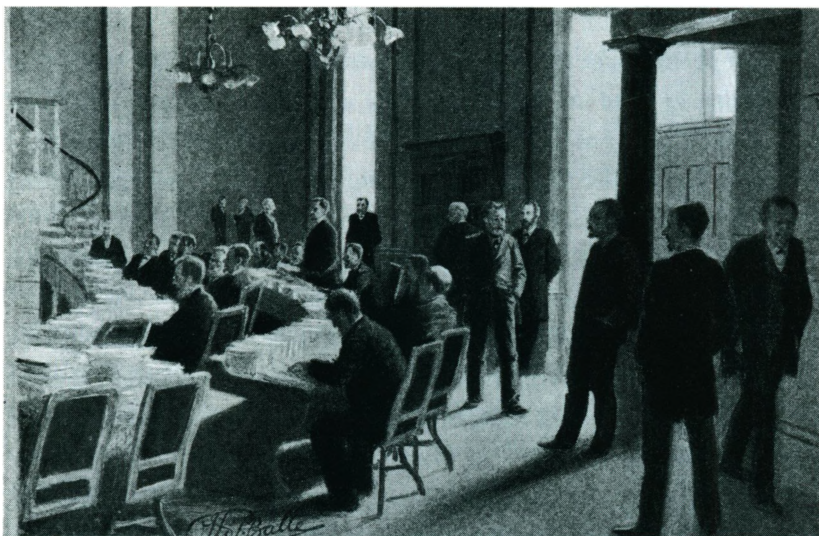
benhavn, var ham – som tidligere nævnt – inderligt imod. Hele hans stærkt victoriansk prægede moralopfattelse rystedes selv i moden alder ved disse menneskers letsindige snak om erotisk frihed.

Også over for socialismens ideologi stod han fremmed. Han betragtede rent ud KARL MARX's teorier som vranglære. Naturligvis erkendte han sin egen tids store sociale problem som resultat af »den kapitalistiske produktionsforms ejendommelighed.« Det stod ham helt klart, at det var samfundets pligt at løse disse spørgsmål – gerne ved hans eller anden sagkyndig hjælp! Men på dette punkt var han alligevel mere påvirket af Bismarck end han formentlig selv ville vedstå, for hans konklusion var den samme som kanslerens: *Reformarbejdet måtte aldrig overlades til arbejderne selv, for det forstod de sig af gode grunde ikke tilstrækkeligt på.*

Gennem to valgperioder à 3 år fra 1892-98 sad Ludvig som Ålborgs højrerrepræsentant i Folketinget. Endnu i 1892, i den estrupske provisorietids slutning, havde højre – foruden flertallet i Lands-tinget – fremdeles 31 mand i Folketinget. Ludvig havde ved sin indtræden ikke haft politisk flair nok til at forudse, at antallet af højres folketingskandidater systematisk ville synke ved hvert af de følgende valg for at ende med katastrofen den 3. april 1901, som blev signalet til systemskiftet. Havde han kunnet forudse, at der kun levedes det hensygnende, splidagtige parti 8 kandidater i Folke-tinget i 1901, og at han selv – som nyopstillet – skulle blive vraget ved samme lejlighed, havde han måske holdt sig tilbage i 1892.

Glimtvis følte han vel nok ved de daglange møder i Folketings- salen i Fredericiagade, at han havde spændt sin store, faglige kraft for en gal vogn ved at stille sit reformprogram til rådighed for et parti, som jo i realiteten kun holdt skansen, fordi konseilspræsiden- ten – i alle tilfælde indtil 1894 – alene kunne holde statsmaskineriet i gang ved hjælp af sine provisoriske love og i øvrigt – ligesom Kongen – pure nægtede at acceptere folketingsparlamentarismens princip.

Lad os give Ludvig ordet selv: I et notat 1. juledag 1893 møder vi ham som den trætte og overbebyrdede mand, skønt han endnu kun har siddet i tinget et års tid!

Nederste ende af folketingsalen i den midlertidige rigsdagsbygning i Fredericia-gade, nu Østre Landsret. Det er formentlig den nyvalgte Ludvig, der står op ad væggen ved udgangen. – Tegning i Illustrerte Tidende af Otto Balle 1892.

Snapsstinget i den midlertidige rigsdagsbygning, der blev taget i brug efter Christiansborgs brand 1884. Restauranten rummede ingen luksus, der kunne friste til at skulke fra møderne. – Tegning som ovenfor.

»For verden står jeg i al fald som en slags lykkens yndling, men den ser jo også kun på overfladen og kan ikke vide noget om, hvad ofre der er bragt af den enkelte, og hvad det koster at nå sine mål. Men som sagt, uret er det ikke at påstå, at jeg måske endog billigere end andre, der har stræbt lige så ærligt som jeg, er nået til en relativ uafhængighed og til at gøre min mening gældende i det samfund, hvori jeg lever.

Så er der jo det huslige, det rent private, hvor jeg ved en elsket hustrus side hidtil kun har haft glæde af mine børn og mit hjem.«

Men helt ubesværet er Ludvig ikke længere. Han er ikke tilfreds med sønnen Axel, i hvem han ser sit eget udtrykte billede i samme alder, og han er også ked af alt det besvær den store families dagligliv medfører.

Det drejer sig om »Maries voxende gjenvordigheder i det huslige liv, der forbitres hende en del ved de næsten utålelige tyendeforhold, som alle lever mere eller mindre trykkede under. Det hænger jo nøje sammen med den hele sociale opløsningstilstand, hvori man lever, men alligevel kan jeg blive bedrøvet ved at tænke på, hvor svært Marie har ved at holde sig åndelig talt oven vande og ikke synke ned til at blive vågekone eller vogter for tjenestefolkene og slave af døtrene og deres krav og fortabe sig i det daglige, huslige vrøvl – hun som jeg netop havde håbet – skulle få tid og ro til at tænke lidt på sig selv.

Jeg har solgt mine ejendomme her på Frederiksberg og i går – sammen med svigermoder – fejret den sidste jul her i dette hus »Villa Luno«, hvori vi snart har tilbragt 12 gode og lykkelige år. Men det er mig for besværligt at bo helt herude og bevæge mig mellem Frederiksberg og Rigsdagen i Fredericiagade, jaget og plaget, som jeg virkelig er.

Måtte det nye år (1894), som snart oprinder, bringe mig lidt mere ro. – Jeg var langt raskere og stærkere i fjor end i år, og sommetider lægger jeg ligefrem henderne i skødet, stirrer ud af mit store spejlglassvindue, og mens øjet hviler på den grønne plæne, de nøgne træer og de forgyldte agern på jerngitteret, spørger jeg mig selv, hvorledes alt dette som jeg her har skrevet om – og meget mere, som jeg ikke har omtalt – hvorledes skal det ende!«

Allerede efter halvandet år i Folketinget overvejer han – i 1894 – at benytte resten af valgperioden til privat at indbringe – som det var almindeligt dengang – hele sit kompleks af sociale lovforslag og der-

efter at gå ud af tinget og stå til rådighed som udenforstående specialist efter at have sikret sig, at samtlige forslag virkelig kommer frem.

Han havde nemlig efterhånden udarbejdet forslag til et helt socialt system. Mest optaget var han af sit lovforslag om »*Arbejdsretter og Enighedskamre*«, som han havde udformet efter engelsk forbillede og som professor Goos senere kaldte »et meget betydeligt lovforslag«, hvori *forligsmandsbegrebet* for første gang optrådte i dansk arbejdsret. Men yderligere var han klar med en ny *fabriklov*, som Haldor Topsøe i det væsentlige havde udformet, dernæst en ny og tidssvarende *lærlingelov*, en *brugsforeningslov*, og endelig hans særlige yndlingsområde *Arbejdernes Ulykkesforsikringslov*, som var hans egen originale udformning.

Men efter den første halve valgperiode i Folketinget måtte han samtidig erkende, at hans resultater ikke stod i forhold til de ofre af tid og kræfter han havde lagt i udarbejdelsen af sine forslag. Og samtidig var han oprigtig rystet over folketingskollegernes ringe indsigt i selv temmelig elementære problemer. Her stak bourgeoisie atter hovedet frem. Han omtaler i sine optegnelser Folketinget som et »*almueting*«, og da han efter sin ministertid atter vendte tilbage til lovgivningsarbejdet, søgte han naturligt ind i Landstinget.

I sin dagbog noterer han i 1893: »*Det er opslidende for en virkelysten mand, der har de nødvendige kundskaber og som elsker sit fædreland, at være medlem af Folketinget, hvor partiforholdene lægger næsten uoverstigelige hindringer i vejen for et virkeligt sagligt arbejde.*« Ludvig føler med rette, at oppositionen utvivlsomt respekterer hans forslag, men ikke ønsker at disse skal gennemføres på *konservativt* initiativ og af en konservativ regering. Højre skal fryses ud! Der skal ikke rækkes dem en finger til et reformarbejde, der kan styrke partiet. *Reformerne skal gennemføres af oppositionen – bagefter!*

Et notat juledag 1895 viser, at arbejdet nu enerverer ham så meget, at han begynder at blive hypokonder. Han skriver nemlig:

»*Jeg selv har atter tilbagelagt et år med skrøbeligt helbred. Mangen aften har jeg lagt mig til sengs med den tanke: »Du døer i løbet af natten.*« *Det har været nervøse lidelser i forbindelse med neuralgie særlig i hovedet. De*

første symptomer viste sig i juni 1894, medens jeg var alene her, da Marie og børnene var i Lønstrup; jeg har overarbejdet mig og kan ikke komme over det; dog har der været november måned, hvor jeg har været rask, takket være bade og jernpiller, men i de sidste 14 dage har jeg atter lidt adskilligt.»

Lidt længere hen på året er han dog mere optimistisk og glad, fordi hans store lovforslag om *Arbejdsretter* og *Enighedskamre* har fået en god modtagelse i Folketinget.

Da både landets arbejdsgivere og arbejderne med samme begejstring slutter op bag forslaget og sender Ludvig takke-resolitioner i massevis, stryger han pludselig trætheden af sig og føler sig ganske sikker på, at hans første, store sociale lov - der skal forebygge og bilægge arbejdskampe - skal blive vedtaget, således at han kan notere sig sit første store resultat.

Under dette optimistiske indtryk lader han sig alligevel genopstille i Ålborg i 1895, og opnår uden de mindste vanskeligheder genvalg. I begyndelsen af januar 1895 gør han status over 1894 og skriver:

»Ganske vist har det været et drøjt år i mange retninger, men alligevel rigt på lykke for mig, i enkelte henseender ikke uden tilfredsstillelse og forventning. Har sundheden end ikke været så god som ønskeligt, må jeg dog sige, at jeg endnu er ved fuld arbejdskraft og at det godt kan gå en tidlang endnu, når jeg sparer noget på mig selv ----- Axel har i sommer ret anstændigt fået 1. del af Artium. Han er nu er halvt hoved højere end jeg; skikkelig, kjærlig og selvglad. Digter og foredragsholder!«

Et år senere må han dybt nedbøjet fastslå, at *Loven om Arbejdsretter* alligevel ikke blev gennemført. Det, der gør ham helt deprimeret, er, at den i sidste øjeblik - efter vedtagelsen i Folketinget - blev standset i Landstinget af hans egne partikolleger, der syntes, at den gav arbejderne for store fordele...

Efter dette chok koncentrerer han sig nu alene om Ulykkesforsikringsloven, som han nu forelægger i sin egen endelige udformning.

Det lykkes ham - den 7. januar 1898 - i hans sidste folketingsår - at få denne lov trukket frelst igennem begge ting i en tilfredsstillende form, der helt afspejler hans store teoretiske forsikringsviden

og mangeårige praktiske erfaringer. Men denne lov – i forbindelse med to parallelle ulykkesforsikringslove for *fiskere* og *landarbejdere* – bliver også de eneste positive resultater af hans drøm om den store socialreform. *Fabrikloven* i Topsøes regi kommer dog igennem i 1901, men derefter må alle Ludvigs øvrige forslag vente til *efter* systemskiftet for så at blive gennemført af oppositionen.

Arbejdet med Ulykkesforsikringsloven havde taget ham 13 år fra han fik standset det første udkast i den tyske form og til han i 1898 havde den færdig i den form, der blev forbillede for en række andre lande og hvis principper består uændret den dag i dag. Men de afsluttende forhandlinger kort før det nye valg i 1898 blev de hårdeste. Han oplevede som ordfører, hvad han selv kaldte »*en kunstig tilvejebragt, partipolitisk, hårdnakket og hensynsløs modstand*«, og ikke bare som sædvanlig fra oppositionen, men også fra en række højremænds side, som på ny fandt, at Ludvig indrømmede arbejderne for store fordele.

Da han kunne forudse, at han ville blive udnævnt til medlem af *Arbejderforsikringsrådet* ved lovens gennemførelse i praksis, blev denne udsigt afgørende for hans beslutning om at udtræde af Folketinget og »*indtil videre forlade politik*«.

Fra 1898 så man ham atter hele dagen i Stormgade, men de fredelige forsikringssysler skulle dog få endnu et overraskende afbræk, som vi i et senere kapitel skal følge.

»Mit statelige hjem«

»Snart ejer jeg et af de stateligste huse i byens omegn«.

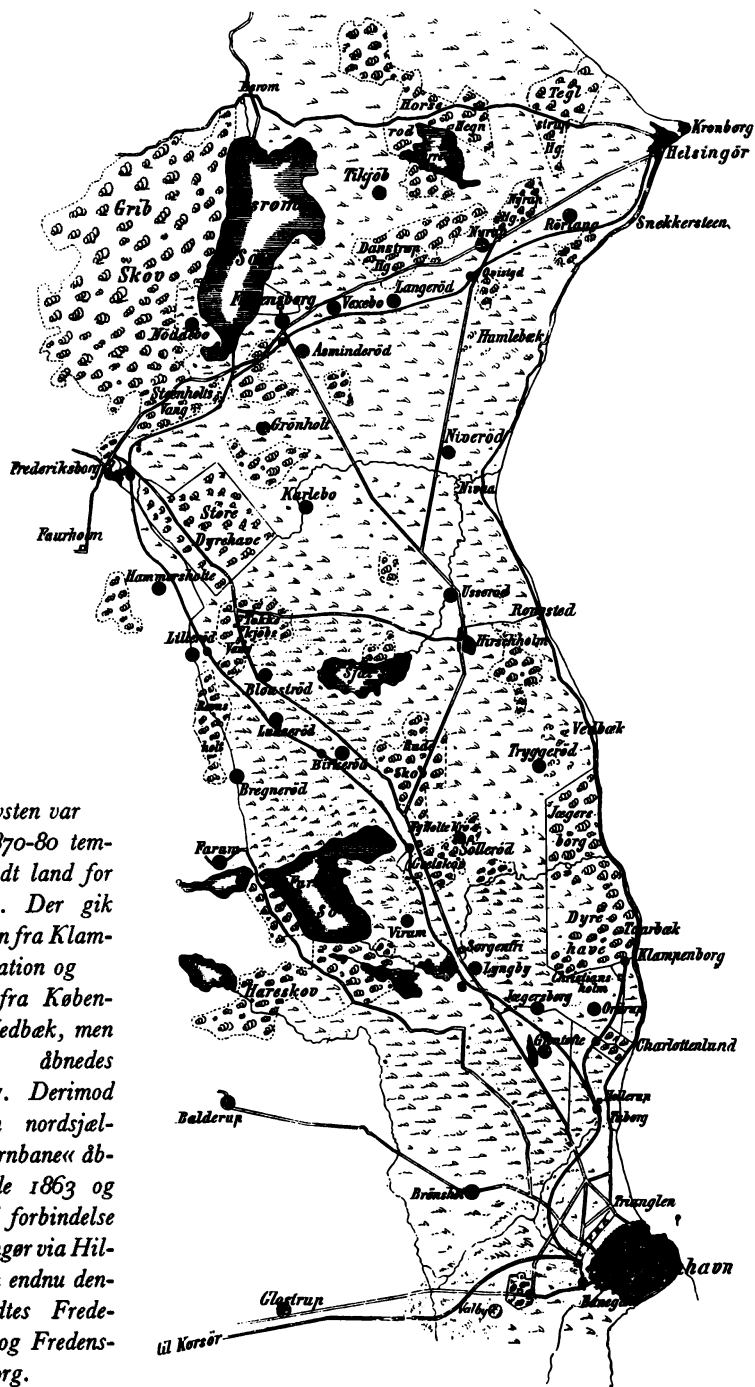
(Dagbogsnotat i 1894).

Ludvig havde i begyndelsen af 90'erne temmelig forudseende og på gunstige vilkår købt en betydelig landstrækning – ca. 4 tdr. land – på søsiden af Strandvejen lidt nord for Vedbæk. Grundene havde i mange år hørt under den yndige – senere nedbrændte og genopførte – 1700-tals lystgård »Hendriksholm«, som lå på Strandvejens modsatte side, et godt stykke inde i landet. Sælgeren var Ludvigs gode forretningsven og senere elskværdige genbo, grosserer CARL H. MELCHIOR (1855-1931) søn af storkøbmanden og H. C. Andersen-mæcenen MORITZ G. MELCHIOR (1816-1884).

Ludvig havde haft flere årsager til købet. I første række havde han ment, at en sådan stor investering netop på dette sted ville være fornuftig, når man tog i betragtning, at kystbanen formentlig skulle åbnes i 1897, og at alle grunde nord for Klampenborg derefter måtte forventes at stige stærkt. Dernæst var han begyndt at finde »Villa Luno« både for trang og for gammeldags til fem, nu snart voksne børn. Endelig vidste han at der hos hele familien stod en særlig glans om Vedbæk fra de herlige ferier i barndommen hos fru Hvidt i »Bakkehuset«.

Fiskerlejet Vedbæk havde før kystbanens åbning to knudepunkter, dels *Kroen*, som lå lidt nord for havnen, og som var målet for dagvognen fra Klampenborg; dels *Dampskibsbroen*, der lå godt en halv kilometer sydligere, ud for den storslåede *Enrum Park*. Parken var åben for offentligheden og derfor mål for mangan københavnervokstur til søs. Dampskibsbroen var livlig trafikeret fra morgen til aften og var tillige mødestedet for promenerende sommergæster.

Vedbæk var nemlig i 1880'erne og 90'erne blevet et yndet feriested. Om sommeren var der en del feriegæster, der lejede sig ind rundt om hos fiskerne, men endnu var det småt med fast-

Øresundskysten var endnu i 1870-80 temmelig ukendt land for København. Der gik dog dagvogn fra Klampenborg Station og dampskib fra København til Vedbæk, men kystbanen åbnedes først 1897. Derimod var »Den nordsjællandske Jernbane« åbnet allerede 1863 og bragte god forbindelse med Helsingør via Hillerød (som endnu dengang kaldtes Frederiksborg) og Fredensborg.

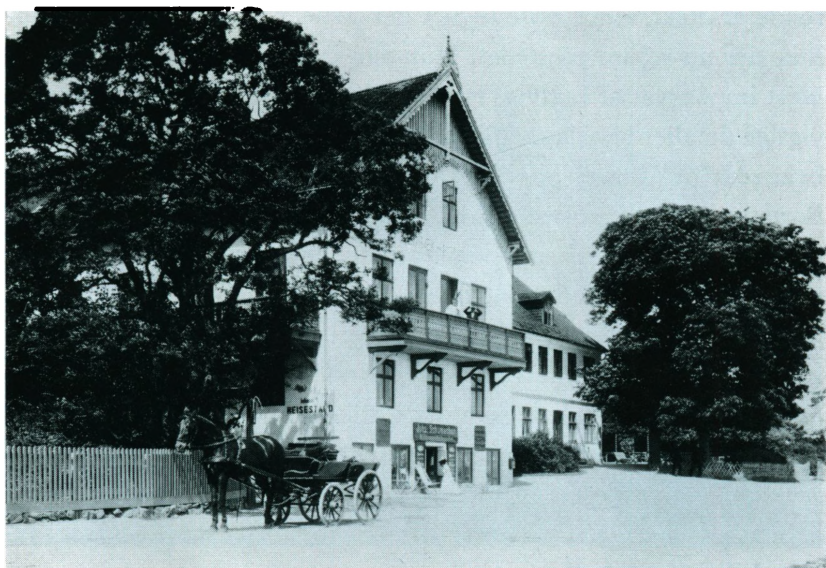
boende københavnere og egentlige sommervillaer. Ud over familien HVIDT, der nu i 3. generation holdt til om sommeren på »Bakkehuset« lige over for havnen og familien MOLTKE, som ejede »Enrum« samt familien MELCHIOR på »Hendriksholm«, lå der i 1892 kun familien SALMONSENS flotte – stadig eksisterende – »Villa Miramar« på pynten ved Dampskibsbroen, og lidt syd for Enrum familien HEINS (Piet Heins bedsteforældres) fornemme, malede trævilla på landsiden, som også eksisterer urørt i dag. Længere nord på – nord for Ludvigs lange strækning langs Øresund – var den kendte vinhandler, etatsråd GEORG BESTLE i gang med at opføre »Strandridergården« i herregårdsstil.

Det var Ludvigs tanke at lade opføre et prægtigt helårshus på en del af den store grund, og derefter at sælge resten af jorden fra. Men til helårsbrug ville huset være uanvendeligt, før banen åbnedes. Ludvig måtte derfor i nogle år bryde sit gamle princip om kun at ville bo ét sted.

På denne baggrund solgte han i 1892 »Villa Luno« til JOHAN PETER GOLDSCHMIDT (senere navneforandring til Guildal) og flyttede ind på en tredjesal på Vester Boulevard 27, lige ved siden af Københavns nye brandstation, bag hvilken man var i gang med at forberede opførelsen af byens nye rådhus. Denne centralt beliggende vinterbolig gav ham kortere vej både til »Nye Danske« og til Rigsdagen i Fredericiagade.

Naboskabet med hovedstadens brandstation var naturligvis spændende for de yngste piger, og det var også storartet at have gratis udsigt til Tivolis fyrværkeri, men alligevel savnede børnene den dejlige have på Frederiksberg og følte sig meget indemurede. For Ludvig selv var brandvæsenets udrykninger altid en nerve-mæssig belastning. En alarm kunne altid betyde brand hos en forsikringstager og tab for selskabet!

Det blev derfor en stor familiebegivenhed, da Marie sommeren 1894 rejste til Silkeborg med sine fire døtre. Det var pigernes første tur ud i verden. Alt var nyt: Kuranstalten med badekonerne, den jyske hede og de mange nye venner og bekendte. Fra Silkeborg drog de videre til Lønstrup, hvor Ludvig – der for første og eneste

Den gamle kro i Vedbæk, som inden jernbaneliniens oprettelse var en vigtig station for den daglige diligence nordpå. Kroen, som lå ud til vejen, blev nedrevet efter 1. verdenskrig. – Fotograf på Det kgl. Bibliotek fra omkring 1890.

gang i sit liv havde indvilliget i en kortere landliggerferie – skulle støde til. Men Marie og børnene kom først og traf hurtig aftale om at leje sig ind hos smeden, der på grund af sin nymodens strikkesmaskine straks af alle pigerne blev døbt »Strikkemanden«.

Alle måltider blev indtaget på »Linnemanns Hotel«, og alle nød den skønne sommer. Ikke mindst Marie. Det var hendes første egentlige ferie i 23 år. Den ældste datter ELISABETH så man mindst til. Hun var begyndt at interessere sig for en ung jurist, hun havde truffet hos familien Hvidt. Han hed NIELS HAAGEN BACHE og var søn af den højt ansete og meget populære maler OTTO BACHE.

Samme efterår begyndte Ludvig at bygge på den smukkeste og højst beliggende del af sin store grund i Vedbæk. Inspireret af nogle oldtidshøje i nærheden kaldte han ejendommen »Vikingehøj«. Efteråret igennem tog Marie med arkitekten på inspektionsture til Vedbæk for at følge byggeriet. De tog med damptog til Klampenborg og derfra videre med heste-dagvognen nordpå. Det var anstrengende ture, men Marie elskede disse udflugter med den charme-

rende arkitekt, som havde tegnet det pæne, italiensk prægede landhus, der nu rejstes på stedet. Hun var så optaget af alt det nye og højest imponeret af Ludvigs rundhåndethed, når det drejede sig om vigtige detaljer i køkkenregionerne. Hun nød, at hun ikke her stedse behøvede at overveje, hvilken løsning, der ville blive den billigste. Børnene har senere fortalt, at de ligefrem godtede sig af henrykkelse, når Ludvig – lidt jaloux – spurgte hende ud om dagens arkitektudflugt. Børnene nød i det hele taget altid, når de følte, at deres mor havde overtaget. Stakkels Marie! Siden den yngste datter ELLENS fødsel havde hun aldrig rigtig været i god form. Nu i efteråret 1894 efter den gode sommer i Silkeborg og Lønstrup, virkede hun helt rask og kry. Ingen kunne endnu ane, at hun kun havde syv år tilbage at leve i. Ingen, undtagen hun selv.

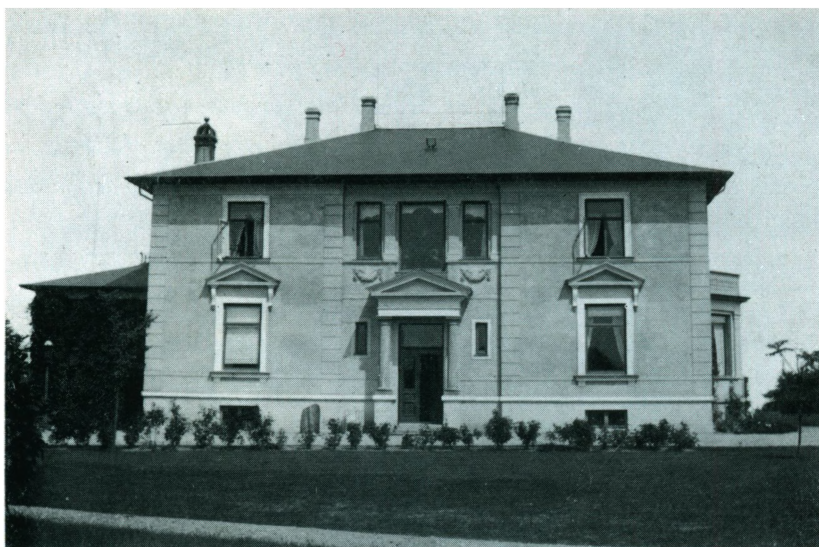
Sent på året i 1894 noterer den travle forsikrings- og folketingsmand i sine optegnelser:

»Vil Gud, drager vi i tilstundende mai ud i det nye hjem, der muligvis vil blive opholdssted hele aaret igennem, naar den kystbane, vi vedtog (paa rigsdagen) i fjor, er færdigbygget. Jeg har saa et af de stateligste huse i omegnen, beliggende paa omtrent det skønneste sted i vort fædreland og ubehæftet med gjæld uagtet det staae mig i 70.000 kr. Det er dog altid noget. Men det er ingen bagatel af slid og bryderier at bygge, og jeg har ikke haft glæde deraf. Har endnu i disse dage bryderier med arkitekt og entreprenør, som piner en del, uagtet genstandene ikke ere af stor betydning.

Mine bekymringer for Marie er svundne ind. En dejlig sommer i Silkeborg og Lønstrup tilbragte hun med børnene. Det har hjulpet, roligere tyendeforhold ere ogsaa indtrufne. I aften har jeg med hende og alle fem børn været i »Det Kgl. Theater« til »Valkyrien« og »Den lille Hyrdedreng«. Hun var henrykt, da hun kom hjem. Ogsaa pigebørnene arte sig vel og ere flittige og flinke.«

I foråret 1895 stod det store hus færdigt med sin vidunderlige høje skrænt ned mod Øresund og med sin nyanlagte store have ud mod Strandvejen. Ludvig noterer stolt sidst i 1895:

»Sidste mai flyttede vi da til vort dejlige hus Vikingehøj, og det var en herlig sommer for Marie og børnene og vilde have været det for mig med, dersom jeg havde været raskere. Der var flere hundrede mennesker, som besøgte os, og vi have stadig liggende gæster.

Ludvigs nyopførte villa »Vikingehøj« på strandsiden af Strandvejen lidt nord for Vedbæk station. Haven var anlagt på tynd, sandet jord, og det var i starten svært at få den senere så frodige park i gang. Det generede Ludvig, når han hørte sin have omtalt af forbigående cyklister: »Der skal du sgu se en skaldet have«.

Marie er lykkelig og sød; vor eneste uoverensstemmelse er, af og til, at hun bruger for mange penge, men det er dog saa dejligt, at hun ikke er gjerrig og smaalig, naar man blot kan overkomme det!«

Efter en pause på to år opridses Ludvig nytårsdag 1898 atter situationen og giver et lille nærbillede af livet på Vikingehøj:

»Kystbanen aabnedes i august 1897, hvilket muliggjorde vort vinterophold herude.... Denne nytårsdag er jeg for første gang paa Vikingehøj. Det er hjemmesetid, og Marie, Ellen og Camilla kørte netop til Hørsholm Kirke, medens Harriet cyklede afsted sammen med dem paa den maskine, som Carl Henning ifjor forærede dem.

De to raske heste – Junker og Clown – for den aabne jagtvogn og den kasketbærende kusk – det er helt landboagtigt.

Da forbindelsen med jernbanestationen uden hest og vogn vilde volde ulemper, byggede jeg i sommer stald til 4 heste m.m. for 6.000 kr., købte heste og vogne osv., det var en udskrivning paa omkring 10.000 kr., som jeg næppe vilde have kunnet overkomme, dersom jeg ikke i det forløbne aars som-

mer havde faaet solgt en parcel til fabrikant Müller. I det hele er min økonomiske status god. Jeg ejer omkring 200.000 kr. efter status.

Det er en stor glæde for mig, at baade Marie og døtrene føle sig saa vel og ere saa tilfredse herude; det var ganske vist kun efter deres eget ønske, at vi kom til at bo her ogsaa om vinteren, men alligevel kunde det jo derfor godt være, at det ikke var faldet heldigt ud...

Jeg selv har utvivlsomt godt af luften herude, som er renere og friskere, men jeg kan jo ikke nægte, at de mange forretninger og hverv i byen lægge hindringer i vejen for mig, og at de to daglige toure a 1 ¼ time fra dør til dør ere ret anstrengende. Imidlertid gør jeg nu alvor af mit forsæt om at trække mig tilbage fra Folketinget...«

Om sit eget velbefindende gør han ogsaa et notat:

»Helbredet kunde jo være bedre og kræfterne flere, end de ere, men styrtebadene hjælpe jo daglig og Dr. Stage havde ret, da han under min svære sygdom i 1893 udtalte »Bramsen er alligevel seig«. Jeg er jo nu paa den gale side af de 50 aar, saa at jeg ikke længere kan stille saa store fordringer til den fysiske kraft, egentlig syg eller skrantende er jeg ikke, men der slides saa meget paa mig....«

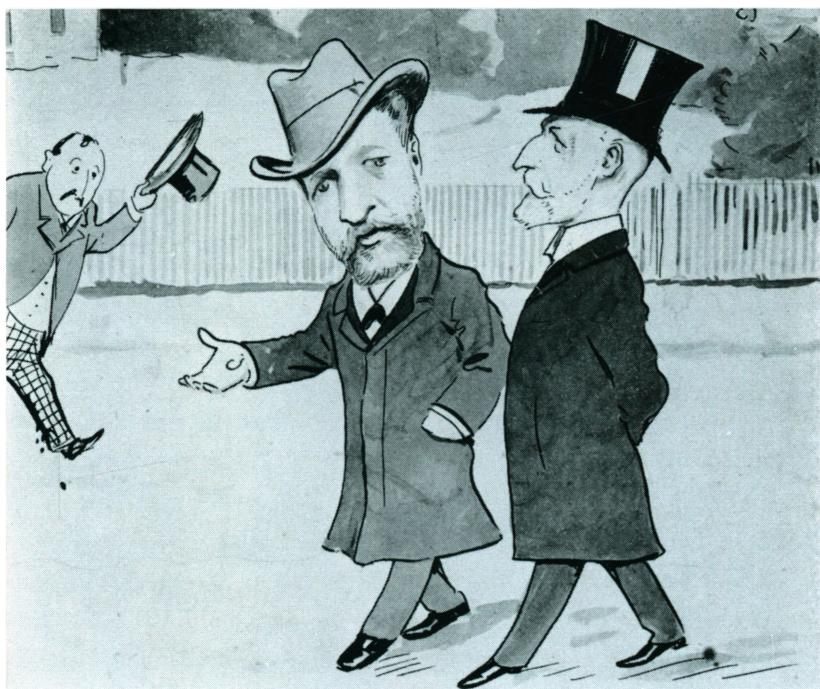
Den 7. november 1898 – fem måneder efter forrige optegnelse – har Ludvig og Marie fejret sølvbryllup, og sent på natten har Ludvig, glad og oprømt, gjort nogle notater:

»Og jeg sidder alene efter festen med hundrede af telegrammer fra baade London, Stockholm, Amsterdam, Malmö, Hamburg og Christiania, Haag, osv., de mangfoldige skrivelser og en højst fortryllende samling af gaver og det skønneste blomsterflor.«

Det har været en herlig dag. Han havde slet ikke tænkt at fejre sølvbrylluppet med andre end børnene, men Marie havde krævet, at det skulle blive en fest med familie og venner.

»Men den umættelige dagspresse kom i strid med hvilken dag det var – den femte eller den syvende – derved fik vort sølvbryllup en publicitet som det ellers umuligt kunne have faaet.

Men det bedste for mig ved vor fest var min Maries glæde. Den var saa stor, at hun for første – vel ogsaa for sidste gang i sit liv – holdt en tale til min pris, som rørte alle de tilstedeværende, saa mange fik taaren i øjet.

Der hilses ærbødigt på to af Vedbæk-Strandvejens nye faste beboere. Til venstre Ludvig som forholdsvis nybegt folketingsmand, til højre hans svoger Frantz Adolph, som nys udnævnt formand for Grosserersocietetet. – Tegning af Alfred Schmidt i »Klods-Hans« omkring 1895.

Børnene udførte en af Axel skrevet kantate, og de var saa søde og taknemmelige, at det maatte have bragt fryd til enhver fader og moder...

Min broder JULIUS holdt talen, varmt og djærvt, og min svoger, FRANTZ ADOLPH talte for børnene. Dr. FRITZ JACOBSEN for mig og JACOB FABRICIUS for os begge.

Vore tjenestefolk vare glade, og jeg gjorde hvad jeg kunde, for at de skulle være det; det er vist ikke almindeligt, at folkene sende bud for at bede herskabet drikke dem til, thi forholdene er almindeligvis fortvivlede; – men mine gjorde det dog!«

Næste dag noterer han glad, at han nu har solgt de sidste grunde af sit store areal uden for »Vikingehøj«s område. Han tilføjer:

»Men naar jeg anteciperer den endelige realisation paa moderate betingelser kan jeg ikke se rettere, end at jeg maa være 100.000 kroner rigere end

forhen, saa at jeg nu ejer 300.000 kroner og ved min død omkring 350.000 incl. livsforsikring. Det er tilstrækkeligt til at sikre min hustru, og jeg kan da lade pengene være penge, dem jeg i og for sig aldrig har interesseret mig for at erhverve uden netop med dette formaal for øje.

Jeg er saaledes, menneskelig set en lykkelig mand, privat, socialt og økonomisk, men jeg er taknemmelig og ydmyg derfor, thi jeg ved vel, at dette er noget som er givet af naade og ikke efter fortjeneste – og det er jo kun de overmodige, som guderne beskæftiger sig med at straffe – maaske jeg saa kan faa lov at gaa fri!»

Året forinden har han taget den sidste af sin faders gamle søstre i huset, den ugifte MINE (1813-98), hvor hun daglig glæder sig over tilværelsen, indtil hun dør samme efterår. Ludvig, der ellers aldrig mere nævner sin fader i sine optegnelser, udbryder spontant og så bedsteborgerligt som gamle Luis kunne have gjort det:

»Fader vil have glædet sig ved at se, hvorledes hans kjære søster henlevede sine sidste dage i mit prægtige hus.«

I 1897 havde Ludvig og Marie besluttet, at deres to døtre CAMILLA og HARRIET skulle tilbringe en vinter i Frankrig, og at Ludvig skulle følge dem derned for derved at få lejlighed til at gense sit elskede Paris.

De to piger trængte til at se lidt af verden. Camilla var 18 og Harriet 16. De mente selv, at de ved afrejsen så meget lidt chikke ud i deres forvaskede bomuldskjoler, men Ludvig havde holdt på, at det var rimeligere at ekvipere dem i Paris end hjemme. Det var i forvejen aftalt, at de skulle anbringes i pension hos Mme RENOULT i Neuilly. Desværre viste stedet sig ikke at være videre velvalgt. Det var absolut ikke noget godt hjem. Manden drak, maden var dårlig, og der var kun ét lille værelse til deling mellem de to søstre.

Ludvig blev en uge i Paris på sit gode hotel på Boulevard des Italiennes, hvor døtrene stillede pænt hver morgen, i håb om, at faderen ville opfylde sit løfte om at gå ud og sørge for deres nye tøj. Camilla, der var den, der livet igennem så mest kritisk på sin far, har senere fortalt, at de aldrig nåede længere end til baglokalerne hos de parisiske mønthandlere, hvor Ludvig i timevis kunne sidde og undersøge napoleonske medaljer. Først ved afskeden lykkedes

Den elskværdige, flittige 43-årige maler Otto Bache (1839-1927), fotograferet i sit atelier i St. Kongensgade 77, i 1882. Det er portrættet af hustruen, fru Clara, f. Haagensen (1846-1927), man ser i baggrunden, og foran står billedet »To hunde ved et frokostbord« fra 1882. Bache selv arbejder på et af sine talrige hestebilleder. Der var 6 børn i ægteskabet, hvoraf Niels Haagen var den ældste.

det Camilla at sikre sig et par lysegrå støvler, medens Harriet reddede sig en hat.

Skønt opholdet i Paris blev en stor oplevelse for de to piger, kunne Camilla ikke tilgive sin fader, at hun senere skulle høre ham prale af, hvor sparsommelige og fornuftige hans døtre havde været. »De brugte ikke mere på fire måneder, end hvad jeg ville have brugt på en glad aften dernede!«

Kort efter døtrenes hjemkomst blev Elisabeth midt i højsommeren gift med sin udkårne, den unge sagfører NIELS HAAGEN BACHE (1869-1953). Ludvig havde ikke fra begyndelsen set på dette parti med synderlig glæde. Bache var, synes han, en tør, bleg jurist med udpræget radikale synspunkter. Men da den unge mand kunne dokumentere en indtægt på 3.000 kr. om året, og da Ludvig ikke ville stå datterens lykke i vejen, gav han køb. Til familien Bramsens sorg og gru fik Bache trumfet igennem, at brylluppet skulle være borgerligt, og på disse konditioner nægtede Ludvig pure at fejre bryllup under nogen form. Kun efter den gamle Otto Baches indtrængende anmodning gik Ludvig og Marie med til at arrangere en beskeden familiefest på »Vikingehøj«.

De unge fik altså deres vilje. Elisabeth tog på bryllupsdagen til byen med toget, kun ledsaget af Camilla, som i sidste øjeblik havde forbarmet sig over den stædige søsters afhængighed af Baches påfund.

På Østerbro station ventede brudgommen i en åben landauer med hvide heste. Turen gik nu til Thinghuset på Blegdamsvej. Her var alle formaliteter ordnet på mindre end 5 minutter. Festtalerne om aftenen var noget beherskede, men det hjalp, da der faldt et ord om, at eventuelle børn muligvis skulle døbes.

Ludvig, der ikke gerne indrømmede noget personligt nederlag, nøjes med at notere, at »*Brylluppet blev en dejlig familiefest*«. Som man senere skal se, skulle dette ikke blive den eneste gang Niels Haagen Baches og Ludvigs synspunkter og livsopfattelse skulle tørne sammen.

Bekymringer med Camilla hører vi først om, da hun kort før julen 1900 fejrer bryllup med dr. med. ALFRED PERS (1865-1928).

Ludvig er lykkelig for denne forbindelse mellem den tiltalende unge læge og hans egen yndlingsdatter. Camilla har året før partout

Husets første svigersøn var den unge jurist Niels Haagen Bache (1869-1953), senere højesteretssagfører og dansk forsikrings højt ansete jurist. Hans radikale indstilling blev dog aldrig videre påskønnet på »Vikingehøj«, og hans forhold til svigerfaderen blev aldrig hjerteligt, skønt de begge var forgrundsfigurer i forsikringsfaget.

Overlæge, dr. med. Alfred Pers (1865-1928), der i 1900 blev gift med Camilla Bramsen. Pers, der var uddannet som kirurg og havde studeret i Wien, Berlin og London, blev en velkendt københavnsk læge med kirurgisk privatklinik på Frederiksberg som han drev i 25 år fra 1901. Ludvig døde på hans klinik i 1914.

villet forlove sig med en noget problematisk ung mand i Vedbæk, som Ludvig – uden begrundelse – har betegnet »uværdig«, og som han simpelt hen ved at yde ham et større kontant beløb har fået til at emigrere til Sydafrika og således fået lempet ud af landet. Med tilfredshed finder Ludvig i sine optegnelser efter Camillas bryllup, at han »i denne sag undtagelsesvis har baaret sig klogt ad«, for at slutte sine faderlige betragtninger således: »Hvor de kvinder dog ere letsindige og lette at lokke, men tillige lette til at fatte nye tilbøjeligheder! Men jeg tvivler ikke om, at hun som gift kone vil blive mønsterværdig.«

Om Marie, hvis alvorlige sygdom der nu ikke mere kunne være tvivl om, skriver Ludvig på bryllupsdagen:

»Min elskede Marie, som endnu holder sig kæk og glad trods den sygdom, der ubønhørligt gnaver hende, fik da ogsaa denne store bekymring fjernet, og

dejligt er det jo ogsaa at se, at svigersønnen har vundet hendes hjerte saa meget....«

Kort efter giver den yngste, kloge og stiltfærdige datter ELLEN sin fader noget at tænke på, da hun afslører sine ægteskabsplaner. Hun er kun 17 år gammel, men hendes udkårne er 44 år gammel, separeret, men endnu ikke fraskilt, og han har to børn, der kun er en halv snes år yngre end Ellen. Hun har truffet ham i toget til København og har underholdt sig med ham om sin hund.

Ellens idol er ingen anden end den velkendte forfatter og apoteker OTTO BENZON (1856-1927), som netop har haft stor succes på sit teaterstykke »Moderate Løjer«. Ludvig kender familien, som unægtelig forekommer ham lovlig radikal. Men det værste er aldersforskellen, selv om det bøder noget, at Benzon er velhavende og uafhængig og helt kan leve som han vil og pleje Ellens skrøbelige helbred.

»Er du klar over, at du kan blive meget ulykkelig, hvis du gifter dig med en saa meget ældre mand?« spørger Ludvig sin beslutsomme datter Ellen. *»Ja, far, men jeg ved helt sikkert, at jeg vil blive meget ulykkelig, hvis jeg ikke gifter mig med ham.«* Så giver Ludvig efter, og det tilsyneladende ulige par bliver gift i april 1901 – for at leve lykkeligt sammen til Benzons død i 1927.

Den tredje svigersøn kom også fra radikale kredse. Det var forfatteren Otto Benzon (1856-1927), der under en optrækkende skilsmisse fra sin kone tabte sit hjerte til den 17-årige Ellen Bramsen. I 1898 blev Benzon skilt fra Emma f. Octavius Hansen (1869-1949). Hun giftede sig 1913 med den senere udenrigsminister Erik Scavenius (1877-1962). I 1901 blev Benzon og Ellen gift og nåede at fejre sølvbryllup kort før hans død i 1927.

Sønnen AXEL aftjener på dette tidspunkt sin værnepligt som orlogsgast, på krydseren »Ingolf«, der sidst i oktober måned 1899 har forladt København på et Vestindientog. Ludvig bliver altid blød om hjertet, når den 22-årige dreng underskriver sine breve derude fra med »*Din eneste søn*«, men han står også ret usikker over for spørgsmålet, hvad Axel egner sig til. Han genkender stadig for meget af sig selv i sønnens lyst til at skrive og digte. Og talenter af den art i familien falder det ham svært at se en fremtid for.

Før systemskiftet

»En ministergerning er uforenelig med mine iagtinteresser og repræsentative forpligtelser«.
(Lensgreve Mogens Frijs i 1896).

Den 1. august 1894 havde Estrup omsider nedlagt sværdet efter 19 års forkæret og beundret, urokkeligt håndfast styre med såvel provisorisk lovgivning som beredent gendarmeri til ro og ordens opretholdelse. I løbet af sit 19-årige styre var det således bl. a. lykkedes ham at løse spørgsmålet om Københavns befæstning efter sit eget ønske – i direkte modstrid med flertallet i Folketinget.

Samme forår havde den moderate del af Venstre indgået et forlig med Højre, som forudsatte, at Estrup skulle *vige* pladsen, når man havde godkendt hans fæstningsværker og bevilget de sidste penge dertil. Yderligere havde Højre lovet at afskaffe gendarmeriet og at nedskære det militære beredskab til opretholdelse af ren og skær neutralitet, samt – sidst men ikke mindst – at afstå fra at benytte sig af provisoriske love i fremtiden.

Estrup var gået med til forliget, dels fordi han var ved at være træt, dels fordi han kunne forudse, at han ikke på længere sigt ville kunne klare socialdemokraterne på samme måde, som han havde behandlet venstremændene.

Det moderate Venstre havde ikke turdet foreslå, at man ved samme lejlighed formelt og reelt skulle anerkende folketingsparlamentarismen som politisk princip. Et sådant forslag – det vidste alle – ville have fået Estrup til at eksplodere. At give Folketingets flertal en forret frem for Landstingets flertal, ville aldrig kunne give den gamle kæmpe nogen fornuftig mening. *Landstinget med sin særlige valgret og sine kongevalgte medlemmer var for ham grundlovens eneste garanti mod rene tåbeligheder.* Kongen burde derfor efter Estrups mening altid udpege sit ministerium ud fra *Landstingets* flertal, for her sad

jo dog ubestridt landets bedst uddannede, mest indflydelsesrige og forstandigste mænd. Det kunne blive en køn regering, hvis man skulle have lutter bønder i Kongens råd....

Den gamle, velmenende, men ærkereaktionære Kong Christian 9. var af ganske samme opfattelse som sin trofaste konseilspræsident og gjorde derfor Estrup til elefantridder ved hans afgang i 1894. Det var tillige Kongens absolutte overbevisning, at ingen – selv efter Grundlovens indførelse – kunne anfægte hans kongelige ret til at vælge sine ministre efter sit eget hoved, endsige bestride, at de bedste ministeremner altid måtte findes blandt godsejere, højere embedsmænd og officerer.

Kongen var i øvrigt ikke alene om disse synspunkter. De deltes af hele højrepartiet. Der var endnu uoverskuelige, sociale afgrunde mellem klasserne i det danske samfund, men efter at socialdemokraterne i 1884 havde fået valgt sine to første folketingsmænd, stod det højrefolkene klart, at man nu måtte være alvorligt på vagt.

I dag kan sådanne synspunkter unægtelig forekomme kortsynede, når man erindrer, at systemskiftet faktisk allerede var på trapperne og blev gennemført i sommeren 1901. Men Højre skulle sandelig også forinden lide mange uventede ydmygelser og direkte nederlag, inden man erkendte udviklingen.

Man kan således kun gentage, at det var synd for Ludvig og hans sociale program, at han havde gjort den til en opgave for Højre, og at dette netop skulle ske på et tidspunkt, hvor han selv skulle komme til at deltage i alle de afgørende nederlag.

Som vi skal se, kom det hastigt hensygnende Højre i de følgende år – trods forliget med Venstre – ikke blot i vanskeligheder med en voksende opposition i Folketinget, men partiet kom endog i splid med sig selv. De tre sidste konservative regeringer, som Danmark oplevede fra Estrups afgang 1894 og til Deuntzers første Venstreministerium 1901, måtte nemlig alle ikke blot dyrt og besværligt forhandle sig til små og store resultater i Folketinget, men endog tage imod den ene kolde skulder efter den anden i Landstinget, hvor en endnu mindre fremskridtsvenlig gruppe konservative stadig havde magten under Estrups ledelse.

Det krævede begejstring og pligtfølelse over for Gud, Konge og Fædreland, at indtræde i disse mindretalsregeringer, som blev de sidste, desperate forsøg på at opretholde et overklassestyre.

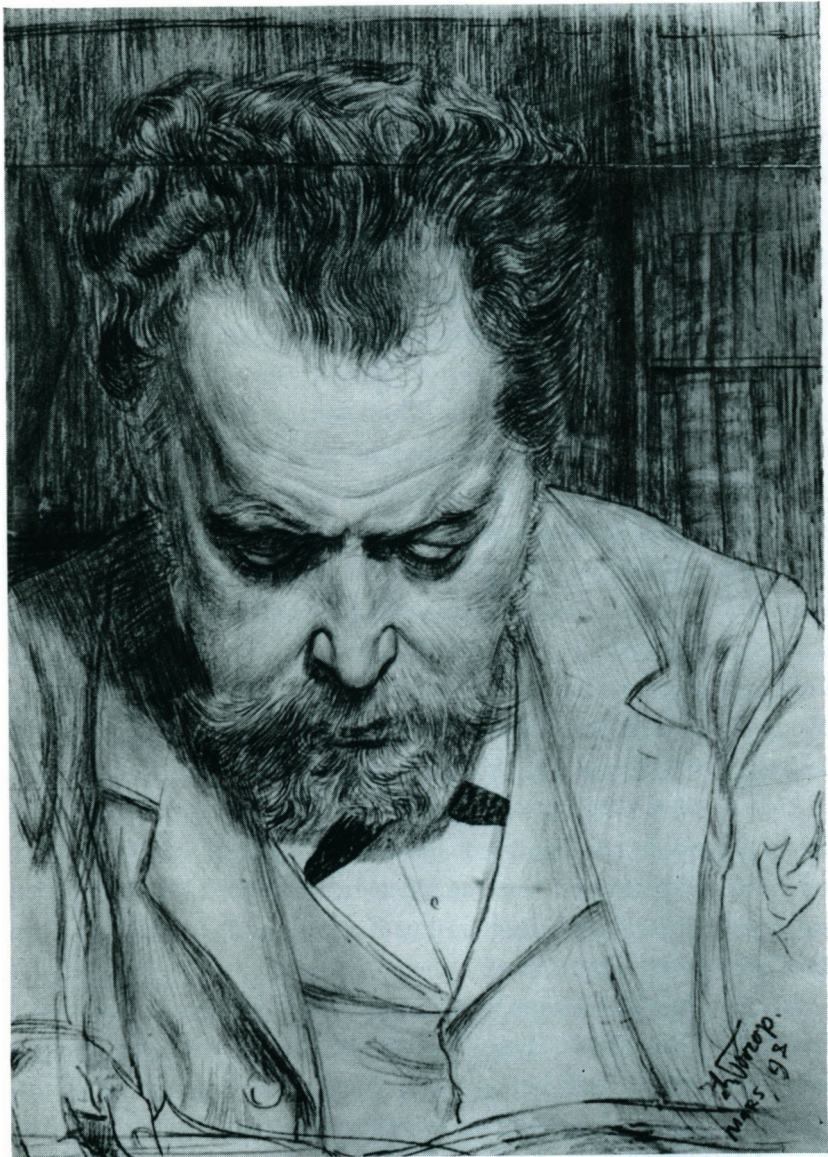
Særlig virksom i forliget i 1894 havde Estrups udenrigsminister baron TAGE REEDTZ-THOTT til Gavnø (1839-1923) været. Han havde været realist nok til at indse, at provisorierne måtte være slut, og at højre måtte forlige sig med de mindst rabiate venstrefolk, de *moderate*. Christian 9. valgte nu ham til konseilspræsident.

Hvis Reedtz-Thott noget øjeblik havde overvejet at optage et par moderate i sit nye ministerium, opgav han det i alle tilfælde hurtigt og gik derefter til den modsatte yderlighed ved at sikre sig en af Estrups upopulæreste ministre, nemlig professor J. NELLE-MANN (1831-1906), der havde forsvaret provisoriets legale holdbarhed. Han indkaldte yderligere Estrups aldrende marineminister, den elskelige NIELS F. RAVN (1826-1910), der havde været marine-minister første gang allerede i 1873, altså før Estrup. Et af Reedtz-Thotts nye fund var den 2 meter høje stiftamtmand i Århus, VILH. BARDENFLETH (1850-1933), søn af Frederik 7.s gamle hofchef. Amtmanden blev kabinettets kultusminister. Som indenrigsminister valgte han den veltjente departementschef HUGO HØRRING (1842-1909).

Blandt Folketingets 102 medlemmer kunne Reedtz-Thott efter forliget i 1894 notere 31 højremænd og 26 moderate. Selv om forliget havde gjort et godt indhug i de moderates kreds, fordi mange var løbet af gårde i skuffelse over forligets usle gevinster, kunne Reedtz-Thott endnu det første år mønstre 57 loyale stemmer mod oppositionens 45. Han havde således i starten den rygdækning, der var nødvendig for at undgå provisorielovgivning.

Men efter valget 1897 havde det ikke længere set særlig muntert ud. Skønt Folketinget efter en ny valglov var udvidet til 114 medlemmer, tabte højre alligevel 5 mandater, medens de moderate kun vandt 2. Nu kunne højre i bedste fald kun mønstre 54 stemmer imod 60, heraf allerede 8 socialdemokrater. Rygdækningen var tabt!

Reedtz-Thotts regering overlevede det forsmædelige valg i 1895, men kabinettet måtte rekonstrueres og »blødgøres«. Man måtte

51-årige Ludvig ved arbejdsbordet på Vikingehøj. – Tegning af den hollandske tegner Torcop, dateret marts 1898 i Ludvigs sidste folketingsår, og i øvrigt kort før hans sølvbryllup.

nødvendigvis fjerne den værste anstødssten og ofre Estrups gamle, tro tjener Nellemann. Som afløser hentede konseilspræsidenten den aldrende og ret ubetydelige amtmand NICOLAI RUMP (1834-1900) og udbyttede samtidig sin ældgamle krigsminister, general THOMSEN med den store, joviale oberst GUSTAV SCHNACK (1839-1920). Endelig opfandt han for første gang begrebet »en landbrugsminister« for dog at vise venstre særlig forståelse for landbrugsproblemer. Valget faldt på den unge, uprøvede godsejer KNUD SEHESTED, der hurtigt skaffede sin regeringschef hovedpine ved en række letsindige udtalelser.

De to første år havde Reedtz-Thott kun små lovgivningsresultater at fremvise, men han havde dog begge år fået finansloven igennem tingene på fuld legal vis. Det tredje år udtalte han, at hvis han ikke også denne gang kunne få finansloven igennem ved reelt flertal, ville han betragte sin mission som endt. Og den konservative regerings finanslov blev virkelig vedtaget i Folketinget... *men kvalt i Landstinget af et konservativt flertal!* Estrup synes nemlig ikke om sin lærlings mange indrømmelser og strammede strikken om hans hals. Konseilspræsidentens mission var til ende! Og fra dette øjeblik var højres selvmorderiske udvikling i fuld gang.

Den 24. maj 1896 måtte den aldrende konge til at se sig om efter en ny regeringschef. Den brede befolkning havde de ondeste anelser om det mulige udfald. Det var ingen hemmelighed, at Estrup i de sidste dage havde haft sin gang hos Kongen, og man frygtede at se *ham* på ny som kabinetschef.

Kongen havde selvfølgelig også prøvet at overtale ham, men han havde klogeligt afslået. Han ville hellere sidde som den grå eminence bag kulisserne og trække i trådene. Også landets største jorddrot, den elegante og charmerende lensgreve MOGENS FRIJS til Frijsenborg havde Kongen spurgt, og også *han* havde undslået sig. Hans begrundelse var dog afvigende fra Estrups: Han anså, at en ministergerning ville være uforenelig med hans egne jagtinteresser samt med hans repræsentative udenlandsrejser.

Resultatet blev unægtelig præget af disse afslag. Kongen endte med at måtte sende bud efter Reedtz-Thotts tidligere indenrigs-

minister, departementschef Hugo Hørring og bede ham overtage konseilspræsidentposten.

Denne retlinede og pligtro embedsmand betragtede simpelt hen Majestætens ønske som en ordre. Han sagde ja, uden tøven, om end han vidste, at det han nu gik ind til, kunne blive en alvorlig belastning for ham.

De ultra-konservative godsejere fnøs: En embedsmand som konseilspræsident! *Det* havde Kongen dog ikke budt dem tidligere; oven i købet en søn af en urtekræmmer! Fra oppositionens side hæftede man sig med glæde ved, at højre – med denne konseilspræsident – ville tabe både udad- og indadtil.

Hørring, der selv overtog finansministerposten, fastholdt to andre embedskolleger fra Reedtz-Thotts kabinettet: Bardenfleth og Rump som henholdsvis indenrigs- og justitsminister. Krigsminister Schnack kasserede han mærkelig nok og valgte i stedet den gamle oberst CHRISTIAN TUXEN (1837-1909). Til kultusminister fik han den mere velmenende end kloge biskop H. V. STHYR (1838-1905), og uden for embedskredsen fandt han en sjette minister i den lidet kendte, men dygtige og fordomsfri folketingsmand fra Præstø, godsejer, cand.polit. ALFRED HAGE (1843-1922), der blev landbrugsminister.

I betragtning af, at det netop var i Hørrings ministerium, Ludvig skulle indtræde som indenrigsminister året efter, er det trist allerede her at måtte fastslå, at ministeriet Hørring formentlig var det svageste ministerium Danmark nogen sinde har haft. Der havde dog i det mindste stået en vis glans om de tidligere konservative godsejerministre. Hørrings kabinet af embedsmænd var gråt i gråt. Det var et forretningsministerium uden gennemført sagkundskab og uden politisk skoling, og man spåede det sandelig ingen lang levetid.

Hørring afgav ikke ved sin tiltrædelse nogen håndfæstning om ikke at ville benytte provisorier. Han ønskede ikke straks at nedkalde Landstingets vrede over sit arme hoved. Til gengæld svækkede han sig derved både overfor de moderate og overfor oppositionen. Men en af de love, der dog blev gennemført under hans første regeringstid, var Ludvigs store Ulykkesforsikringslov, som tidligere

er nævnt. I øvrigt fik han med skattereformer og toldlov den samme modstand at føle som sin forgænger.

Valget den 5. april 1898 blev endnu mere forsmædeligt for regeringen end det havde været i 1895. Højre tabte denne gang 9 mandater i Folketinget, og de moderate satte 5 over styr. Hørring mønstrede nu i bedste fald 39 mod 75 stemmer, heraf udgjorde socialdemokraterne denne gang 12.

En hvilken som helst anden regering i vore dage ville naturligvis forlængst have pakket sammen, men den pligtopfyldende embedsmand fortsatte, skønt man nu også hejsede oprørsfanen inden for en kreds af konservative jorddrotter i Landstinget med AHLEFELDT-LAURVIG, MOGENS FRIJS, REEDTZ-THOTT, CHR. ROTTBØLL samt generalauditør H. C. STEFFENSEN i spidsen.

Det var de senere så velkendte »8«, der her stak hovederne frem for første gang, idet de benyttede den friskere luft, der var blevet i Landstinget, da Estrup – ved valget i 1898 – for en kortere tid havde trukket sig tilbage.

Hørring skulle nu oven i købet få den ekstra belastning i sit ministeriums andet år, at *den store lock-out* blev erklæret i 1899. Det var den nye Arbejdsgiverforening, der som svar på en række mindre strejker havde lock-outet ca. 35.000 arbejdere, og denne lammede tilstand kom til at vare i 3 ½ måned.

Den store konflikt havde naturligvis fremkaldt en storm af forbitrelse fra socialdemokratisk og radikal side, som lige så selvfølgelig gav højre og derigennem regeringen det fulde ansvar.

Privatbankens direktør AXEL HEIDE (1861-1915) udførte det for-tjenstfulde forligsarbejde og fik virkelig lock-outen afblæst ved *Septem-berforliget af 1899*. Efter dette forlig, der indførte de endnu gældende grundregler i arbejdskonflikter, fandt Hørring, at han blev nødt til at sætte lidt ny kulør på sit ministerium, inden rigsdagens efterårsarbejde begyndte.

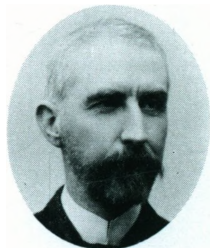

Den 28. august 1899 afsattes Bardenfleth, Tuxen og Rump, men det lykkedes kun Hørring at erstatte Bardenfleth med Bramsen og Tuxen med Schnack. Derefter måtte han selv overtage justisministerposten.

Ministeriet Hørring før rekonstruktionen 1899

Kultusminister
H. V. STHYR
(1838-1905)

Indenrigsminister
V. BARDENFLETH
(1850-1933)

Landbrugsminister
ALFRED HAGE
(1843-1922)

*Koneilspræsident
og udenrigsminister*
HUGO HØRRING (1842-1909)

Krigsminister
CHR. TUXEN
(1837-1903)

Marineminister
NIELS RAVN
(1826-1910)

Justitsminister
NICOLAI RUMP (1834-1900)

»Tror Herren det kan nytte mere idag?« – Alfred Schmidt i Blæksprutten 1899, da Hørring i flere dage forgæves havde søgt at skaffe en justitsminister til sit kabinet.

Midt i august var den flittige og tålmodige konseilspræsident derfor på stikkerne for at se sig om efter emner til ønskelige udskiftninger i sit ministerium. Han følte, at han i alle tilfælde burde skille sig af med tre ministre, der – hver på sin måde – havde gjort sig påfaldende lidt populære. Det drejede sig om indenrigsminister VILH. BARDENFLETH (som Politiken havde kaldt »en politisk ubrugelighed«), justitsminister RUMP og krigsminister TUXEN. Men Hørring opdagede hurtigt, at det var næsten umuligt at skaffe afløsere. Hvem skulle føle sig fristet? Enhver kunne jo efter valget året forinden se, at det var lykkedes højre at halvere sig selv i Folketinget i løbet af 6 år, og at løbet nu måtte være meget nær ved at være kørt. Oppositionen stod nu bogstavelig talt i døren!

Hørring fandt den tidligere krigsminister Schnack frem på ny til at erstatte Tuxen. En justitsminister kunne han derimod ikke finde. Jagten efter en justitsminister er i øvrigt udødeliggjort af ALFRED SCHMIDT, som i sin nådeløse tegning i Blæksprutten samme år spiddede den trofaste Hørrings frugtesløse anstrengelser. Han

Afløsning frem!

Bardenfleth hæved' sig over Mængden;
Kan Bramsen erstatte ham — i Længden!

Nyheden i eftersommeren 1899 om, at Ludvig skulle afløse Bardenfleth som indenrigsminister, fik kort efter ugebladet »Puk« – en forløber for »Klods-Hans« – til at bringe den kolorerede tegning, hvis enkle vits alene gik på Bardenfleths forbausende højde.

måtte derfor selv tillige tage justitsministerposten foruden stats- og udenrigsministerstillingen.

En ny, idealistisk anlagt og sagligt funderet indenrigsminister vidste han derimod, hvor han antagelig kunne hente. Han kendte Ludvig fra 6 års arbejde i Folketinget og fra hans storartede, forberedende arbejde med Ulykkesforsikringsloven.

Hørring henvendte sig til Ludvig og fik et omgående ja!

Hans Excellence

*»Thi skal han være Os, som sin rette
Konge og Herre, tro og lydig . . . «.*
(Af bestallingen 1899).

Ved sin henvendelse til Ludvig var Hørring kommet til den rette. Ludvig havde forladt Folketinget året forud, fordi han var skuffet over, hvor lidt han her havde kunnet udrette. Men som indenrigsminister måtte han – mente han – kunne få en meget bedre udgangsposition og hans ord derved så meget mere vægt. Kunne det hårdt slidte højreparti blot holde skansen nogle få år endnu, måtte han ad denne vej kunne nå at gennemføre sin omfattende socialreform.

Han accepterede altså – glad og veloplagt – Hørrings opfordring. Han kendte og respekterede Hørring fra deres tidligere samarbejde.

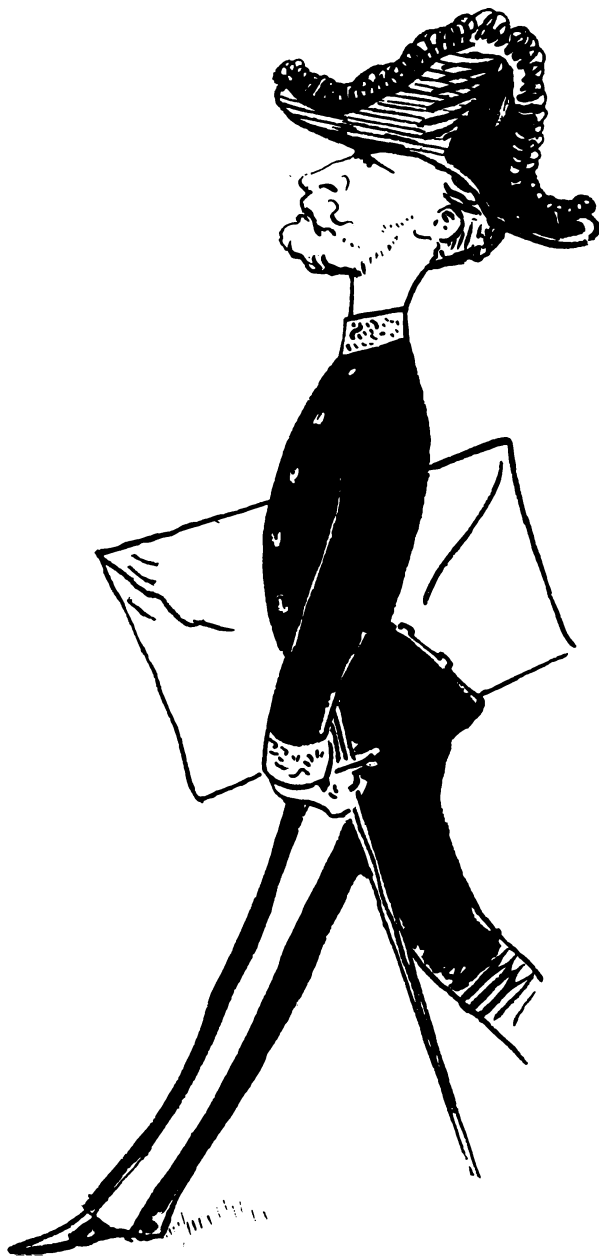
Udnævnelsen fandt sted den 28. august. Havde Ludvig kunnet se to år frem i tiden og forestille sig højres valgkatastrofe i april 1901, var hans begejstring nok kølnet en smule. Selv noterede han den 28. august i sine optegnelser:

»Idag har jeg faaet udnævnelse som indenrigsminister i Hørrings cabinet og har samtidig afgivet min direktørstilling i »Nye Danske«, i hvis administration jeg om tre dage vilde have været ansat i 34 år.

Talrige breve og telegrammer fra ind- og udland vise mig eller forsikre mig om i al fald, at mangfoldige mennesker her i landet hilse denne begivenhed med glæde; for mig selv har den naturligvis en blandet beskaffenhed. Der er så mange forhold i denne stilling, som er mig ubekjendte og fremmede; vore politiske og sociale forhold ere saa forviklede, ja næsten fortvivlede, at man kun med de største tvivl tør begive sig ind i en saa ansvarsfuld stilling. Men presset har været for stort, lysten paa min side til at gøre et forsøg tilstrækkelig levende til at give efter for presset. . . . «

At Ludvig ikke anlagde samme håndfaste økonomiske synspunkter på den nye opgave, som hans fader Luis ville have gjort, ses af følgende lille suk i optegnelserne samme dag:

*Alfred Schmidt præsenterer Ludvig som den nye indenrigsminister i »Klods-Hans«
8. oktober 1899.*

»Men billigt er det ikke; mine indtægter maa absolut gaa ned med over 10.000 kroner aarligt, med andre ord: Jeg maa bruge af min formue for at kunne holde mig nogenlunde paa samme levestod som hidtil.«

Den afgående indenrigsministers hårde skæbne dvæler han tænksomt ved:

»Min forgænger Bardenfleth mislykkedes det ganske for, uagtet han var og er en dygtig mand og en elskværdig mand og altid i forskjellige henseender var en fuldt acceptabel personlighed... I morgen formiddag skal jeg til Kongen. Bardenfleth har idag med en aabenlys glæde overleveret mig ministeriet; han gaar om 14 dage til Vejle som amtmand.«

Den konservative presse modtog naturligvis Ludvig venligt. Da Schnack havde været krigsminister tidligere, var Ludvig ministeriets eneste helt nye mand, og udnævnelsen faldt sammen med den i alle kredse med længsel ventede afslutning på lock-outen. Højrebladene fremhævede derfor, hvor vigtigt det var, at indenrigsministeriet nu var lagt i kyndige hænder, og at den nye excellences sagskundskab var parret med en energisk virksomhedsevne, som ingen kunne benægte.

Oppositionspresen var som ventelig bidsk i kommentarerne. *Politiken* skrev således svidende ondskabsfuldt i »Dagens portræt«: *»I 1892 blev han valgt til folketingsmand i Aalborg. Kort før valget i 1898, da Aalborg-kredsen maatte anses for tabt for højre, trak han sig tilbage med en erklæring om at vilde forlade det politiske liv. Det faar staa hen, om en optagelse i ministeriet Hørring kan betragtes som værende i modstrid med denne beslutning!«*

Socialdemokraten skrev: *»Ved at vælge direktør Ludvig Bramsen til ny indenrigsminister har konseilspræsidiets øvet en mildnende virkning. Det forudsættes dog, at hr. Hørrings kabinet i det hele taget har nogen vægt.«*

Endelig noterer et tredje modstandsblad: *»Endelig slipper vi da af med den uheldige Bardenfleth. Bramsens udnævnelse, der finder sted i dag,*

Ludvigs officielle udnævnelsesbrev som indenrigsminister i Sehesteds kabinet af 27. april 1900. Christian den 9. bevarede hele Enevældens allernådigste form. – Det synes, som om den gamle Konge mente, at den, Gud havde givet indfødsretten, automatisk også fik de øvrige fornødne egenskaber.

Vi Christian den Tiende,

af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders
og Goters, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn,
Ditmarsken, Lauemborg og Oldenburg,

Gøre vitterligt: At Vi allernaadigst have
beskikket og forordnet, ligesom Vi og hermed
beskikke og forordne Hr. Ludvig Bramsen,
Kommandør af Dannebrog af 2de Grad og Danne
brogsmand, Grosserer i Vår Hoved- og Residens
stad Kjøbenhavn, som har de i ^{sin} Sidsfødsretten
fastsatte Egenskaber, til at være Vår Inden-
rigsminister.

Thi skal han være Os, som sin
rette Konge og Herre, tro og lydig, holde Rigets
Grundlov og med Troskab og Nidkærhed op-
fylde de Pligter, som det hann allernaadigst
betroede Embede paa lægger ham; alt i
Overensstemmelse med den Ed, hann derpaa
alleriunderdanigst gjort og aflagt haver.

Givet paa Amalienborg, den 27de April 1792
Under Vår Kongelige Haand og Segl.

Christianus

falder godt i traad med den fremgangsmaade, man i senere tider har anvendt ved ministerudnævnelser: Ikke at benytte politiske kapaciteter, men kontorfolk!»

Ludvig kastede sig uforknytt ud i sin nye opgave, som på forhånd var alt for stor, fordi Hørring ikke havde været i stand til at opfylde et halvt løfte om også at skaffe en trafikminister. Ludvig havde derfor sociallovgivningen, handelslovgivningen, næringslovgivningen og kommuneskatterne på den ene side og på den anden samtlige jernbaner, post- og telegraf, telefon, havneforhold og offentlige bygninger med samlede etater på 20.000 mand.

Men han trivedes med opgaven, selv om han i nogen grad druknede i papir, og selv om han efter få måneder hos Hørring følte sig »ældet mindst et par aar«.

I »Blækspruttens« julen 1899 præsenteredes de tre udstødte ministre fra Hørrings ministerium meget ubarmhjertigt. På tegningen står den vitterligt to meter høje Bardenfleth med Tuxen til venstre og Rump til højre. De to embedsmænd var atter blevet amtmænd i henholdsvis Holbæk og Vejle, men til Tuxen havde man ikke straks kunnet finde en stilling. Teksten, der er i folkevisestil, lyder:

*Alt nys os Hørring fra stol monne støde.
I fremmede land må vi søge vor føde.
Den bedste af os til Holbæk må sejle,
den næstbedste finder vel ro i Vejle.
Engang vil den tredie fred monne finge,
Gud vide, i kriggen han helst monne ginge.
Den længste trykkede de mindres hånd,
så spredtes de over det ganske land.
Og tider vil svinde, og meget vil ske,
før tre som disse man samlet vil se!*

Efteraarsrengøringen

Ministeriet

foretoges altsaa i Gaar ved en samtidig Bortbringning af Ministrene Bardenfleth, Rump og Tuxen. I den officielle Merdelelse om Udluftsningen angives Intet om, hvor Ministerleevningerne skal køres hen og løsses af. Man havde ventet med det samme at erfare, at de to juridiske Ministre var blevne anbragte i Amtmandsboligerne i Vejle og Holbæk. Spørgsmaalet var kuu, om Hr. Bardenfleth skulde til Vejle og Hr. Rump til Holbæk eller omvendt. Da der til Amtmandsembedet i Holbæk er knyttet en Ekstraindtægt af et Par Tusinde Kroner som Honorar for Administration af Godsset *Løvenborg*, antoges det almindeligt, at Hr. Bardenfleth, den yngste og kraftigste, havde skubbet Hr. Rump over til Jylland.

Imidlertid giver *Børl. Tid.* ingen Oplysning om dette Forhold. Den officielle Note tyder kun saaledes:

Under 28de d. M. har det behaget *Ha. Maj.* Kongen at entledige efter Ansøgning i Naade og med Pension Indenrigsminister *V. Bardenfleth*, Kmd. af Dbg. og Dbmd., Justitsminister og Minister for Island *N. E. Rump*, Kmd. af Dbg. og Dbmd., samt Krigsminister, Oberst udenfor Numer af Fodfolket *C. F. F. E. Tuxen*, Kmd. af Dbg. og Dbmd., dekoreret med Fortjenstmedaljen i Guld, fra de dem hidtil allernaadigt betroede Embeder,

og allernaadigt at udnævne Oberst i Artilleriet *J. G. F. Schnack*, Kmd. af Dbg. og Dbmd., til Krigsminister, og Grosserer, Direktør for Nye danske Brandforsikringselskab *L. Bramsen*, R. af Dbg. og Dbmd. til Indenrigsminister, samt allernaadigt at bifalde, at Ledelsen af Justitsministeriet og Ministeriet for Island midlertidigt overdrages til Konsejlspræsident og Finansminister *H. E. Hørring*, Stk. af Dbg. og Dbmd.

Som man af ovenstaaende ser, har Hr. Hørring kun fundet Afløsning til de to af sine Ministertaburetter. Da det imidlertid ikke har været muligt at have Hr. Rump siddende længere, er han alligevel bleven sat udenfor. Ministeriet bestaar altsaa nu af seks Medlemmer, idet Hr. Hørring deciderer og bestrider fire Ministerpladser (Konsejlspræsident, Finansministeriet, Justitsministeriet og Ministeriet for Island) og Hr. Ravn to (Marineministeriet og Udenrigsministeriet). Under de mangehaande Besværligheder og Ærgrelser, som Søgningen efter nye Ministre har forvoldt, forstaaer man isøvrigt vanskeligt, hvorfor ikke den Tanke er opstaaet hos Konsejlspræsidenten at kumulere ogsaa andre Ministerier. Intet havde været naturligare, end om man i Stedet for at nøjes med en brugt Krigsminister havde lagt Høeren til Hr. Ravns to andre Diner-Ministerier. Og eftersom Hr. Sthyr, der oprindelig ansaas for kassabel, alligevel er bleven støvet af og sat op igen paa sit Underlag, kunde Indenrigsministeriet vel ogsaa være lagt ind under ham.

Hvorfor plage sig med at jage rundt for at blive seks, naar man fortræffelig kunde nøjes med at være fire.

Politiken kommenterer konsejlspræsident Hørrings rekonstruktion af sit kabinet august 1899. Man var ikke sart i den politiske kommentar omkring århundreda skiftet, men i øvrigt heller ikke særlig elegant.

Men hvad Reedtz-Thott ikke havde kunnet udrette, kunne Hørring end mindre klare. Han kørte fast på skattereformforslaget, som han havde arvet fra forrige ministerium, og som han nu havde kombineret med en brændevinsafgiftslov. – Man kørte ham træt på denne sag ved at forkaste det hele i Folketinget netop som han – belært af sin forgængers Waterloo – havde sikret sig dækning i Landstinget. I april 1900 gav han op, og i april, da rigsdagen hjemsendtes, trak han sig træt og skuffet tilbage som konseilspræsident.

Allerede et par uger forinden – sidst i april 1900 – havde Kongen – på Estrups råd – anmodet kammerherre HANNIBAL SEHESTED fra Broholm om at danne et nyt kabinet. Kongen havde allerede i 1897 vaklet mellem ham og Hørring som emner. Den loyale kammerherre tog ligeledes opfordringen som en kongelig ordre og gik i gang. Hans ministerium blev Kongens sidste fortvivlede forsøg på at holde den konservative linje, og det kan næppe have været med begejstring, at den kongetro godsejer gik til sagen.

Til gengæld skal det her siges – da de fleste Danmarkshistorier, også »Politiken«, synes at overse det – at Sehesteds ministerium var sammensat med større ømtanke og af adskillig flere personligheder, end de to foregående ministerier havde været.

Netop den kendsgerning, at det her i den elvte time endnu var muligt at samle så mange respektable navne, hidsede oppositionspressen op til skældsord, man endnu ikke tidligere havde dristet sig til: »*Bundfald, Pensionsjægere og Lykkeriddere*«. I *Klods-Hans* afbildedes det nye kabinet som en konservativ redningsbåd, der skal redde højre fra det store, totale forlis!

Sehested opfordrede straks Ludvig til at fortsætte som indenrigsminister med tilsagn om nu at ville aflaste embedet med en trafikminister.

Ludvig svarede omgående ja.

Da han stadig var aldeles ukompromitteret, vakte hans tilsagn et nyt raseri i oppositionspressen, der heri så en styrkelse af Sehesteds front. Det haglede ned over ham med skældsord, som han selv kommenterede i sine optegnelser på sin typiske måde:

»Jeg læser ikke hvad der skrives, men man forsikrer mig, at bladet »Politiken« daglig hælder den ene skarnbøtte efter den anden over mit hovede, uagtet jeg saavist ikke har givet nogen anledning. Jeg forstaar paa referater fra børnene, at tankegangen er følgende aldeles kostelige: Bramsen er en foragtelig person, fordi han i august 1899 tog Indenrigsministeriet, thi hvis han ikke havde gjort det, vilde ministeriet have været nødsaget til at demissionere inden rigsdagssamlingen; var dette sket, vilde venstre være kommet til regeringen. Gaar han nu ind i det nye ministerium, risikere vi en ny forhaling.

Selvfolende tilføjer han: ».... Det er virkelig ret uventet, at jeg er blevet en saa vigtig offentlig personlighed.«

Med let adgang til – 67 år senere – at kontrollere, hvad *Politiken* skrev den 20. marts 1900, har nærværende bogs forfatter slået efter i de gamle årgange. Man må indrømme Ludvig, at bladets tankegang er knudret:

»Hvis hr. Hørring i sommer lige saa lidt havde faaet en indenrigsminister som en justitsminister, havde det været umuligt for ham at fortsætte! Vi havde da været sparet for et aar, som nu gik spildt og vort land havde været skaanet for megen nedværdigelse.

Men hr. Bramsens forføngelighed lokkede ham til at træde ind i et ministerium, som han tidligere højlydt havde kritiseret. Takket være hr. Bramsens lyst til at blive Excellence blev det muligt for Hørrings ministerium at fortsætte endnu et aar.

Med ansvaret herfor bør hr. Bramsen glide ud af vort offentlige liv.«

I mellemtiden lå kammerherre Sehesteds ministerliste færdig:

1. *Konseilspræsident og udenrigsminister*: Hannibal Sehested til Broholm (1842-1924). Stamhusbesidder, cand.jur. Opkaldt efter sin berømte forfader, Christian 4.s svigersøn (1609-66). Landstingsmand siden 1886. Upopulær hos de moderate venstrefolk, fordi han i 1894 havde modarbejdet forliget. Godmodig, ikke meget betydelig, uden synderlige interesser, men trofast beundrer af Estrup.

2. *Finansminister*: William Scharling (1837-1911). Dr.jur. og polit. Professor i statsøkonomi og statistik fra 1869 til sin død, kun afbrudt af den kortvarige ministergerning. Højt kvalificeret, men iøjnefaldende ambitiøs mand, ganske uden politisk skoling. I øv-

rigt en af de professorer, der i 1889 havde accepteret Ludvigs guldmedaljeafhandling.

3. *Justitsminister*: Carl Goos (1835-1917). Retslærd, senere gehejmekonferensraad. Formentlig Danmarks største juridiske begavelse siden A. S. Ørsted, men skønt folketingsmand, 1880-84 og fra 1885 konservativ landstingsmand, egentlig ikke politiker. For hans unge elever havde det været en stor skuffelse, at han i provisorietiden havde støttet Estrup og endog været kultusminister i Estruptidens sidste 3 år. Ofte kritiseret for sine mange ben og lønnede hverv, men ubestridt den stærkeste personlighed i hele ministeriet.

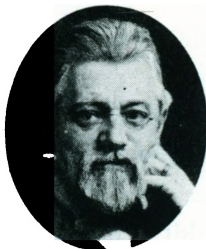
4. *Kultusminister*: Jens Bjerre (1847-1901). Provst, cand.theol. Landstingsmand siden 1890. Formand for højres agitationsudvalg. Mere praktisk partimand end aktiv politiker og ikke et navn som f.eks. Scharling eller Goos.

5. *Trafikminister*: Chr. Juul-Rysensteen (1838-1907). Lensbaron, kammerherre, godsejer til Mundelstrup og arving af substitutionen for baroniet Rysensteen. Medlem af Landstinget 1874-90 og fra 1893 kongevalgt landstingsmand. Kabinettets mest omstridte og kritiserede minister, dels på grund af hans urimeligt klodsede patriarkalske holdning over for etaternes embedsmænd, dels fordi han åbent vedgik sin loyalitet over for Estrup.

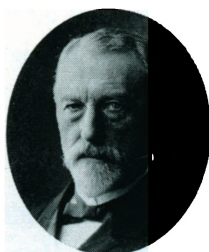
6. *Landbrugminister*: Frederik Friis (1836-1917). Landbrugskandidat. Direktør for Landbohøjskolen 1896-1916, kun afbrudt af sin korte ministergerning. En højt anset, stilfærdig, elskværdig embedsmand med en udadledig fortid som mønster-landbruger på den 400 tdr. land store »Duelund«, men uden politisk erfaring.

7. *Krigsminister*: Gustav Schnack (1839-1920). Hentet fra Krigsministeriet i flere omgange, således allerede tidligere krigsminister hos både Reedtz-Thott i 1896 og Hørring i 1889. Usnobbet, jovial og slagfærdig mand, som altid med sin kæmpeskikkelse gjorde god fyldest, hvor man anbragte ham, men mere militært end politisk skolet. I sin fritid oversætter af FRITZ REUTER.

8. *Marineminister*: Christian G. Middelboe (1852-1920). Søofficer,

Finansminister
WM. SCHARLING
 (1837-1911)

Justitsminister
CARL GOOS
 (1835-1917)

Indenrigsminister
LUDVIG BRAMSEN
 (1847-1914)

Landbrugsminister
FR. FRIIS
 (1836-1917)

Konseilspræsident
HANNIBAL SEHESTED
 (1842-1924)

Kultusminister
JENS BJERRE
 (1847-1901)

Marineminister
CHR. MIDDELBOE
 (1852-1920)

Trafikminister
CHR.
JUUL-RYSENSTEEN
 (1838-1907)

Krigsminister
GUSTAV SCHNACK
 (1839-1920)

senere kontreadmiral. Djærv, afholdt og med godt praktisk håndelag, men næppe med tilstrækkelig indsigt i hele forsvarsvæsenets politisk komplicerede problemer.

Om dette ministerium skrev *Politiken* nytår 1901 på sin sædvanlige elegant-sarkastiske måde:

»Det nuværende ministerium er et Estrupministerium uden Estrup og et provisorisk ministerium uden provisorier. Højre synes altid at mangle det, det kommer an paa.«

Hørrings rekonstruerede ministerier havde holdt et par år. Sehesteds betydeligt bedre sammensatte kabinet kom til at holde præcis 15 måneder, dog kun som en skygge af sig selv i de sidste måneder.

Under den næsten traditionelt uløselige opgave med behandlingen af skatteloven i Landstinget vinteren 1900-1901 skete den eksplosion, der længe havde ulmet blandt de konservative. – De senere såkaldte »8« meldte sig ud af Landstingets højregruppe i protest mod de ultrakonservatives mangel på vilje til at løse skattesagen. Derved havde den gamle højregruppe i tinget nu kun én stemmes flertal i tinget.

Sådanne interne oprør hos højre skabte ikke respekt om partiet og gjorde heller ikke Sehesteds stilling som konseilspræsident lettere. At Juul-Rysensteen samtidig dummede sig alvorligt i nogle tjenestemandssager inden for jernbaneetaten, og at Schnack nedkaldte oppositionens bidende sarkasme ved at lade sig selv avancere til generalmajor, mens han var minister, var ikke bare noget, der ærgrede Ludvig forfærdeligt, men det var tillige momenter, der satte regeringen i et yderligere pinligt lys og gjorde, at *Politiken* nu kaldte den for »en sølle regering«.

Ludvigs drøm om at komme videre i sit sociale program blev hurtigt en skuffelse. En lille trøstepræmie havde han hentet den 2. februar ved at få gennemført sin egen *Lov om Fiskernes Ulykkesforsikring*, som han selv som indenrigsminister forelagde i Landstinget, efter at han havde fået den vedtaget i Folketinget.

Politiken giver et lille billede af hans forelæggelse i sit referat fra den pågældende dag, der viser at nerverne var ved at være tyndslidte:

Den sidste Redning

Således præsenterede Alfred Schmidt det nye – og sidste – konservative ministerium i »Klods-Hans« den 6. maj 1900. Båden forestiller Højres redningsbåd, men alle roerne snakker kun om, hvorvidt de bare kan redde endog sig selv. Sehested sidder til rors, så følger Goos og Bjerre, derefter Schnack og Scharling, Bramsen og Friis og bagest Middelboe og Juul-Rysensteen. I teksten lader tegneren Bramsen sige: »Jeg redder mig nok, jeg er jo livsforsikret, og kongen kan ikke undvære mig!«

»Forslaget mødte ikke megen modstand, men konferensraad H. N. HANSENS spøgferdige ord om statstilskudets betænkelighed fik indenrigsministeren til at føle sig krænket. Under hæftig gestikulation og med endnu hæftigere ord tilbageviste han enhver kritik, og da han sluttelig meget vred kastede sine lorgnetter hen ad bordet og sendte konferensraaden et lynende blik, dukkede denne hovedet og tav!«

Men det virkelig store, bedøvende smæk for Ministeriet Sehested indtraf først ved Folketingsvalget den 3. april 1901, hvor højre hen-

tede sig det størst tænkelige nederlag. Efter dette valg var der af det fordums så dominerende parti kun 8 mand tilbage i Folketinget med mere eller mindre støtte af 16 moderate venstremænd. Over for disse 24 mand stod en kompakt opposition på 90 medlemmer, hvoraf der nu var 14 socialdemokrater.

Dette valg beseglede højres dødsdom som regeringsparti.

For Ludvig personlig var valget hans livs bitreste dag. Han havde nemlig i vinterens løb ladet sig overtale til at lade sig opstille på ny som folketingskandidat på en af partiets sikreste skanser: *2. kreds i København*. Selv de konservative havde nu indset en alvorlig voksende risiko for regeringsskifte og ville gerne sikre de bedste af de siddende ministre til partiets fremtidige folketingsarbejde.

Som modstander havde Ludvig fået den radikale, slagfærdige og vittige apoteker ALFRED BENZON (1855-1932), broder til Ludvigs vordende svigersøn OTTO BENZON. Det havde gjort valget i 2. kreds til en pikant affære, men det betragtedes i konservative kredse som bombesikkert, at Ludvig ville vinde.

Og dog havde han ved valgmøderne i Christiansborg Ridehus og Witmacks store sal med indtil 2.000 gæsters besøg mødt større modstand, end han var vant til. Både professor HARALD HØFFDING og overretssagfører ALFRED CHRISTENSEN (1854-1943) havde angrebet ham voldsomt. Over for disse skarpe hjerner nyttede Ludvigs ærlige tale om fædrelandets vel og sine personlige ofre for sin sag ikke. På dem gjorde det intet indtryk, at den følsomme Ludvig – sikkert af sit hjerte – havde udtalt *»at der ikke var nogen lykke og glæde ved at være minister, men at så længe han kunne udrette noget, ville han fortsætte.«* De svar han fik, var efter følgende opskrift: *»Naar han siger han vil gavne fædrelandet, maa man vel tro paa viljen, men har han evnen?«* Hans *»frisindede højremand«* blev af modstanderne betragtet som et rent Celestin-Floridor nummer. Valget var, blev det hævdet, ikke et spørgsmål om Bramsen contra Benzon, *men et valg for og imod ministeriet Sehested.*

*

Ludvig blev den 3. april 1901 slået af sin radikale konkurrent, og det forvandt han aldrig.

KLODS-HANS.

No 53

SØNDAG 30 SEPTEMBER 1900

FØRRETNINGSF. HANSEN-OTT.

REDAKTØR: CHR. FLOR

BILLEDREDAKTION: ALFR. SCHMIDT.

ABONNEMENT:
2 KR. KVARTAL
20 ØRE ENK. N^o

Nu begynder Spillet da

Optakt til rigsdagsåret i efteråret 1900. Ministeriets egentlige dirigent spiller op. Det er Estrup, der stadig betragtes som ministeriets sande bagmand, og Sehested spiller bare første violin. Bjerre har kontrabassen. En noget forpint udseende Ludvig er betroet et mindre blæseinstrument. Schnack har trommen, medens Scharling, Middelboe og Goos betjener de større horn. Rysensteen blæser på vandkande og Friis synger. — »Klods-Hans«, september 1900.

Satire af Alfred Schmidt. Tanken er den samme som på forrige tegning. Titlen er »Manden med dukkerne«, og manden er naturligvis stadig Estrup, der påstås at dirigere ministeriet. Dukkerne fra venstre til højre er Schnack, Juul-Rysensteen, Friis, Bramsen. I midten Sehested og Scharling (på pengekasen). Efter Estrup følger Goos, Bjerre og Middelboe. – »Klods-Hans«, foråret 1901.

CARL BEHRENS skriver i sine erindringer fra 1937 om det sidste konservative ministerium, som han kalder »beskedent og genert«:

»Ud paa aftenen var Højre overbevist om Bramsens sejr og telefonerede til hans bopæl i Vedbæk, at han var valgt og bad ham komme ind til Christiansborg Ridehus for at blive proklameret og hyldet. Men inden han naaede til Østerbros Station havde vinden vendt sig, og den befittede bestyrelse for Højres Vælger- og Arbejderforening i 2. kreds maatte møde op og meddele indenrigsministeren, at han tværtimod var faldet.

Behrens slutter med at skrive: *Bramsen blev aldeles rasende og skældte sine partifæller huden fuld, så de slukørede luskede af sted----*«

Havde Ludvig samme aften passeret *Social-Demokraten*, ville han have set, at man i valgtummelens ophidselse og under jubel med store bogstaver i bladets vindue proklamerede:

»BRAMSEN VÆLTET«

Ludvig er formentlig blevet mere end rasende. Han har utvivl-

somt været helt ude af sig selv af fortvivelse og skuffelse. Dette var et personligt nederlag, det første direkte og kontante i hans politiske liv. Han følte pludselig, at han havde ofret tid, penge og kræfter på et lovgivningsarbejde, der lå ham stærkt på sinde, og at han nu svigtedes totalt.

Nu gik der noget i stykker for ham. Nu blev det hele en ulidelig, kompromitterende situation, som han hurtigst muligt ville ud af. Natten til den 4. april lukkede han ikke et øje. At ikke bare han, men også ELLING, RAVN og PIPER var væltede, viste jo blot katastrofens omfang. Med undtagelse af etatsråd HAMMERICH i 6. kreds var hovedstaden blevet ryddet for højremænd.

Næste dag satte han sig ned og skrev et sønderknust brev til Sehested, hvori han bad sig øjeblikkelig fritaget for sin post som inden-

*Naar Benzon med sin Morter stiller,
Han knuser Højres bedste Piller.
Saa haardt han selve Bransen kaster,
At der maa bruges Hefteplaster.*

Apoteker Alfred Benzon (1855-1932) var ét år ældre end sin broder Otto, der i 1901 lige var blevet gift med Ludvigs datter Ellen. Som velbegavet, vittig og slagfærdig borgerrepræsentant havde denne alsidige bourgeois og sejlsportsmand ladet sig stille som Ludvigs radikale modkandidat ved folketingsvalget i 1901. Han vandt mod al forventning valget, men forblev kun i tinget til 1903. – Tegning i »Klods-Hans« 1901.

rigsminister. Han påberåbte sig sit svigtende helbred, sin syge kone og sit forsømte hjem og kontor. Han kunne pludselig se, at han havde nået alt for lidt, og at det meget, han manglede aldrig ville kunne gennemføres af en konservativ politiker, endsige minister.

Men Sehested ville ikke lade ham gå. Han bad sin indenrigsminister pænt vente som alle de andre, til Kongen var kommet hjem fra sin forestående årlige kurrejse, nemlig den 23. juli 1901.

Her er Sehesteds hastigt håndskrevne svar, fundet blandt Ludvigs efterladte papirer:

Kjære kollega!

Nej, jeg blev saa vist ikke glad for at faae Deres brev, om end jeg nok kunde tænke mig, at efter dette udfald af valgene vilde Deres stemning være særlig trykket.

Een ting staar mig imidlertid klart, at lige i øjeblikket, umiddelbart efter valgene, vilde det være meget uheldigt, om nogen af ministrene vilde gaae af. Folketingsparlamentarismen er en slem ting, men vælgerparlamentarisme vilde i dag være endnu meget værre.

Kunde De ikke lade Dem bevæge til at blive omend kun en kort tid, saa at valgølgerne kunde faa tid til at lægge sig?

Vi skulde tirsdag klokken 10 have ministermøde, hvor vi først og fremmest maa have den politiske situation for. Der vil vi saa faae lejlighed til at drøfte, hvad der bør gøres i øjeblikket.

Jeg har i dag faaet meddelelse om, at ministrene ere tilsagte til courmandagen den 11. kl. 11³/₄ i galla.

Cabinetssecretairen har forebragt Kongen vort ønske om et statsraad den 10'ende. Kongen har udtalt, at han ingen tilsagn kunde give endnu, da hans høie døtre maaske netop reiser den dag. Men paa mandag vil han give os svar.

*Deres hengivne
Sehested*

Da Ludvig havde sundet sig lidt på Sehesteds brev, gjorde han op med sig selv, at han naturligvis ville være loyal mod både Kongen og sine kolleger, og at forblive på sin post til den bitre ende,

hvor ubehageligt det end forekom ham. Men samtidig stod det ham klart, at med et mindretal i såvel Folke- som Landsting, burde ministeriet ikke forblive en dag længere end nødvendigt. Nu var spørgsmålet ikke længere *for* og *imod* parlamentarisme! Nu var ministeriets kamp mod *begge* ting simpelt hen en fornærmelse mod vælgerne.

Sådanne synspunkter dristede han sig meget uforbeholdent at fremføre over for Kong Christian den 9. ved den gallamiddag på Bernstorff Slot, som Kongen afholdt den 11. april – en uge efter valget og inden sin årlige kurrejse til syden. Kongen lyttede højt forbavset, men venligt på ham. Ludvig var utvivlsomt den første, der fik den gamle Konge til at tænke i disse nye baner, som det faldt ham så svært at acceptere. Som vi skal se i næste kapitel, talte Ludvig heller ikke forgæves, selv om Kongen endnu skulle bruge et par måneder til at træffe sin endelige afgørelse og dermed godkende parlamentarismen.

*Ministertiden i begge ministerier blev i alt kun 23 måneder,
– Vignet fra »Klods-Hans«, april 1901.*

Systemskiftet

»Ministeriet Deuntzer dannedes i forgaars. En uforstaaelig blanding af alle modstridende principer«.

(Af Ludvigs optegnelser den 25. juli 1901).

Ludvig har i tiden omkring sin tilbagetræden som indenrigsminister gjort en række optegnelser om ministeriets sidste dage og om nogle af de samtaler, han havde med Kong Christian den 9. i forbindelse med afgangens. De udgør i sig selv et førstehånds historisk kildeskrift.

Det første notat er dateret fredag den 19. juli 1901:

»Kongen kom fra sin udenlandsrejse i mandags (den 15. juli), og konseilspræsidenten indgav om tirsdagen ministeriets afskedsbegjæring under henvisning til det af Kongen den 23. mai før hans rejse udtalte ønske. Onsdag offentliggjordes faktum, dog uden tilføjelse af Sehesteds henvisning, men med tilføjelse af at Kongen havde modtaget demissionen, og samme dag sendte Kongen geheimeetatsraad Rosenstand – som i længere tid har været meget bestemt i sin opfattelse af et venstreministeriums betimelighed til trods for, at han er ubetinget højremand – til den i nærheden boende professor Deuntzer med forespørgsel til ham, om han maatte være villig til at søge dannet et rent venstreministerium, hvortil han erklærede sig villig.

Mange er tilbøjelige til at mene, at det skyldes Prinsesse Maries indflydelse, at opfordringen rettedes til professor Deuntzer. Denne er nemlig i bestyrelsen for det »Østasiatiske Compagni«, for hvilket prinsessen – der nærer bestemte venstresympatier – interesserer sig i højeste grad, og i hvilket hun efter sigende er stærkt økonomisk engageret.

Torsdag (d. 18.) morgen, altsaa igaar – kørte jeg til Bernstorff Slot, da jeg havde indstillinger at gøre til Kongen, som jeg derhos ikke havde set siden hans hjemkomst, og jeg var i eenrum med ham omtrent 1½ time, da han ønskede at tale med mig om den foreliggende situation, og iøvrigt kom ind paa mange forskellige forhold. Han begyndte med at fortælle mig, at han til sin store beklagelse havde bestemt sig til at tage et venstreministerium paa grund af de 8 landstingsmænds frafald forrige efteraar og hans udtalelser om disse

Systemskiftet fejredes i »Klods-Hans« i august 1901 med ovenstående tegning af Alfred Schmidt, kaldet »Den politiske Karrusel«. Her ses Estrup som den gamle guvernante, der skænder på sine bortviste, konservative børn – I forgrunden ses Goos, Scharling, Sehested, Juul-Rysensteen og Schnack; bag sidstnævnte endvidere Bramsen og Friis. På vej op på den politiske karrusel ser man Deuntzer med I.C. Christensen og Ole Hansen (»Den første bonde i Kongens Råd«). Oppe på karrusellen ses fra venstre bl.a. Jöhnke, Alberti, Madsen, Høgsbro (med damehat), Hørup, Edv.Brandes (også med damehat), Ove Rode og Christopher Hage.

mænd vare – som iøvrigt altid tidligere – saa skarpe og fordømmende, at jeg fandt det nødvendigt at udtale som min mening, at nogle af dem dog tidligere havde arbejdet saa ivrigt for den konservative sag, at man ikke kunde tvivle om deres fædrelandskjærlighed.

Men Kongen vilde ikke give mig ret heri, tvertimod udtalte han straks efter en fuldstændig fordømmelse særlig af generalauditor H. C. Steffensens adfærd som høj embedsmand og kongevalgt landsthingsmand, at jeg forbausedes over hans vrede og over hans udtryk.

Han fremførte stærke lovord om Sehested, om hans noble tænke- og handlemaade, beundrede Scharlings klogskab og dygtige rigsdagskampagne; selv ministeriets ulykkesfugl Juul-Rysensteen fik venlige udtalelser om hans gode hjerte og brave karakter, som ogsaa jeg erkjendte.

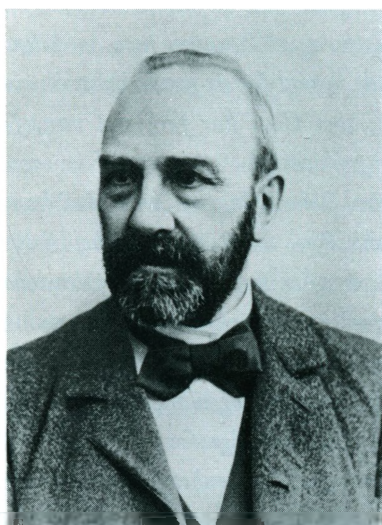
Kongen fortalte mig derefter, at han dagen i forvejen havde sendt det ovenomtalte bud til Deuntzer, hvis besøg han endog ventede senere paa dagen, og han udspurgte mig iøvrigt om min mening om Deuntzer, men jeg udtalte mig noget undvigende og uden at ytre nogensomhelst kritik, eftersom Kongen jo nu allerede havde indladt sig med ham og altsaa sikkert forud havde in-formeret sig hos andre.

Jeg selv har jo gaaet i skole med Deuntzer, har i en aarrække været i bestyrelse med ham saavel i »Frederiksberg Arbejderhjem« som i »Nye Danske«; han er begge steder formand. Derhos har jeg siddet med ham i Arbejdsdomstolen og i Enighedskamret under lock-ouden i 1899, og han kom i sin tid jævnlig hos os paa Frederiksberg, har ogsaa været her i Vedbæk, i det hele kjender jeg ham saa nøje, som man overhovedet lærer denne mand at kjende. Thi nogen klar karakter er han ikke, en blanding af videnskabsmand og forretningsmand, af konservative idéer og liberalisme, af barnagtighed og snuhed, af smidighed og hensynsløshed og i ethvert tilfælde en mand uden stærke anfægtelser af følelser for andre, herfra dog undtaget hans gamle, nu afdøde moder, for hvem han sikkert var en god søn.

At han er meget velhavende, men dog meget pengekær er almindelig erkjendt, ligesom jeg ogsaa erkjender, at han ofte i samvær gør et elskværdigt indtryk, men dog til tider kan han dog blive meget hæftig og opfarende og lige som vise et andet menneske frem, end det sædvanlige. At han i bedømmelsen af andre mennesker i sine udtalelser altid er yderst pessimistisk, er karakteristisk for ham. Han paastaar, at han aldrig bliver skuffet her i verden, fordi han

Professor Deuntzer (1845-1918) var blevet formand for »Nye Danske«s kontrolkomité i 1890'erne, men Ludvig kendte ham allerede fra skoletiden, lidet anende, at den stille, indesluttede, ugifte og ret ensomme, hidtil upolitiske jurist var udset til at blive systemskiftets konseilspræsident, som skulle sætte det sidste højreministerium på porten. – Fotografi fra århundredskiftet. – Det kgl. Biblioteks billedsamling.

Det officielle billede af systemskiftets førstemand.

altid af alle venter det værste, men hvorvidt denne følelse virkelig behersker ham, kan jeg ikke afgøre, men er tilbøjelig til at tro, at den i virkeligheden ikke bunder saa dybt, som han giver det udseende af. Han er ugift, omkring 57 aar gammel, hvad ganske sikkert heller ikke har været uden indflydelse paa hans udvikling, nogen mandig personlighed er han ikke; det var ikke saa lidt træffende at en af døtrene idag udtalte om ham, at der ikke var noget tiltalende at finde hos ham i nogen enkelthed, men naar man saa ham, sagde man dog, at det var en ganske pæn mand.

Alt dette udtalte jeg ikke for Kongen, endmindre Deuntzers ubegribelige holdning som formand i enighedskamret under lock-outen, som kunde fortjene en særlig skildring, da den ikke fremgaar af det stenografiske referat, der for de sidste møders vedkommende efter hans eget ønske ikke optoges, men saa meget tør jeg nok sige, at hvis han bliver Conseilspræsident bliver der ikke noget fast cours for det »systemskiftende« ministerium. Grossist i politik er han sikkert ikke, saa meget mindre, som han aldrig har spillet den ringeste offentlige politiske rolle og aldeles ikke har nogen virkelig opfattelse af spørgsmaalet om Socialdemokratiet som ubetinget er det eneste, der frembyder et existensspørgsmaal, socialt, økonomisk og navnlig politisk, nemlig i forholdet til Tydskland og det øvrige Europa, medens al anden bestaaende differents hertillands mellem højre og venstre er af forsvindende betydning.

Muligvis ender det ogsaa med, at Grev Holstein-Ledreborg kommer til at give det nye cabinet navn, og at Deuntzer nøjes med den beskedne stilling som justitsminister til glæde iøvrigt for de juridiske studerende, (thi hos dem skal han være lidet yndet, som Goos har forklaret mig, fordi han ved examen ynder at lægge fælder for dem!).

Hans forhold under forhandlingerne i enighedskamret til afslutning af lock-outen i sommeren 1899, da han som Arbejdsrettens formand var født formand i kammeret, var af en saadan natur, at den maa betegnes som ganske uforstaaelig og uforsvarlig, dersom man ikke vil gaa ud fra, at han i sit inderste er en fanatisk socialdemokrat; jeg stod ham jo nærmest som sekretær og kunde have en mening, bedre end nogen anden. Men ogsaa de af mine kolleger, der var valgte af arbejdsgiverne ligesom jeg, kunde bekræfte min opfattelse, nemlig d'hr. entreprenør N. C. Monberg og dekorationsmaler Vilhelm Hansen. De vare fuldstændigt konsternerede over den maade, paa hvilken han inden forhandlingerne vare begyndt, umuliggjorde enhver overenskomst, idet

Efter Højeste Befaling indbydes
Deres Excellence *de* Indenrigsminister
Branssen med Frue og Døttler
til Thee hos Deres Kongelige Højheder
Kronprinsen og Kronprinsessen
Onsdag den 27de Marts 1901 Kl. 9.
Paaklædning: civil med Ordensbaand.

Moltke
Højhed.

Forsald bedes anmeldt

Også Kronprinsen så gerne de konservative ministre hos sig i sit hjem. Kronprins Frederiks aftenselskaber lød på te kl. 21, og han ønskede ikke blot at se Hans Excellence indenrigsministeren og frue, men også hans fire døtre. Når sønnen Axel ikke var indbudt, skyldtes det, at han aftjente sin værnepligt i Dansk Vestindien. Påklædningen – civil med ordensbånd – var *comme il faut* i hine dage. Adressen forventedes bekendt: Bernstorff Slot.

han til »De Samvirkende Fagforbund«s formand, folketingsmand J. Jensen overleverede et af ham underskrevet udkast til overenskomst, som var aldeles uantageligt for arbejdsgiverne, paa samme tid som det blev taget som yderste grænse for indrømmelser fra arbejderne, som jo vidste, at de havde formanden paa deres side saa langt.

Hvis denne fremgangsmaade ikke var et ubegribeligt fejlgreb for Deuntzer, saa kan det kun betyde, at han er en hemmelig socialdemokrat og da han i det hele hører til Hørups folk – han traadte ikke ind i Hørrings ministerium i foraaret 1899, fordi Hørup, hvis tilslutning han havde forbeholdt sig, forbød ham det – frygter jeg ham som Conseilspræsident eller fremragende medlem af et venstreministerium, thi det skulde vi dog have som udbytte af minister-skiftet til venstre, at den for land og folk ødelæggende forstaaelse med socialdemokratiet fik en ende.

Det berørte mig derfor ilde, da Kongen i torsdags – med den poliske mine og det lune blink i øjet, som er ham særegent – udtalte til mig: »Men denne Alberti haaber jeg dog bestemt at blive fri for!« Vil man nemlig være sikker

paa et hurtigt brud med socialdemokraterne, vil Albertis indtrædelse være nødvendig, idet han er meget ilde lidt af dem og er optraadt bestemt imod dem ved flere lejligheder, foruden at han ialfald giver sig udseende af at være fuldblods agrar, hvad byarbejderne naturligvis se meget skøvt til, da de i virkeligheden ere toldbeskyttere, som rimeligt er. At Alberti er den mest forhadte og politisk foragtede mand i landet faar ikke at hjælpe, mener jeg; desuden betyder han et nederlag for det tydsksindede blad »Politiken«, hvis redaktør V. Hørup faldt for ham i Kjøge i 1892, da Alberti fortalte højremændene, at han i virkeligheden var højremand og saaledes fik deres stemmer.

Naturligvis er det haardt at tænke sig, at Kongen skulde blive nødt til at acceptere Alberti, som han gjentagne gange til mig har betegnet som »en slyngel, en politisk kæltring og redaktør eller udgiver af et modbydeligt blad«, men jeg kan ikke tænke mig at et venstreministerium kan undvære ham, fordi han, naar han maa blive udenfor, vil falde det i ryggen med sine 14 mænd eller flere, ligesom han forraadte det forhandlende venstre ved maiforliget 1894. Igjennem sin sparekasse og sin smørforretning dominerer han de sjællandske landkredses rigsdagsmænd, som menes at være økonomisk afhængige af ham.

Jeg udtalte da til Kongen, at dersom Socialdemokratiet vedblivende skulde voxe og blive endnu mere overmodigt, fordi ministeriet maatte støtte sig til det, for at væge sig mod de forenede moderate venstremænd, højre og Albertinerne, saa vilde man løbe den risiko, at Tydskland sendte os en advarsel, »en kold straa«, som – sagde jeg – Deres Majestæt vil blive nødsaget til at tage hensyn til og saa ere vi ikke længere uafhængige og fuldt selvstændige.

Kongen har imidlertid ikke den fulde forstaaelse af Socialdemokratiets betydning; han dvæler loovlig meget ved den i saa henseende ligegyldige omstændighed, at arbejderne overfor ham personlig, naar de møde ham, ere høflige og ikke demonstrere, »hvis de hadede mig, vilde de ikke opføre sig saaledes« sagde han til mig, hvortil jeg kun svarede, at alle landets borgere ærede og elskede Kongen uden hensyn til politiske anskuelser, men at socialdemokraterne afskyede kongemagten.

Kongen udtalte sin dybe beklagelse til mig over at han efter 38 aars arbejde og kamp skulde lade sig tvinge til at fornye sin statsretlige opfattelse nemlig sin forfatningsmæssige ret til at have til ministre, hvem han selv vilde og ikke hvem folkethinget forlangte. Hertil bemærkede jeg, at ministeriet ikke

»Meget travlt har jeg i de sidste 14 dage haft, fordi jeg bliver portrætteret af Julius Paulsen, hvad der tager mindst tre timer daglig, og jeg har måttet meget tidligt op om morgenen af den grund. Nu er billedet – i uniform – omtrent færdigt og skal have sin plads i Kjøbmandsskolens sal, hvor også andre portrætter ophænges. Det er sket som erkendtlighed for, at jeg i 1900 foreslog og fik bevilget en statsunderstøttelse på 250.000 kr., fordelt over 5 år. – Jeg håber, at billedet i almindelighed vil findes at være godt.« (Brev til sønnen Axel 13. december 1903).

længere havde flertal i Landstinget, saa at talen var om en »rigsdagsparlamentarisme« som Estrup ikke havde modsat sig at vilde vige for; det forekom mig, at der var god konsekvens mellem Kongens tidligere vægring og nuværende venlighed.

Dette lod til at behage Kongen at høre, og han spurgte mig: »Troer De at Estrup vilde være af samme mening nu?«, hvoraf jeg slutter, at Kongen har taget sin endelige bestemmelse – omkring den 20. mai – uden derom at have meddelt Estrup noget.

Kongen tilføjede da ogsaa, at Estrup havde ment, at ministeriet ikke burde vige paa dette tidspunkt, hvad Juul-Rysensteen og – mindre bestemt – Sehested, Scharling og Goos ogsaa anse for en politisk fejl, at det gør. Derimod har Rosenstand, Hørring, Schnack, Friis og især jeg selv haft en anden opfattelse, som jeg udviklede for Kongen allerede den 11. april efter statsraadet, efter at jeg allerede d. 4. april havde tilskrevet Sehested med anmodning om afsked, ialfald er det ikke for at kæmpe for kronens ret imod begge ting, at jeg er blevet indenrigsminister; dertil maatte de tage en anden –.

Kongen talte endnu med mig om mange ting og forhold, roste alle ministrene i stærke ord, især Scharling og Sehested, og da jeg takkede ham for al hans godhed mod mig og Marie, som havde opvejet alle gjenvordigheder som minister, bad han mig om ikke at sige ham farvel endnu – »jeg haaber dog at se Dem hos ialfald endnu engang inden »katastrofens indtrædelse« – som han udtrykte sig.«

Tre dage senere den 22. juli 1901 følger et nyt notat:

»Katastrofen« maa Kongen allerede fredag eftermiddag d. 19. have anset for at være indtraadt; ialfald lod han ministeriets medlemmer tilsige til midtag til lørdag den 20., og jeg tilbragte da antagelig de sidste timer i Kongens selskab, da der jo ikke er nogen rimelighed for at jeg efter min afgang vil faa anledning til at blive hans gæst.

Ved bordet holdt Kongen en meget smuk tale til os alle og endte med – da følelserne overvældede ham og med taarer i øjnene – at opfordre alle tilstedeværende til at drikke Kammerherre Sehesteds skaal. Sehested bar storkorsriddernes stjerne, som Kongen nogle timer i forvejen havde sendt ham.

Efter bordet tilbragte vi en times tid i haven foran den havestue, hvor jeg saa ofte har opholdt mig under forhandlinger med Kongen. Jeg omtaler, at

vi fik cigarer, fordi det var første gang hos Kongen, at det er sket i de 2 aar jeg har fungeret, men paa Bernstorff har de øvrige middage ganske vist heller ikke været ved egentlig sommertid, hvor vi opholdt os i fri luft, men derimod om efteraaret og som regel i selskab med keiseren, kejserinden og den nuværende engelske dronning og adskillige andre fyrstelige personer, hvorimod det i lørdags var ganske en familie med prins HANS, prins VALDEMAR og prinsesse MARIE.

Prins Hans underholdt sig som sædvanlig længe med mig – naar vi have været sammen og der tilfældigvis ikke har været lejlighed til samtale, har han et par gange ved afskeden sagt til mig: »Indenrigsministeren har forsømt mig iaften!« – hans thema er helst »de 8 landstingsmænds« stilling, fordi han »elsker« grev Frijs og sætter pris paa Reedtz-Thott. Han har hidtil været en trofast forsvarer af d'hr. og engang endte han en diskussion om dem med mig med de ord: »Ja jeg elsker Dem Indenrigsminister, men jeg elsker ogsaa de 8!« Igaar syntes han dog at være noget mere af Kongens mening i saa henseende eller rettere sagt at være nær op til min, nemlig at d'herr. i sag, taktik, tidspunkt for deres opposition og i resultatet af deres bestræbelser have været saa uheldige som vel tænkeligt, og dertil illoyale overfor Sehested, medens man dog er uberettiget til at tvivle om deres hensigtsers godhed i henseende til vort lands velfærd. – Men hvad man nu ogsaa vil mene om d'hrss sindelag, saa kan der ingen meningsforskjel være om, at det maal, der er naaet bliver det modsatte af deres hensigter, thi det ministerium, greverne FRIJS og AHLEFELDT har ønsket, nemlig et moderat agrarministerium med højremænd, Albertinere og moderate venstremænd – en koalition mellem de store og de smaa bønder og et i bunden konservativt nyt parti uden den gamle skillelinie mellem »højre og venstre«, det vil ikke opnaaes og mindst af alt vilde medlemmer af de 8tes gruppe faa adgang i ministeriet, ejheller hr. DINESEN eller SCAVENIUS, hvilken sidste har spillet sine kort ganske slet.

Det er den eneste betingelse som Kongen har stillet til professor Deuntzer at ingen af »Ulfelderne« maa komme med – i den henseende er der overensstemmelse mellem Kongen og kronprinsen. Den sidste har til en mig bekendt mand udtalt, at han ikke vil tilgive dem saalænge han lever! Forhaabentlig vil det nye ministerium blive et saadant, at Landstingets konservative medlemmer atter bøje sig sammen, selv om de ikke blive til ét – dertil er bruddet for stort.

Ved afskeden i lørdags sagde Kongen til mig: »Det er ikke usandsynligt, at jeg endnu engang om ikke lang tid vil komme til at forlange et højreministerium, sker det, vil jeg først og fremmest komme til Dem igen« – Jeg svarede dertil: »Jeg haaber at det ikke sker, men Deres Majestæt kan altid befale over mig!«

Jeg tilføjede en bøn til Kongen, om ikke at tænke med mishag paa, at jeg den 11. april saa ligefrem havde udtalt min overbevisning for ham om et ministerskiftes nødvendighed, idet jeg henviste til, at han dog selv ved nøjere og længere overvejelse var kommet til samme resultat. Hertil svarede Kongen, at jeg havde handlet rigtigt i at udtale mig saa uforbeholdent dengang – saa skiltes vi, og jeg glædede mig over Kongens raske udseende og kraftige holdning.« –

Endnu tre dage senere torsdag den 25. juli skriver Ludvig:

»Ministeriet Deuntzer dannedes i forgaars; en uforstaaelig blanding af alle modstridende principper. Forsvarsvenlighed og forsvarsnihilisme, kongeloyalitet og kongeforagt, socialisthad og socialistkærlighed, agrarisme og kjøbenhavneri, dets sfinxagtige fysiognomi er givet ved navnene Hørup – Alberti. At de mennesker skulde kunde blive enige om nogetsomhelst, skulde man forsørge, men ganske vist ere de indtil videre gardedede imod kritik udadtil fra saakaldte venstremænd, da alle tre fraktioner: Bergianere, Hørupere og Albertinere ere repræsenteret hver med 2 mand og da de moderate venstremænd, som ere ganske udelukkede, foreløbig ialfald anstille sig som veltilfredse med, at vi overhovedet have faaet højre sat udenfor – Vi faar nu se!

Deuntzer havde jeg idag en samtale med, han fortalte mig, at Kongen havde spurgt ham, om han havde ladet give sig de trufne aftaler skriftligt af de enkelte ministre, hvilket han benægtede. Bemærkningen er interessant, fordi den jo viser at der overhovedet er indgaaet forpligtelser overfor Kongen ved ministeriets dannelses. Om disse angaa Landstingets opløselighed for de kongevalgte medlemmers vedkommende eller tilsagn angaaende forsvaret eller begge dele eller endnu andre principielle sager ved jeg ganske vist ikke, men deri ligger vistnok spiren til uenighed senere, thi jeg tvivler om, at den i sidste time medtagne Hørup har indladt sig paa de tilsagn, som Deuntzer i den første time kan have givet Kongen.

Deuntzer bekræftede mig ogsaa, hvad der var mig bekjendt, at Alberti endnu i den sidste stund havde udtalt til ham ønsket om at faa finansministe-

riet, da det var en gammel kjærlighed hos ham. Hvortil Deuntzer havde svaret ham, at det var en ulykkelig kjærlighed og at den sag var afgjort.

Meget køligt omtalte han sig om C. Hage, som vistnok ogsaa har gjort ham meget kval. Han sagde, da jeg roste Hages dygtighed »Jeg erindrer en anden gang, hvor vi ogsaa skulde redde fædrelandet i forening, at han ikke udførte en smule af den del af arbejdet, som han havde paataget sig« – formodentlig eller muligvis sigter han til noget i 1884-1885.

Jeg har afleveret i dag kl. 3 til indenrigsminister Enevold Sørensen, det var en ren komedie, han var flad og flov, kunde intet sige til embedsmændene, som aabenbart til en begyndelse anse ham for et rigtigt fæ, hvad jeg imidlertid ikke gør, men det maa alligevel være drøjt at faa en indenrigsminister, der er saa blank som han.«

Efteråret 1901 har næppe rigtigt huet Ludvig. Havde den sidste ministertid været drøj og ministrene til det sidste daglig forhånet i oppositionspressen, måtte det at vende tilbage til den gamle forretningsgang i Stormgade efter 2 års næsten total fravær virke som en meget brat overgang. Var hans 6 år i Folketinget ligesom de 2 år i regeringen blevet ham en skuffelse, så havde han alligevel i disse år beskæftiget sig med så mange og vigtige spørgsmål, at dagens indgåede post til hjørneværelset i Stormgade 2, til tider måtte tage sig lidt farveløs ud.

Det lyste trods alt lidt op i den grå hverdag, at Christian den 9. udnævnte sin afgåede minister til *Geheimeetatsråd*. Han var den eneste af ministrene, der fik denne titel, som allerede var sjælden. Ludvig skulle blive den næstsidste, der bar den. I 1901 fandtes der henvend 100 etatsråder, omkring en snes konferentsråder samt 4 geheimeetatsråder: ROSENSTAND, HENNINGS, HØRRING og BRAMSEN, og endelig 4 geheimekonferentsråder: TIETGEN, GOOS, ROSENØRN og REEDTZ-THOTT.

Geheimeetatsrådtitlen passede ham. Han foretrak den fremfor det kommandørkors, de fleste af de øvrige ministre modtog. »Den titel kan jeg jo bære hver dag. Kommandørkorset bærer man jo kun til fest!« skal have været hans egen kommentar til sagen.

På flugt fra virkeligheden

»Jeg er træt, meget træt«.
(Af Ludvigs rejsedagbog 1904).

En sommerdag den 25. juli 1903 døde Marie på Vikingehøj efter måneders langsom, men ubønhørlig hensygnen.

Det var afslutningen på 30 års ægteskab, som de begge havde be-
tragtet som meget lykkeligt, selv om det for udenforstående ofte
kunne se ud, som om Ludvig havde valgt den mest afvekslende
rolle.

Tre døtre var allerede gift, og kort efter giftede Harriet sig med
overretssagfører AXEL E. LEMMING. Sønnen Axel var nu under
forsikringsuddannelse i Paris i »l'Union«.

Ludvig sad derfor ved Maries død ganske alene med stort tyende-
hold i sin store villa i Vedbæk. Ensomheden overvældede ham al-
deles. Han var kun 56 år gammel og følte sig ude af kontakt med alt.

Grebet af et anfald af eskapisme besluttede han sig til at stikke
af fra det hele. Han planlagde en jordomrejse, og selve planlæggel-
sen kunne en kort overgang distrahere hans rastløse ensomheds-
følelse.

Han havde til et middagsselskab i efteråret 1903 hos sin gode ven,
tekstilgrosserer C. OLESEN, truffet den ene af Magasin du Nords
fremragende grundlæggere, direktør THEODOR WESSEL (1842-1905)
og havde haft fru Wessel til bords.

Hun havde fortalt, hvorledes hendes mand nu havde trukket sig
tilbage fra den daglige virksomhed, overanstrengt som han efter-
hånden var, og så fysisk slidt som en mand på 61 endnu ved år-
hundredskiftet ofte kunne være. Fru Wessel havde bestemt at sende
ham ud på en verdensomsejling, efter at hun havde set, hvor svært
han allerede havde ved at tilpasse sig pensionistens tilværelse. Hun
havde i samtalens løb foreslået Ludvig, at *han* skulle rejse med.

Sidste fotografi af Marie Bramsen, fotograferet som indenrigsministerfrue 1901 – to år før hendes død. Hun blev kun 57 år gammel.

Begge de to ældre gentlemen var gået ind på tanken. De kendte ikke hinanden meget, men gensidigt opmuntret af alle de forbindelser, de begge havde, ikke blot med Store Nordiske og Ø.K. men i vid udstrækning inden for handel og forsikring jorden over, som ville kunne give rejsen en afvekslende ramme, besluttede de sig samme aften til at begive sig ud på en sådan tur sammen.

Kort efter lå rejseruten færdig. Fra Genua 6. januar 1904 med Norddeutscher Lloyds skib til Colombo, videre over Hongkong-Kanton til Shanghai og derfra til Nagasaki i Japan. – Senere fra Japan over Honolulu til San Francisco og over U.S.A. via New York hjem. Rejsen skulle vare 5-6 måneder.

Efter en nøgtern vurdering skulle man synes, at denne plan burde have forblevet et fornøjeligt led i en hyggelig middagsunderholdning. Det turde være en urimelig tanke, at to forvante, rastløse, lidt ramponerede mænd, der ikke kendte hinanden meget, skulle kunne eskapere på denne måde.

Ingen af dem syntes at have overvejet, at en ren fornøjelsesrejse i 5-6 måneder i fremmedartede lande med vanskeligt klima uden noget som helst andet formål end afslapning og glemsel, godt kunne

blive en belastende affære for to af naturen meget energiske mænd. Hver dag i 20 uger at skulle møde folk, man aldrig havde truffet før og aldrig skulle se igen, og hver dag passivt at skulle iagttage fremmedartede forhold og problemer, når man selv hele sit liv havde deltaget aktivt i dagens og vejens spørgsmål, måtte dog forekomme mere enerverende end selv det overbebyrdede liv, de begge i årevis havde levet.

Denne erkendelse kom de vel først begge til, da det var for sent. Navnlige syntes Ludvig senere, at en eller anden godt i tide kunne have hvisket til ham, at Theodor Wessel ikke altid på sine ældre dage var nem at omgås.

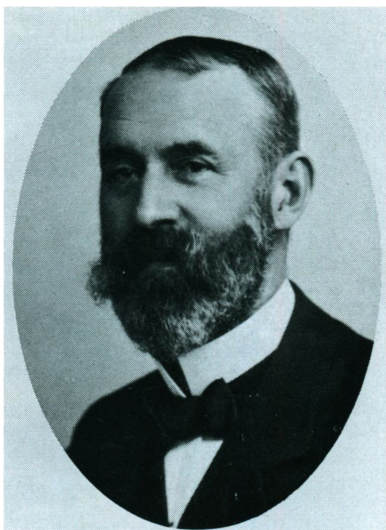
Men efter en deprimerende og melankolsk jul på »Vikingehøj« med døtre og svigersønner, der alle hvert sekund havde savnet Maries evne til at skabe atmosfære og tryghed, drog Ludvig og Wessel af sted til Genua. De startede den 2. januar 1904 og nåede velbeholdent om bord i S/S »Seydlitz« i Genua.

Med en stor og eksklusiv passagerskare stod dette prægtige skib nu til søs, gik gennem Suez og Det røde Hav til Forindien og lagde efter 17 dages sejlads ind i Ceylons smukke hovedstad Colombo. Denne del af turen var vel nok den mest vellykkede, fordi livet på den store, moderne passagerbåd var afvekslende og nerveberoligende, og vejret tillige var godt. De to rejsekammerater behøvede endnu ikke at slide på hinanden. Da der i salonen fandtes et fortrinligt flygel, var Ludvigs aftener også på forhånd sikrede.

De to rejsekammerater blev på Ceylon i 14 dage, velinstallerede på »Queens Hotel«, og drog herfra på herlige ekskursioner ud på den maleriske ø, hvor Wessel fornøjede sig med sit kæmpestore, ny-modens fotografiapparat, og Ludvig studerede eksotisk havebrug.

Ludvig kan endnu fra Ceylon med god samvittighed skrive til fru Wessel, at Wessel er ved godt lune, at man ikke mærker noget til hans svaghed, undtagen at han hellere kører end går, og at han er meget forsigtig med sin mad. – Han tilføjer: »*Vi have ingen uenighed haft om nogenting.*«

Megen tid går med at skrive hjem. Kun når Ludvig til aftalte adresser får post fra sin flittige og påpasselige, men ikke altid lige

De to rejsekammerater på den temmelig mislykkede 6 måneders jordomrejse i første halvdel af 1904. Til højre Theodor Wessel (1842-1905), den ene af de to dynamiske grundlæggere af Magasin du Nord, som året før sin død var en gammel, træt og opslidt mand, hvis nerver slet ikke kunne holde til den lange og anstrengende rejse, som for begge deltageres vedkommende var et udslag af trang til eskapisme. Ludvig havde mistet sin kone et halvt år i forvejen. – Begge fotografier er taget i Tokio.

påskønnede sekretær HENRIK LARSEN, og der meldes om nye brande i Danmark og i genforsikringsområderne, taber Ludvig pludselig modet og føler sig magtesløs og meget langt væk fra alt.

Det er i det hele taget posten hjemmefra, der på rejsen spalter de to mænds sind og gør dem nervøse og urolige, og allermest, når posten udebliver! Så føler Ludvig sig elendig og svigtet, hvorimod Wessel raser som en løve, hvad hans svage hjerte ikke kan tåle.

Allerede på Ceylon har de begge svært ved at vænne sig til kosten og klimaet. Ludvig begynder at forfalde til melankoli og lediggang. »Her opleve vi kun lidet, men have heller ikke anstrengt os derfor.« Når tanken strejfer Danmark, skriver han samtidig bittert: »Alt det derhjemme har jeg ingen glæde ved mere.«

Den 7. februar 1904 sejler de videre med det noget mindre eksklusive skib »S/S Roon« over den bengalske bugt til Malaccastrædet

og gør nogle timers ophold i Penang. Her erfarer Ludvig med megen bekymring og uro udbruddet af den russisk-japanske krig. Han får en uhyggelig fornemmelse af, at hans rejserute vil føre ham lige ind i krigscentret.

Efter at have lagt ind i Singapore, hvor de har fået en japansk passager om bord, får de nu daglig kommentarer til de krigstelegrammer, der løber ind over skibstelegrafene. Japaneren lægger ikke skjul på den japanske overlegenhed, der allerede er lagt for dagen ved sænkningen af en række russiske skibe.

Den 17. februar når de Hongkong, hvor de modtages gæstfrit af Magasin du Nord's kontaktmand FICH samt af BERNER JUN., som er søn af Store Nordiskes telegrafbestyrer i Shanghai.

Her taber Ludvig helt modet. Han er på få dage ødelagt af byens tunge luft og dens rædsomme spektakel. Hans rene flipper er sluppet op, og hans lommestofklæder slår heller ikke til i varmen. Der er for megen selskabelighed, for alle danske vil møde de to prominente gæster. Derved opnår Ludvig dog nogle enkelte lykkelige og af værtsfolkene meget påskønnede aftener ved klaveret.

Wessel reagerer i Hongkong på en ganske anden måde. Skønt lægen hjemme har forbudt ham nogen anstrengelse, giver han sig manisk til at indkøbe silkestoffer til Magasin, og det overanstrenger ham naturligvis hurtigt. I en bagatelsag – en bortebleven frakke – ramler de to rejsefæller pludseligt sammen med et brag. Wessel overfuser Ludvig, som straks rejser et par dage alene til Macao for at blive fri for Wessels aggressioner.

Den 5. marts følges de to videre på en to-døgns rejse med den lidet attraktive damper »S/S Preussen« fra Hongkong til Shanghai, og Ludvig er nu træt og fortvivlet over alt, også over maden om bord.

De når Shanghai, som er dækket af sne, og de tager noget forfrosne ind på »Hotel Astor«. Den vinterlige by er naturligvis en skuffelse. Blandt de mange danske Ludvig møder i Shanghai er også den unge VILHELM MEYER, der senere skulle blive det førende navn i Shanghais danske koloni, men Ludvig synes ikke at have videre sans for den charmerende, men vist noget letsindige unge mand, hvis far han kender fra Vedbæk. Unge Meyer er nemlig

Således så der ud på hovedgaden i det hellige Kioto omkring århundredskiftet. Denne ældgamle japanske by havde tidligere været hovedstad og residens for Mikadoen (Kejseren), inden han flyttede til Tokio. – Træsnit fra ca. 1900.

meget indtaget i Ludvigs broderdatter KIRSTEN, og han har lovet sin broder AAGE at tage en rapport med hjem. Den kritiske 56-årige Ludvig kan jo ikke forudse, at den 26-årige Meyer engang skal få en datter, og han selv engang skal få endnu en søn, som 37 år senere bliver gift med hinanden.

Ludvig har hidtil aldrig interesseret sig det mindste hverken for nips eller orientalsk kunst, men Wessels store og meget sikre indkøb smitter, og i sin lediggang begynder også han nu at købe kinesiske brugsgenstande af elfenben, skildpadde, perlemor, jade, guld og sølv. En fuldstændig raptus griber ham i Hongkong, men det gør ikke sagen morsommere, at Wessel direkte håner hans indkøb, så han må ud og bytte. I flere dage er han engageret med at få de mange, urimelige indkøb sendt direkte hjem med Ø.K. I øvrigt har han feber og diarré.

De to opslidte rejsefæller ankommer med »S/S Preussen« til Nagasaki i Japan den 9. marts og møder på ny mageløs gæstfrihed hos

den derværende, danske koloni, der nyder at få uventede fine gæster fra Danmark. De bliver i Japan i 6 uger. Opholdet forlænges noget af den russisk-japanske krig, idet alle faste rutebåde holder sig godt af vejen fra de japanske farvande i denne periode.

I Japan rejser de to rejsefæller nu simpelt hen helst hver for sig. Wessel tager midt i marts til den gamle smukke regeringsby *Kioto* for at gøre indkøb. Han har bragt Fich med fra Hongkong og er grænseløst uartig over for denne sympatiske og flittige unge mand. Ludvig må undertiden berolige og trøste den fortvivlede Fich.

Den 23. marts når de begge Yokohama, hvor der ligger talrige indbydelser til dem, fordi der har stået en artikel i Japans »*Daily Advertiser*« om »the distinguished visitors«, og Ludvig fejrer atter en række triumfer ved flygelet ved nogle festlige, med alt for anstrengende aftener. Wessels reaktioner over for Ludvig såvel som Fich eller ethvert andet menneske, han kolliderer med, er nu sådan, at man kun kan befrygte, at hans hjerte ikke kan holde til de hyppige ophidselser.

Ludvig får i Yokohama en særlig trofast ven og beundrer, som utrætteligt tager sig af ham. Det er byens guvernør Mr. So-Fu. Efter en vellykket heldagsudflugt standser So-Fu deres vogn på vejen til hotellet og insisterer på, at de skal fotograferes sammen. Billedet er gengivet på næste side. Samme aften tager So-Fu Ludvig med til en endeløs lang, japansk brydekamp, som værten nyder i fulde drag, mens Ludvig finder forestillingen rædsom og uæstetisk.

Den danske ambassadør er gennem Udenrigsministeriet underrettet om de to herrers komme og arrangerer middag for dem. Ambassadøren ønsker også at forestille Ludvig for den japanske Kejser ved den nært forestående kirsebærblomstringsfest. Ludvig anskaffer høj hat i samme anledning og bliver meget ærgerlig, da festen i sidste øjeblik må aflyses på grund af regnvejrr.

Også i Yokohama svigter postgangen hjemmefra. Ludvig føler sig mere og mere elendig, og modløsheden bliver nu en aldeles permanent tilstand.

Den 28. marts må Wessel have lægehjælp i Yokohama. Han har haft et voldsomt raserianfald. Den hollandske læge konstaterer, at

Tokios guvernør So-Fu fotograferet sammen med sin danske gæst »til erindring om deres møde«. Billedet er dateret 7. april 1904.

hjertet er for stort, han skal have absolut ro. Ved den mindste sindsbevægelse kan han falde død om.

Ludvigs eneste kommentar til lægeerklæringen kan læses i hans lille, forknytte rejsedagbog: »*Jeg selv er blevet drunker, men befinder mig vel derved*«. Senere tilføjer han dog mere kontant om sin rejsefælle: »*Denne mand burde aldrig være taget ud på denne rejse. Han er efter mit skøn utilregnelig, men efter lægens erklæring har jeg jo intet valg...*«

I den følgende tid berejser de fortsat Japan uafhængigt af hinanden, og Ludvig kommer lidt til hæfterne igen under sit besøg i Tokio. Nu er alene det at være borte fra Wessel i sig selv et stort plus. Desværre giver et brev fra Larsen på »Nye Danske« ham et nyt anfald af mismod, da han her erfarer om en genforsikret katastrofebrand i Baltimore.

Den 21. april mindes han med tårefyldte øjne sin 32te forlovelsesdag med Marie og føler sig så ensom og alene i verden som aldrig før.

Den 27. april drager de to gentlemen, nu i hver sin kahyt, med »*S/S Dorrie*« fra Yokohama til San Francisco. Den 6. maj anløber de Hawaii, og den 12. maj går de i land i U.S.A. Den sidste optegnelse fra turen er dateret den 13. maj. Der står bare: »*Jeg er træt, meget træt. I morgen altsaa af sted til nye strabadser, nye forhold, nye mennesker. Købt U.S.A. frimærker for 10 dollars. Hvorfor?*«

En måned senere – altså efter næsten et halvt års rejse – er de to globetrottere hjemme igen. For Ludvig er rejsens afslutning en kolossal lettelse.

Wessel må vel have følt det samme. Men den hollandske læge havde haft ret. Wessel var slidt op. Han døde, inden der var gået et halvt år.

Hos alle Ludvigs efterkommere står der i dag sære, orientalske kunstgenstande som fremmedelementer blandt andet arvegods. De stammer fra de store kasser, som Ø.K. samvittighedsfuldt bragte hjem.

Livet skal jo leves

*»Landstinget har som repræsentanter for den tænkende, forretningskyndige intelligens i hele sin historie kun kendt to, nemlig Ludvig Bramsen og Carl Goos.«
(Socialdemokratiske Provinspresse 1914).*

Tiden efter hjemkomsten fra den store udlandsrejse blev trist. Selve rejsen havde jo tydeligt vist ham, at han ikke kunne flygte fra sin ensomhed og ikke kunne drukne sin sorg eller sin politiske skuffelse ved blot at eskapere.

Det blev på ny i arbejdet, han fandt sig selv og sin gamle balance. Arbejdet i »Nye Danske« kunne heller ikke nu – så lidt som tidligere – alene opfylde hans tid og ambition og optage alle hans tanker. Der måtte mere til. På tre fronter satte han ind på ny:

I 1905 blev han formand for Handels- & Kontoristforeningen.

I 1906 blev han på ny formand for Forsikringsforeningen.

I 1906 lod han sig indvælge i Landstinget.

I Handels- & Kontoristforeningen havde den mangeårige næstformand, etatsråd HARALD FRITSCHÉ (1833-1905) fungeret som formand under Tietgens langvarige sygdom. Denne alsidige og afholdte gamle købmand havde været medlem af foreningen fra 1856 og været en bærende kraft, indtil han selv havde formået at få Tietgen til at gennemføre foreningens fornyelse. Ved Tietgens død i 1901 var han naturligt blevet den, der måtte søge at løfte den tunge arv, men efter endnu fire år ved roret var den gamle, joviale kæmpe død, og som hans afløser faldt valget nu naturligt på Ludvig.

Han accepterede gerne. Han var endog i sin ministertid forblevet medlem af direktionen og så i valget en mulighed for ikke helt at begrave sig selv i de numismatiske studier, som han ellers var begyndt at trøste sig med.

Ludvig var livet igennem et menneske med en endog meget stor bekendtskabskreds, men af egentlige venner havde han kun få. Ikke fordi han var hverken troløs eller hensynsløs, men han havde hidtil i ret usædvanlig grad været sig selv nok. En mand, der evigt må kæmpe for at nå sine mål og skaffe sig ro til sit arbejde, har sjældent stort behov for venner. Men nu, hvor hans ambition for at blive en god patriot og nyttig borger havde kulmineret, og hans familiemæssige opgaver var afsluttet og hans forestillinger om nye livsmål var ret diffuse, følte han pludselig et stort og voldsomt behov for nær kontakt med andre mennesker. Derfor håbede han, at netop den gamle forening skulle kunne hjælpe ham, når han var villig til at tage formandsskabets byrde på sine skuldre.

Han blev ikke skuffet, og foreningens medlemmer blev det heller ikke. I de 9 år, han endnu havde at leve i, blev han et samlende midtpunkt, der i bedste forstand førte Tietgens idéer videre. Ligesom sin store læremester ledede han hver onsdag de store diskussioner i de fortrinlige lokaler, klubben havde fået på Kongens Nytorv ved siden af den nuværende franske ambassade (hvor »Skandinavia« nu har til huse i en senere bygning). Rammerne for diskussionsaftenerne udvidedes efterhånden, og man begyndte ikke bare – i konkurrence med Studenterforeningen – at indbyde talere *uden for* medlemskredsen, men nu blev møderne også refereret i dagspressen. Da Tietgen var begyndt i 1884, var medlemstallet steget på få år fra 500 til 1.000. I Ludvigs tid steg tallet til 1.600. Han viste i reglen stor opfindsomhed med hensyn til onsdagsemnerne, men kneb det, kunne han altid hente inspiration fra sit eget politiske arbejde i Landstinget. Dog måtte han indrømme, at en diskussion om Sparekasseloven af 1880, som optog ham selv meget, senere på året viste sig at have været sæsonens dårligst besøgte møde!

Selv ved de stort anlagte fastelavnsfester var han altid et velopløst midtpunkt, hvad enten rammerne så var »Gutter om bord« eller »Fest hos Gouvernøren på St. Thomas«. På dette punkt gik han – iført kjole og hvidt med tropehjelme – unægtelig videre end Tietgen, der til et stort karneval havde været den eneste, der ikke

Tietgen er død! Handels- og Kontoristforeningens bestyrelse samlet i 1901 under den forgudede formands florumvundne portræt. Ved den efterfølgende generalforsamling kåredes den nye formand, den allerede under Tietgens langvarige sygdom fungerende etatsråd H. Fritsche, der sidder lige under Tietgens billede. Ludvig, der fulgte Fritsche som formand 1905-14, sidder lige ved siden af. De øvrige medlemmer – regnet fra venstre – er: Oscar Prior, O. Lauridsen, C. J. Adolph, F. B. Wilner og dernæst: O. B. Muus, Herman Meyer, H. Lildholdt og C. Olesen. Fotograf i Foreningens arkiv.

var udklædt, men som sædvanlig havde båret sin sirlige sorte, gammeldags selskabsdragt.

»Baade de ældre og yngre medlemmer omfattede deres formand med den dybeste respekt« skrev »København« efter hans død. »Naar han forlod salen under en sen diskussion for at naa det sidste tog til Vedbæk, rejste alle tilstedeværende sig ærbødigt, og diskussionen afbrødes et øjeblik.«

I foreningens historie skriver man (1916) »at H & K uden tvivl var et af de steder i verden, Bramsen befandt sig bedst, og skønt hans vidtspændende gerning maatte drage ham til saa mange andre sider, fandt han dog altid vejen tilbage til sin kære forening.« – Skildringen fortsætter: »Blandt dens ledende mænd var han Akademikeren, og han forsmåede ingenlunde værdigheden som saadan, men han havde tillige fra ungdommen bevaret det studentikose sindelag, som fandt sit lyseste og festligste udtryk i venners og kammeraters glade lag«.

Ludvigs sidste aften i Handels- og Kontoristforeningen.... På talerstolen overretssagfører V. Byrdal. De øvrige er: 1. Ludvig, 3. Grosserer Hans Tegner, 4. Ors. Werner, 6. Minister J. Hassing-Jørgensen.

Men foreningens historiker, dr. phil. H. L. MØLLER (1861-1928), har også haft blik for Ludvigs komplicerede sind og mærkelige nærtagenhed, når han tilføjer:

»Han havde ikke noget særdeles ligevægtigt temperament, og en fuldendt harmonisk person blev han ingenlunde. Der var dem, der fandt ham lunefuld. Lige saa elskværdig og charmerende han kunne være til tider, lige saa vist var der øjeblikke, hvor de eller den, der stod ham nær, kunne være luft for ham«.

Onsdag den 15. april 1914 bød foreningen på en livlig og underholdende debat om den på dette tidspunkt meget omstridte børsreform. Hovedindlederen var overretssagfører V. BYRDAL, og i diskussionen deltog bl.a. overretssagfører J. WERNER, minister J. HASSING-JØRGENSEN og grosserer HANS TEGNER. Den 66-årige Ludvig dirigerede som sædvanlig aftenen og omtaltes den følgende dag i »Berlingske Tidende« som *»den resolute og energiske dirigent.«*

Men denne aften blev Ludvigs sidste i den forening, han havde dyrket i 30 år. De følgende onsdage slog hans kræfter ikke til, og i maj faldt han helt sammen af træthed.

Minister Hassing-Jørgensen, der afløste ham som formand, sagde bl. a. i en mindetale: *»Han stod her som det ubestridelige midtpunkt og følte sig glad og tilfreds, naar han fra denne plads saa ud over den tæt pakede sal...«*

*

I 1906 blev Ludvig opfordret til at genindtræde som formand i *Forsikringsforeningen*. Den ydre årsag var nøjagtig den samme som i Handels- & Kontoristforeningen: Harald Fritsches død. Fritsche, der som købmand også havde et udenlandsk forsikringsagentur, havde været formand siden Ludvigs afgang ved ministerudnævnelsen i 1899, og nu bad man altså Ludvig vende tilbage.

Han accepterede, måske nok med lidt mindre lyst end over for Handels- & Kontoristforeningen. For Forsikringsforeningen bød på forhånd på talrige uoverskuelige problemer, og selv om hans autoritet var næsten ubegrænset i forsikringskredse, vidste han, at han ville få enkelte yngre modstandere, der kunne gøre ham formandsskabet surt.

Det gjorde det ikke lettere, at hans værste antagonist var hans egen højt begavede, men kantede svigersøn, overretssagfører NIELS HAAGEN BACHE. Den unge Bache, der dog skyldte sin svigerfader hele starten på sin senere så fremragende karriere som forsikringsjurist og allerede var forretningsfører for *»Heimdal«* og sekretær i *Tarifforeningen*, havde allerede tidligere benyttet enhver lejlighed til at angribe Fritsche i hans formandstid, men hér havde han altid fået råt for usødet. Mere pinlige blev angrebene i Ludvigs tid, fordi enhver jo kendte familieskabet.

Naturligvis havde uoverensstemmelserne en reel baggrund. Det lod sig ikke nægte, at foreningens ledelse under Ludvigs første formandsskab 1889-99 og under Fritsches fra 1899-1905 havde været urimelig stærkt præget af de to formænds indstilling til forsikring: *nemlig at brandforsikring var og blev den fornemste og mest samfundsvigtige branche, og at en del af de nyere forsikringsgrene – herunder navnlig livsforsikring – ikke altid udøvedes med lige så stor samfundsnyttig indstilling.* Denne opfattelse havde givet foreningen slagside, og efter den voldsomme vækst i forsikringsselskabernes antal omkring århundred-

skiftet var det givet, at foreningens gamle, patriarkalske ramme var blevet mindre tidssvarende.

Bache var personlig ingen rigtig farlig modstander, for hans skarpt tænkte, men tørt fremsatte synspunkter kunne aldrig rigtigt fænge. Alligevel fik han dog efterhånden flere yngre medlemmer med sig. Den velbegavede, meget radikale og senere indflydelsesrige direktør V. E. GAMBORG (1865-1929), grundlægger af »*Nordisk Liv*« og »*Nordisk Ulykke*« gjorde inden længe fælles sag med Bache, og når Baches oprørske tanker tolkedes af Gamborgs slebne tunge, kunne enhver se, at man nu var ved at nå til et generationsskifte, og at det nu var *tredje* generation i dansk privatforsikring, der stod op og bankede på døren og bad om frisk luft, nyt initiativ og større linjer.

Baches tankegang var ofte overraskende. Når de ældre bebrejdede ham hans uhøflighed over for svigerfaderen og mindede om det nære familieskab, svarede Bache, at netop *derfor* kunne ingen mistænke ham for at ville opnå noget til egen fordel. Hvad angrebene angik, nøjedes han imidlertid ingenlunde med at holde sig til foreningens anliggender. I »*Tilskueren*« november 1908 skrev han – året efter at han var blevet højesteretssagfører – en 5 sideres personlig smædeartikel om Ludvig, uden dog et eneste sted at nævne svigerfaderens navn. Men hele inderkredsen kendte naturligvis nøje artiklens adresse.

Her er uddrag af Baches opsats:

»Nu skriger de op, de hæderlige mænd, slår sig for brystet og mæler store ord om fædreland og tillid. Mange følte ord og mange forløjede ord.--- Men er det hæderligt: offentligt at kræve den fri forfatning i dens yderste konsekvenser og privat i sin egen kreds at praktisere regeringsformer, der ikke engang kan karakteriseres med betegnelsen »oplyst enevælde«, men som man maa gaa helt tilbage til den mørke enevælde for at finde offentlige tilknytningspunkter til? Og tror man virkelig, at parlamentarismen kan gennemføres efter den sande ånd – og ikke blot i karikatur – af mænd, der for en stor del er haardhuedede hustryraner, despotiske principaler og enevældige foreningsledere, der ikke tåler den mindste kritik«.

Årene som enkemand var lange og ensomme. Her ses Ludvig som melankolsk elegantier i edwardiansk antræk på søndagsudflugt i 1906. Ved siden af den unge Poul Guildal, den senere overlæge på Ortopædisk Hospital. –

Da foreningens 25 års jubilæum, som Bache forgæves søgte at spænde ben for, var fejret i 1908 under former, som Bache kaldte »et gravøl«, begyndte man at tale højlydt om nødvendigheden af branche-sektioner og overtagelse af det store 14-dagsblad »Assurandøren« til afløsning af Ludvigs personlige kælebarn »Fra Forsikringsverdenen«. Alligevel var Ludvigs og de ældre medlemmers autoritet så stor, at der intet skete før efter det sidste store opgør i 1912.

Man havde arrangeret et møde med livsforsikringsmedlemmerne for at drøfte livsforsikringsloven, som var på trapperne. Ludvig der ledede mødet, kendte naturligvis loven ud og ind fra sit arbejde i Landstinget og sagde under mødet et par ting, han nok burde have undladt, hvor rigtige de end måtte være:.... »at livsforsikringsfolkene kun saa forretningsmæssigt paa loven og lod aktionærinteressen gaa forud for samfundshensynene.... og.... at livsforsikringsagenter var en landeplage og en svøbe for befolkningen.«

Det kan ikke undre, at direktør Gamborg ved at høre dette formelig eksploderede og nu tiltalte den gamle formand i et sprog, han aldrig nogen sinde havde hørt anvendt siden de værste vælgermøder i 1901. Gamborg udtalte ifølge forhandlingsprotokollen:

»En saadan sammenhobning af fejl og misforstaaelser var ikke hørt i foreningen tidligere. Der var ikke ét rigtigt ord i geheimeetatsraadens tale. Det ville være uoverkommeligt at gaa ind paa alle de urigtigheder, der var fremsat. Livsforsikringsagenter var samfundsnyttige borgere, og det var en skandale, at forsikringsforeningens formand kunne betegne dem paa den skete maade.

Ludvig tog denne omgang, som man kunne vente. Udadtil med største elegance og naturlig værdighed, indadtil dødeligt såret:

»Jeg staar her ganske forsvarsløs, da jeg som dirigent ikke vil kalde en taler til orden for min egen personlige skyld. Jeg beklager mig ikke, men jeg haaber direktør Gamborgs udtalelser vil blive trykt, som de er faldne«.

Ludvig kunne ikke glemme denne krænkelse, skønt han unægtelig selv havde lagt op til den. Gamborgs hæftighed skyldtes naturligvis årelang oppositionstrang, og det lader sig jo heller ikke nægte, at foreningens ulykkesforsikrings-sektion fra 1913 i Gamborg fik en meget initiativrig leder, og at selve foreningen i to omgange senere fik en fortrinlig formand i netop ham. I sidste omgang indtil hans

Sidste og yngste svigersøn blev overretssagfører Axel E. Lemming (1873-1931) som i 1904 blev gift med Harriet Bramsen. Også han fik berøring med forsikringsverdenen, idet han fra 1926-31 var kontrollerende direktør for »Nye Danske Reassurandører« og medlem af »Dansk Kautionsforsikring«s bestyrelse.

alt for tidlige død i 1929. Lad det også for sandhedens og familiens skyld blive tilføjet, at N. H. Bache blev foreningens æresmedlem i 1918!

I Forsikringsforeningens gennemgribende omlægning 1912-13 kom Ludvig ikke til at deltage aktivt. Efter sammenstødet med Gamborg holdt han ikke mere ud at komme i foreningen. Han fik dog en stor oprejsning i november 1913, da han med akklamation valgtes til *præsident* for den nyorganiserede branche-opdelte forening. Men denne hans præsidentværdighed blev kort. Han ledede tre møder i foråret 1914 og holdt selv et foredrag i foreningen i marts måned om den nye aktieselskabslov og dens betydning for forsikringsverdenen. Det var hans 28. og sidste foredrag i løbet af de 30 år, han havde været med siden starten.

*

For at forstå, hvor eksplosivt og alsidigt den danske forsikringsverden udviklede sig i perioden 1870-1914, altså i den årrække, som Ludvig satte sit præg på som fagets forgrundsskikkelse, følger her en fortegnelse over de største danske selskabers grundlæggelse både før, under og efter den store gründerperiode.

Grundlæggelsesår for danske Forsikringselskaber

1. De gamle selskaber fra før »Nye Danske«

Det kgl. octroierede Sø Ass. Kompagni	1726
Kjøbenhavns Brandforsikring	1731
Købstædernes alm. Brandforsikring	1761
De private Assurandører	1786
Den alm. Brandforsikring for Landbygninger	1792
Kgl. Brand	1798
Den Kjøbenhavnske Sø-Assurance Forening	1852
Danmark	1861
Fjerde Sø	1863
Nye Danske	1864

---

2. De største selskaber fra den store gründerperiode 1870-1914

Hafnia	1872
Skjold	1884
Fremtiden	1886
Østifternes Brandforsikring	1889
Haand i Haand	1890
Nordisk Gjenforsikring	1894
Dansk Kautionsforsikring	1895
Dansk Folkeforsikring	1896
Nordisk Brandforsikring	1897
Danske Lloyd	1898
Nordisk Ulykke	1898
Mejeriernes og Landbrugets Ulykkesforsikring	1898
Arbejdsgivernes Ulykkesforsikring	1899

Skandinavia	1899
Landkommunernes Ulykkesforsikring	1902
Tryg	1903
Absalon	1905
National	1905
Norden	1906
Danebroge	1906
Danske Grundejeres Brand	1907
Husmandsbrandkassen	1908
Nordeuropa	1910
Dansk Spare-Selskab	1912

---

3. Større selskaber, grundlagt efter 1914

Codan	1915
Baltica	1915
Kjøbenhavnske Reassurance-Compagni	1915
Dannevirke	1916
Normannia	1916
Pensionsforsikringsanstalten	1917
Salamandra	1918
Trekroner	1918
Pensions- og Livrente-Institutet	1919
Andels-Pensionsforeningen	1919
Europæiske	1921
Købstadkommunernes gensidige Forsikringsforening	1921
Vidar	1927
Alka	1944
Nordlyset	1945
Kommunernes Pensionsforsikring	1946

Da højre i 1904 var kommet sig efter nederlaget i 1901 og havde fået partiet grundig reorganiseret, sendte man påny bud til Ludvig og bad ham stille sig til Landstinget ved valget i 1906.

Også dette hverv påtog han sig som allerede nævnt. Og han blev valgt og genvalgt ved de følgende landstingsvalg lige til sin død.

Siden folketingsårene var de politiske roller jo blevet ombyttet. Nu tilhørte de konservative oppositionen. På det skabende plan kunne han ikke længere vente at udrette noget, men med sin økonomiske indsigt blev han partiet en god ordfører i den årlige finanslovsdebat, hvor han anlagde en meget kritisk linje over for alt sløseri med statens midler, og gang på gang viste sig utrættelig i debatten med venstres finansminister, NIELS NEERGAARD, når det drejede sig om indtægtsforøgelsen til dækning af statens underskud. Det er i den forbindelse værd at bemærke, at den socialdemokratiske provinspresse ved hans død skrev, at Landstinget som repræsentanter for den tænkende, forretningskyndige intelligens i hele sin historie kun havde kendt to, nemlig LUDVIG BRAMSEN og CARL GOOS. – Professor L. V. BIRCK sagde det i »Vort Land« på en lidt anden måde: »*Bramsen var Landstingets eneste virkelige bourgeois som forbandt god familie og store indtægter med solid og sikker dannelse*«.

I Landstinget mødte Ludvig på ny gamle politiske kendinge. Hans gamle ministerkollega, professor CARL GOOS, var nu tingets formand, og EDVARD BRANDES var nu som før hans politiske modstander og gode ven. Goos påstod, at Ludvig altid på tomandshånd havde god indflydelse på Brandes, hvor kontrært de end måtte stå over for hinanden på talerstolen. Det hed sig også, at de ligefrem kunne aftale at tage sig en tur, når de syntes, at debatten var for tam. Men også den gamle excellence, ESTRUP, der den 8. september 1900 var blevet kongevalgt landstingsmand, og som Ludvig altid havde beundret, fik han nu samarbejde med. Så sent som i 1913 – det år Estrup døde – kunne man se de to konservative socialpolitikere fra 1880'erne gøre fælles sag i Loven om begrænsning af børns adgang til arbejde!

En af de sager, der kom til at optage ham mest i landstingsårene, var den formelige jagt, der fra efteråret 1907 indledtes på J. C.

Skatteforslagsbehandling i Landstinget omkring 1910: I midten finansminister Niels Neergaard, flankeret af Venstres ordfører, direktør Dalsgaard og Ludvig som konservativ ordfører. – Tegning af Gerda Ploug Sarp.

Christensens justitsminister ALBERTI, som Ludvig altid havde følt sig stærkt frastødt af.

Efter at BORGBJERG første gang havde antydnet, at Alberti på en eller anden måde dækkede over en svindel-affære, der kunne stille ham i et uheldigt lys, var OVE RODE gået videre med sagen i »Politiken«, P. MUNCH i Studentersamfundet og L. V. BIRCK i Folketinget. Nu tog EDVARD BRANDES og LUDVIG fat i Landstinget.

Allerede i begyndelsen af marts 1908 havde Brandes spurgt: »Hvorledes er det muligt, at Justitsministeren kl. 1 er teglværksejer, kl. 2 Justitsminister, kl. 3 grundspekulant og kl. 4 atter Justitsminister?«

Da det sidst i marts var sivet ud, at Alberti havde et lån på 3 millioner i Privatbanken, citerede Ludvig de gamle romerske senatorer og udslyngede i tinget: »Lad vore konsulere tage vare paa, at der ikke tilføjes staten skade.«

Først den 24. juli 1908 gik Alberti af. Det skete med fuld honnør. Han blev udnævnt til Geheimekonferensråd, (hvorefter denne titel

blev umuliggjort for stedse). Sv. HØGSBRO afløste ham som justitsminister. Ove Rode fortsatte angrebene om sommeren. Efter en ferie i Norge tog Rode fat igen den 4. september og kunne nu meddele, at J. C. Christensen som midlertidig finansminister havde lånt Alberti 1 ½ million af statskassen. Nu strammedes nettet for alvor. Den 8. september spurgte finansminister Niels Neergaard i et formiddagsministermøde, hvorfor Alberti ikke som aftalt afdrog på sit statslån, men der blev dog ikke tid til at drøfte sagen nærmere, da regeringen skulle til fyrstemodtagelse på Toldboden. Midt under den ceremonielle landstigning fik J. C. Christensen meddelelsen om, at Alberti havde meldt sig på Domhuset for falsk og bedrageri.

Ludvig var på en sen sommerferie i Karlsbad. Da gode venner, på hans 61 års fødselsdag den 9. september til den festlige morgenkaffe bragte ham nyheden om Albertis fald dagen forinden, brød han grædende sammen. Sandheden var værre, end han havde forestillet sig. Albertis forbrydelse var for ham en uafvaskelig skamplet i dansk politik, som faldt tilbage på alle udøvere af faget.

*

»Nationaltidende«s rigsdagsmedarbejder gav ved Ludvigs død et udmærket billede af ham i Landstinget. Han skrev:

»Bramsen passede unægtelig bedre i Landstinget end i Folketinget. Hans ydre var karakteristisk som faa andres, og hans optræden, skønt yderst af-dæmpet, i høj grad egenartet. Han kunne altid – frejdigt og elskværdigt – tale med politiske modstandere. Det kunne hændes, at han under en debat i salen blev meget ivrig og vred og sluttede af med et par meget skarpe replikker. Men i reglen kunne man saa efter mødet se ham i ivrig og venskabelig debat med modparten for at faa det spørgsmaal afklaret, som havde affødt det skarpe ordskifte.

Naar han rejste sig fra sin iøjnefaldende plads i salens midte, koncentrerede hele tingets opmærksomhed sig straks om ham. Han udtalte sig næsten aldrig i rent politiske sager, men kun om emner inden for sine forskellige, saglige interesser: finansielle spørgsmaal, forsikringsvæsen og sociallovgivning.

Hans indlæg i finansdebatteerne i 1912 anerkendtes ogsaa af modstandere som ypperlige. Og ikke mindre anerkendelse fik han for sin deltagelse i for-

Nye Danskes facade på hjørnet af Stormgade mod Stormbroen, fotograferet til 50-års jubilæet i 1914.

handlingerne om arbejdsforsikringspørgsmaal, et omraade man hyppigt fra anden side i Landstingssalen ganske uforbeholdent og i stærke ord hyldede ham som banebryderen for herhjemme.

Oftest var han i begyndelsen af sit indlæg ret tør og formel, men efterhånden som han arbejdede sig ind i emnet og gik angrebsvis til værks over for modstanderne, kom der styrke i hans stemme og baade fart og farve over hans foredrag, saaledes at det rev tilhørerne med.»

*

Vi har set, at Ludvig af helbredsgrunde måtte give op som formand i sine to foreninger allerede i april. I Landstinget holdt han ud til 3. juni 1914. Han var så optaget af den nye valglov og af det nye grundlovs-udkast. Den sidste dag så en journalist ham sidde i partiværelset med hovedet dybt begravet i sine hænder. Journalisten troede, at Ludvig var bekymret over den demonstrative udvandring af salen, som de konservative havde præsteret for at gøre tinget ubeslutningsdygtigt. Ludvig *var* måske også bekymret. Den form for politik havde jo aldrig været hans. Men han var først og fremmest træt. – Dødtræt!

Sidste kapitel

»Men jeg må bede Dem vise samme
tålmodighed som jeg selv har udvist«.
(Ludvig i 1910 til en rygtesmed).

I de første år som enkemand havde Ludvig ofte tænkt alvorligt på at sælge sit store hus i Vedbæk. Denne tanke voksede hos ham, efterhånden som foreningsarbejde og politiske møder nu ofte tvang ham til at overnatte i byen. På grund af sin stigende uvilje mod at tage til det tomme hus, som kostede en formue at holde i gang, indrettede han et lille soveværelse i Stormgade, hvor han kunne klæde sig om og overnatte. Men »Vikingehøj« blev alligevel ikke solgt, for børnene protesterede.

Sin frokost spiste han nu daglig i Landstinget eller på à'Porta, sin middag normalt alene på Phønix, men om søndagen samlede han døtrene, svigersønnerne og den voksende flok af børnebørn i Vedbæk. Nu var alle 5 børn gift. I 1907 var Axel blevet gift med GUDRUN KLEIS (f. 1882), datter af kunsthandler VALDEMAR KLEIS.

I foråret 1908, just da han var mest optaget af angrebene på Alberti, bestemte han sig til at forblive på »Vikingehøj«, hvis han kunne finde en tiltalende og dygtig husbestyrerinde, til hvem han kunne overlade alt; men den rette måtte samtidig have en sådan social status, at hun kunne optræde som værtinde. Det var unægtelig store krav at stille.

Ludvigs yngre kollega fra forsikringsselskabet »Skjold«, overretssagfører AXEL SKIBSTED, gjorde ham i denne forbindelse opmærksom på en yngre, velanskrevet dame i den skibstedske omgangskreds. Det var frøken ASTRID BRANTH, datter af den kendte godsejer og kvægopdrætter, etatsråd HARALD BRANTH (1851-1915) fra *Sønder Elkjær* i Vendsyssel. Hun var lige kommet hjem fra nogle måneders ophold i Rom og måtte nu – 32 år gammel og ugift – se sig om efter en passende stilling. Desuden havde Ludvigs ungdomsven, broder til hans barndoms HENNY, højesteretssagfører MICHAEL LUNN, der

Ludvig ved sit arbejdsbord på »Vikingehøj«. Fotografi fra 1912 – to år før hans død.

Sommeraften på »Vikingehøj» 1912. Ludvig ved sit uundværlige flygel.

var Astrid Branths onkel, ligeledes givet frøken Branth det bedste skudsmål. Ved en samtale på »Nye Danske«s kontor accepterede Astrid Branth stillingen og kom til »Vikingehøj« den 1. september 1908.

Hun viste sig snart at have en lykkelig evne til på ny at sætte liv i det store, næsten uddøde hus. Ludvig begyndte atter at komme hjem om aftenen, og om søndagen var der snart lige så mange gæster, som i de gode, gamle dage. Børn og svigersønner påskønnede alle frøken Branths gode indflydelse. Og da hun havde været på Vikingehøj« i 16 måneder, fortalte den 63-årige Ludvig sine højst forbavsede børn og svigerbørn, at han havde bestemt sig til at gifte sig med hende. Meddelelsen var unægtelig overraskende. Ludvig havde selv været imod sin faders vage ægteskabsplaner, da gamle Luis var i samme alder. Nu tænkte han altså i samme baner, men lod sig ikke sige imod af nogen.

Ludvig og Astrid blev viet på »Vikingehøj« den 17. februar 1910 og tog samme aften, som en avisnotits meddelte, på rejse »til det sydlige udland.«

Ludvigs hustru af andet ægteskab, Astrid Bramsen, f. Branth, fotograferet i stuerne på »Vikingehøj« sommeren 1910.

Astrid Bramsen, f. Branth (1875-1959), fotograferet i 1908, samme år, som hun mødte Ludvig første gang.

At den store forsikringsmand og socialpolitiker skulle tænke på at sætte flere børn i en verden, der trak sammen til en verdenskrig, havde end ikke hans nærmeste drømt om, men i sommerens løb var Astrid med barn.

En forretningsven af Ludvig, der havde travlt med at bringe nyheden rundt i byen, havde antydnet, »at det gik stærkt hos Geheimeetatsraaden«. Ludvig blev rasende og opsøgte ham, men sagde på sin typiske elegant-ironiske måde: »Jeg takker Dem for Deres interesse for min familie, men jeg maa bede Dem vise samme taalmodighed, som jeg selv har udvist. Fødslen ventes ikke før til jul.«

Livet i Vedbæk fortsatte uforstyrret. Ludvig drog hver morgen med sit islænderforspand og kusk til Vedbæk Station. Ofte – og altid efter H & K aftenerne om onsdagen – kom han hjem med sidste tog kl. 1, og Astrid sad trolig oppe og ventede på ham.

Med sin klogskab og sit lune skabte hun ham et lykkeligt, fredeligt og harmonisk hjem i hans sidste år.

I december fødte hun ham en søn, som blev opkaldt efter sin fader. I oktober 1912 fødte hun ham endnu en søn, der figurerer som denne bogs forfatter.

»Den gamle geheimeetsråd«, fotograferet 1910 i haven på »Vikingehøj« med sine fem voksne børn. Forrest fra venstre: Fru Camilla Pers (1879-1964) og fru Harriet Lemming (1881-1924). Bagved: Axel Bramsen (1877-1950), Ellen Benzon (1883-1965) og – med dristig sommerhat – Elisabeth Bache (1876-1941).

Men i 1913 begyndte Ludvig for alvor at skranke. Den daglige, anstrengende rejse trættede ham mere end nogen sinde. Da »Nye Danske«s 50-års jubilæum fejredes i april 1914 var han – trods interviews, festmiddag og ovationer fra hele den internationale forsikringsverden – allerede en dødsmerket mand.

Han bestemte sig nu til at flytte til København. Han solgte »Vikingehøj« og flyttede foreløbig med kone og to små børn ind på sit elskede »Hotel Phønix«. Astrid fandt i vinterens løb en lejlighed i Farimagsgade, som hun syntes var passende. Men så langt nåede Ludvig aldrig.

I maj havde han planlagt at rejse med hende til Schweiz for at gense St. Gallen, som han i sine unge dage havde beskrevet så levende i sine optegnelser. Men han var alt for svag til at gennemføre en sådan udlandstur, og måtte nu – som vi har set – opgive både H&K og Forsikringsforeningens møder.

Den 12. juni 1914 kom han hjem fra Landstinget, stærkt angrebet af åndenød. Han gik straks til sengs og blev samme dag indlagt på svigersønnen ALFRED PERS' klinik på Platanvej, hvor han kom under behandling af overlæge JACOBÆUS.

Overlægen var ret rystet over hans nedbrudte tilstand og bebrejdede familien, at han ikke var blevet tilkaldt noget tidligere, men Astrid kunne, som sandt var, oplyse, at han havde modsat sig enhver lægehjælp. Han havde været så optaget af valglovsdebatten og grundlovsforslaget, at han ikke havde villet erkende nogen svaghed.

Ludvigs tre børn af sidste ægteskab med Astrid Bramsen, f. Branth, fotograferet 1915, året efter deres 67-årige faders død. Fra venstre: Ludvig født 1910, Bo, født 1912. I midten: Bodil, født i efteråret 1914, fire måneder efter Ludvigs død.

Efter 49 år i »Nye Danske«s tjeneste: den næsten 67-årige Ludvig fotograferet i anledning af »Nye Danske«s 50-års jubilæum i april 1914. På sine sidste dage bar Ludvig altid lang diplomatfrakke allerede om formiddagen.

Ludvigs enke, den 72-årige Astrid Bramsen, fotograferet i sit hjem i familiens midte på 100-årsdagen for Ludvigs fødsel den 9. september 1947. – Forrest ses: Bodil Holter, f. Bramsen, Camilla Pers, Astrid Bramsen, Ellen Benzon-Kunwald og Axel Bramsen. Bagved: Ludvig Bramsen jun., Alfred Holter, Bo Bramsen, Marie-Louise Bramsen, f. Meyer, Niels Haagen Bache, Margrethe Bramsen, f. Nissen, Eigil Bramsen, Gudrun Bramsen, f. Kleis, Inger Bramsen, Louise Bramsen, f. Busse og Rigmor Bramsen.

En kort bedring indtraf efter et par dages forløb, og han forlangte derefter igen sine daglige aviser. Familien måtte i den anledning anmode de københavnske bladredaktioner om ikke at omtale hans sygdom i spalterne.

Astrid, som var flyttet ind på klinikken med det samme, iagttog nu de følgende dage, hvor brat det nu gik ned ad bakke. Store morfindoser var nødvendige for at dulme hjertesmerterne. Den 18. juni indtraf bevidstløsheden og om eftermiddagen, den 20. juni 1914, døde han.

Han fik en prægtig begravelse fra Frue Kirke med en uhyre stor deltagelse og i hundredvis af kranser fra Kongen, prins Valdemar, regering og politiske partier og fra hele forsikringsverdenen.

I det store og repræsentative følge sås også den trofaste studenter-

kammerat gennem et langt liv, EDVARD BRANDES, der nu var finansminister.

Fem uger efter brød 1. verdenskrig ud.

Astrid gik lige så stille ud af det farverige liv omkring Ludvig, som hun var kommet ind i det. Hun sad med to små drenge og fødte en datter 4 måneder efter sin mands død. Astrid kom til at betale sine 4 lykkelige år ved hans side med en 45-årig enkestand, før hun – 84 år gammel – som landets sidste Geheimeetatsrådinde og familiens *grand old lady* lukkede sine trætte øjne en grå decemberdag 1959, omgivet af sine 3 børn. Ludvig var blevet begravet på Frederiksberg Kirkegård i 1914 ved siden af sin elskede Marie. Astrid kom til at hvile ved hans anden side.

Nye Danskes direktørstol i hjørneværelset på 1. sal stod atter ledig den 20. juni 1914, og med Eigil Bramsen rykkede tredje generation ind i selskabets ledelse.